

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Diplomová práce

Bc. Lenka Šafaříková

**Prostor a čas žadatelů o azyl v Příjímacím středisku
Zastávka**

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou diplomovou práci „Prostor a čas žadatelů o azyl v Příjímacím středisku Zastávka“ vypracovala samostatně a že jsem použila jen uvedených pramenů a odborné literatury, které jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem neporušila autorská práva třetích osob.

V Brně dne 17. 04. 2019

Poděkování

Mé velké a upřímné poděkování patří především PhDr. Danielu Topinkovi, Ph.D. za jeho osobní přístup, ochotu, inspirativní náměty a příkladné vedení při zpracování mé diplomové práce. Dále bych zde ráda poděkovala všem respondentům za sdílnost a otevřenost při poskytování podkladů a informací k tématu této práce.

Děkuji.

Obsah

Úvod	9
1 Od cizince k žadateli	12
1.1 Cizinec	13
1.2 Uprchlík	13
1.3 Žadatel o udělení mezinárodní ochrany.....	14
2 Složky státu působící v azylové proceduře	17
2.1 Správa uprchlických zařízení	17
2.2 Odbor azylové a migrační politiky	17
2.3 Policie České republiky	18
3 Přehled azylových zařízení a jejich základní charakteristika.....	19
3.1 Příjímací střediska	19
3.2 Pobytová střediska.....	20
3.2.1 Délka pobytu	20
3.2.2 Služby pobytového střediska.....	20
3.3 Zařízení pro zajištění cizinců	21
4 Příjímací středisko Zastávka.....	22
4.1 Účel střediska.....	22
4.2 Délka pobytu	23
4.3 Charakteristika střediska a jeho služeb.....	23
4.4 Volnočasové aktivity střediska Zastávka.....	23
4.5 Mapa střediska Zastávka.....	25
5 Dospělost	27
5.1 Vymezení dospělosti	28

5.2 Vývojové etapy dospělosti.....	29
5.2.1 Období mladé dospělosti.....	30
5.3 Období dospělosti a potřeba generativity	32
5.4 Dospělost a činnosti ve volném čase	32
6 Vnímání prostoru a času	34
6.1 Vnímání prostoru a jeho kognice	35
6.2 Vnímání času a jeho vědomí.....	36
6.3 Vnímání pod vlivem kultury	37
7 Prostor	39
7.1 Charakteristika prostoru	40
7.2 Vlastnosti prostoru	41
7.3 Filosofické pojetí prostoru	43
7.4 Prostor z ontologického hlediska	43
7.5 Geografické pojetí prostoru	43
7.6 Podoby prostoru	44
7.7 Člověk a jeho prostor.....	45
8 Čas	48
8.1 Čas z pohledu filosofie	48
8.2 Pohled konkrétních vědních oborů na čas	49
8.3 Význam slova čas.....	50
8.4 Čas ve vztahu k člověku	51
8.5 Minulost – přítomnost – budoucnost.....	53
8.6 Čas jako plynutí.....	54
8.7 Vlastnosti času	54
8.8 Podoby času	55

8.9 Časoprostor	55
8.10 Člověk a čas v kulturním kontextu.....	56
9 Volný čas	57
9.1 Definice volného času	57
9.2 Pohled konkrétních vědních oborů na volný čas.....	59
9.3 Pohled do historie.....	59
9.4 Volný čas a dospělý jedinec.....	60
9.5 Jazyková zastavení nad volným časem	61
9.6 Člověk a jeho způsob trávení volného času.....	62
9.6.1 Aktivní a pasivní trávení volného času.....	62
9.7 Význam volného času pro člověka.....	64
9.8 Přístup k volnému času ve středisku Zastávka	65
9.9 Aktéři volnočasových aktivit	66
9.10 Volný čas a odbourávání psychického stresu	67
9.11 Výzkumy volného času.....	67
EMPIRICKÁ ČÁST	70
10 Základní a metodologický rámec výzkumu	70
10.1 Téma výzkumu.....	70
10.2 Cíle výzkumu	71
10.3 Volba výzkumného přístupu	72
10.4 Výběr metod sběru dat.....	73
10.4.1 Rozhovor (kvalitativní dotazování)	74
10.4.2 Pozorování.....	74
10.4.3 Projektivní metody.....	76

10.5 Zmapování terénu a předvýzkum	77
10.6 Etické dimenze výzkumu	78
10.7 Role a pozice výzkumníka	78
10.8 Popis a kritéria výzkumného vzorku	79
10.9 Charakteristika respondentů a analýza projektivních metod	80
11 Průběh samotného výzkumu	86
11.1 Metoda získávání dat a jejich sběr	86
11.2 Zpracování a analýza dat	90
11.2.1 Otevřené kódování.....	90
11.2.2 Axiální kódování	114
11.2.3 Selektivní kódování	116
11.3 Tvorba nové teorie.....	120
11.4 Shrnutí.....	127
11.5 Doporučení pro pedagogickou praxi	132
Závěr	135
Seznam použitých zdrojů	136
Tištěné dokumenty	136
Elektronické zdroje	140
Seznam obrázků	141
Seznam zkratk	141
Přílohy.....	142
Příloha č. 1 - Přehled azylových zařízení v ČR.....	142
Příloha č. 2 - Přehled volnočasových aktivit v azylových zařízeních SUZ.....	143
Příloha č. 3 - Fotografie PřS/PPS Zastávka.....	144

Příloha č. 4 - Pět nejčastějších státních občanství žadatelů o MO v ČR v roce 2017 a 2018	145
Příloha č. 5 - Čestné prohlášení a souhlas s účastí ve výzkumu	146
Příloha č. 6 - Základní rámec výzkumných otázek	147
Příloha č. 7 - Ukázka průběhu kódování (odpovědi více respondentů)	148
Příloha č. 8 - Ukázka zpracování projektivních metod žadateli v Zastávce.....	149
Příloha č. 9 - Zpracování projektivních metod (nezahrnuto do výzkumu).....	152

Úvod

Předkládaná práce se zabývá tématem prostoru a času u žadatelů o azyl v prostředí uzavřeného Příjímacího střediska Zastávka (PřS). Sleduje zmíněné fenomény, jejich definování, popis, historický a vědní kontext. Všímá si jejich vztahu k člověku obecně i ke konkrétnímu jedinci, který čas a prostor kolem sebe vnímá, přemýšlí o něm, určitým způsobem se v něm chová a volí si způsob trávení svého (volného) času na daném místě (v daném prostředí).

Práce je rozdělena na dvě části, teoretickou a praktickou. Teoretická část se sestává z devíti tematických kapitol, které se podrobněji zabývají dílčími oblastmi. Pro vstup do tématu je nezbytné jeho vymezení a definování. Proto se první kapitola věnuje definici pojmů cizinec, uprchlík a žadatel o azyl. Práce si všímá předně žadatele o azyl. Pro porozumění souvislostem kapitola přináší vymezení jeho právního postavení, oprávnění vstupu na území a sleduje příchod žadatele do příjímacího střediska (PřS). Téma nalézá oporu v zákoně o pobytu cizinců, zákoně o azylu a v dalších mezinárodních dokumentech a úmluvách.

Ve druhé kapitole se práce přesouvá k složkám státu, přibližuje Správu uprchlických zařízení, Odbor azylové a migrační politiky a Policii České republiky. Pozornost je věnována žadateli o azyl v situacích, kdy s těmito složkami přichází do kontaktu. Přehledem azylových zařízení, jejich ubytovacích prostor a charakteristikou se zabývá třetí kapitola. Přes vyjmenování jednotlivých typů azylových zařízení se dostává k službám samotného střediska Zastávka. Čtvrtá kapitola tak přináší podrobnější vhled do uzavřených prostor střediska a možností trávení (volného) času přímo v tomto prostředí. Opět středem pozornosti v nich je samotný žadatel o azyl. Kapitola vyúsťuje v popisu a přehledu volnočasových aktivit, které středisko žadatelům nabízí.

K času jako takovému (u žadatelů v PřS) a zvláště jeho volné složce, práce směřuje. Všímá si proto časového prostoru, jeho rozsáhlosti i omezenosti v kapitole sedmé a osmé. Výzkumná část se orientuje na dospělého jedince. Nejčastěji zastoupenou věkovou kategorií mezi účastníky řízení je jedinec v období mladé dospělosti. Tuto etapu a fázi vývoje člověka přibližuje pátá kapitola a všímá si mladého dospělého jedince stojícího na začátku svých zásadních rozhodnutí. Většina uvedených příkladů v této i dalších kapitolách se snaží reflektovat skutečnosti a okolnosti, kterým čelí i samotní žadatelé. Je

tak činěno ve snaze přiblížit svět samotných žadatelů a svět okolností, které mají bezesporu značný vliv na jejich vnímání svého času v prostředí Příjímacího střediska Zastávka.

Nad pojmem vnímání se pozastavuje šestá kapitola. Dotýká se psychologických aspektů, které nestojí v pozornosti této práce, nicméně je nelze eliminovat a vyhnout se jim, neboť je to stále člověk, který svůj čas v určitém prostředí reflektuje nejen slovy, ale především jej vnímá a prožívá. To, jak daný čas v prostředí PřS Zastávka žadatel popisuje a sděluje (i vnímá), zachycuje empirická část této práce. Samotným prostorem a časem se zabývají, jak bylo zmíněno, další dvě kapitoly, tedy sedmá a osmá. Člověk se vždy snažil najít odpovědi na otázky spojené s jeho existencí, hledal vysvětlení pro jevy, kterým nerozuměl a nacházel alespoň fragmenty, které mu pomohly utvořit si představu o světě, který jej obklopuje. Spolu s významnými mysliteli tak obě kapitoly předestírají prostor a čas ve svých charakteristikách, vlastnostech a významu, který pro člověka mají. Vyústění a konkretizace dané problematiky a tématu předložené práce se nachází v deváté kapitole. Ta pojednává o volném čase. Volný čas je člověkem většinou chápán jako něco příjemného, s čím si může naložit dle svého uvážení. Přesto jsou situace (např. příchod do PřS), kdy člověk čelí faktu, že volného času má příliš, aniž by vznikl jeho přičiněním a hledá způsoby, jak s ním naložit. Zde přichází ke slovu možnosti jeho zhodnocení a působení dalších subjektů, které svým pedagogickým přístupem podpoří kultivaci a rozvoj osobnosti daného jedince, včetně jeho časové kompetence. I tyto oblasti, spíše formou otázek, stojí v pozornosti práce.

Každá kapitola ve svém závěru přináší stručný přehled a shrnutí podstatných faktů, které mají význam k tématu a zaměření práce. Teoretická část práce v jednotlivých kapitolách poskytuje teoretický základ pro empirickou část. Jak bylo na začátku řečeno, sledován v této práci bude žadatel v jeho čase a prostoru, konkrétně v prostorách Příjímacího střediska Zastávka. **Cílem teoretické části** práce je blíže prozkoumat prostor a čas, zjistit a porozumět těmto veličinám, jejich vztahu k člověku, jak se promítají do jeho konkrétního života, co mu přináší, jaký mají na něj vliv, jakých forem nabývají, jakých vlastností a charakteristik. Dále jak je člověk uchopuje, jak s nimi nakládá, jak se v nich pohybuje, jak jim rozumí a jak je může zhodnocovat. Prostor a čas tvoří zde jakési kulisy, ač se zdá, že ony jsou ty nejhlavnější, není tomu tak. Tou nejstěžejnější postavou v této práci je člověk, který svůj příběh hraje a probouzí se každé ráno přímo na jevišti svého vlastního života pro daný moment zasazeného do prostoru PřS.

Empirická část práce se snaží odpovědět na hlavní výzkumnou otázku, stejně tak jako na dílčí výzkumné otázky.

Hlavním cílem práce je zjistit a porozumět (interpretovat a analyzovat) jak žadatelé o azyl prostor a čas v PřS Zastávka vnímají, jak jej definují a popisují.

Hlavní výzkumná otázka zní:

- Jak vnímají/popisují žadatelé o azyl prostor a čas v Příjímacím středisku Zastávka?

Cílem praktické části je vytvoření teorie, která objasňuje vnímání prostoru a času žadatelů o azyl, konkrétně v Příjímacím středisku Zastávka. Dílčími cíly praktické části jsou:

- Zjistit, jak žadatelé o azyl vnímají, rozumí a definují čas v prostorech PřS;
- Zjistit, jak ovlivňuje a zasahuje do času žadatelů nabídka aktivit volnočasového centra střediska (VČC);
- Zjistit, jak popisují žadatelé o azyl prostor PřS;
- Daná zjištění analyzovat, vyhodnotit a interpretovat;
- Výstupy z výzkumného šetření aplikovat a vytvořit novou teorii;
- Ze zjištění navrhnout doporučení pro pedagogickou praxi.

Praktická (empirická) část práce je rozdělena do dvou kapitol. Kapitola desátá objasňuje základní rámec výzkumu, stanovuje cíle výzkumu, vymezuje výzkumný vzorek a metody sběru dat. Následující jedenáctá kapitola přibližuje vlastní výzkumnou práci s daty a pomocí zvolené výzkumné (kvalitativní) metody data analyzuje s cílem vytvoření nové teorie. Téma uzavírá shrnutí obou částí práce, dále návrhy a doporučení pro pedagogickou praxi a závěr. V úvodu k této práci je třeba i zmínit, že autorka této práce v PřS pracuje a daným prostředím se pohybuje již několik let. Prostředí není pro ni nové, což jí umožňuje se daným tématem zabývat hlouběji a podrobněji. Téma práce vychází z jejího osobního zájmu problematikou se zabývat, prozkoumat ji, odhalit netušené rozměry či jenom zpřehlednit, co je naopak tušené, ale zůstává na pozadí. Této možnosti si váží.

1 Od cizince k žadateli

Název této kapitoly nese určitou skrytou časovost. Ta je zde vyjádřena určitým přerodem v ději, který se odehrává v průběhu času a souběhu určitých skutečností na konkrétním místě a prostoru. Čas (a prostor) je i hlavním tématem této práce, a sice v souvislosti s vnímaným vzniklým časem již ubytovaného cizince (žadatele o azyl) v přijímacím středisku Zastávka, přece však v procesu, který se děje napříč časem a v jeho průběhu. V této kapitole bude pozornost věnována cizinci, který vstupuje na území České republiky a žádá o mezinárodní ochranu (MO).¹ Pro porozumění zmíněné „proměně“, z postavení cizince na žadatele o azyl, budou v této kapitole vysvětleny pojmy, jako je cizinec, uprchlík, žadatel o azyl, v kontextu podání žádosti o azyl a azylové procedury. Dále budou v následujících kapitolách přiblíženy složky státu, které s látkou souvisí, bude předložena stručná charakteristika azylových zařízení s cíleným zaměřením se na Přijímací středisko Zastávka, kterému bude věnována navazující samostatná kapitola.

Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů (v platném znění ve Sbírce zákonů 2017, dále jen zákon o azylu, 2017) definuje uvedené pojmy. Dalšími zásadními dokumenty, které se dotýkají daného tématu, jsou mezinárodní dohody, jako je Všeobecná deklarace lidských práv z roku 1948 a Úmluva o právním postavení uprchlíků přijatá v roce 1951 (dále jen Úmluva). Deklarace lidských práv zpracovává i práva osob žádat o azyl v jiné zemi (z důvodu ochrany před pronásledováním). Na tento dokument navazuje zmíněná Úmluva, nazývaná rovněž jako Ženevská úmluva o uprchlictví. Dle ní je uprchlíkem osoba, která „se nachází mimo svou vlast a má oprávněné obavy před pronásledováním z důvodů rasových, náboženských nebo národnostních, nebo z důvodů příslušnosti k určitým společenským vrstvám nebo i zastávání určitých politických názorů, je neschopna přijmout nebo vzhledem ke shora uvedeným obavám odmítá ochranu své vlasti...“ (Newton College, 2015, s. 36-37). Na rozdíl od Všeobecné deklarace lidských práv je Úmluva pro Českou republiku právně závazná. Další na ni navazující Protokol týkající se právního postavení uprchlíků (po celém světě) podává informace, „za jakých okolností mohou ohrožené osoby žádat o azyl v bezpečné zemi“ (NC, 2015, s. 37).

¹ Mezinárodní ochrana je pojem nadřazený. Prvně byl užíván pouze pojem „ochrana formou azylu“. Až evropské právo přineslo i doplňkovou ochranu a zavedlo společné označení pro oba dva druhy ochrany, jako mezinárodní ochrana.

Azylové právo patří mezi oblasti, které jsou harmonizovány v rámci Evropské unie. Mezi nejvýznamnější předpisy regulující tuto oblast patří kvalifikační směrnice, procedurální směrnice, přijímací směrnice a dublinské nařízení.

Problematika cizinců a jejich pobytu či pohybu na území České republiky (legální či nelegální vstup cizince na území, postavení cizinců, druhy pobytů) je natolik obsáhlá, že není v možnostech této práce se podrobněji věnovat celé šíři všech vztahů a souvislostí. To stejné platí i o azylové proceduře, dublinském nařízení, důvodech udělení mezinárodní ochrany, nebo naopak důvodech vedoucích k vyhoštění, rozhodnutí o zastavení řízení, podání opakované žádosti a dalších skutečnostech, které mají zásadní dopad pro pobyt cizince na našem území. Témata jsou to neméně zajímavá a závažná co do svého obsahu, přesto a právě proto, budou tyto oblasti práva jen nastíněny, aniž by jim autorka této práce chtěla upírat právo jejich slova k tématu. Bude tak učiněno z pouhého držení se vytyčeného cíle a sledování definované ústřední výzkumné otázky, kterou je vnímání času a prostoru žadatelů o azyl, konkrétně v prostorách Přijímacího střediska Zastávka.

1.1 Cizinec

Osoba, která není státním občanem určitého státu a pohybuje se na jejím území, je označována jako cizinec. Dle Zákona č. 326/1999 Sb., zákona o pobytu cizinců na území ČR, dále jen zákon o pobytu (2018) se cizincem rozumí fyzická osoba, která jak bylo uvedeno, není státním občanem České republiky, dále se jedná o osobu pocházející z členských zemí EU, nebo jde o občana tzv. třetích zemí, tedy států mimo EU. Pro vstup cizince, který není občanem jiného členského státu EU nebo jeho rodinným příslušníkem (občané třetích zemí), na území ČR je stanovena vízová povinnost. Osvobození od vízové povinnosti ve státech schengenského prostoru, jak uvádí Nařízení Rady (ES), mají vůči ČR například občasně Ukrajiny, Gruzie, Albánie, Moldavska. Jedná se o krátkodobé pobyty do 90 dnů, nevýdělečného charakteru. (Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 2018)

1.2 Uprchlík

Uprchlík nebo také běženec je člověk, který nedobrovolně opustil svoji zemi, nachází se mimo svoji vlast a má oprávněné obavy z pronásledování. Úmluva o právním postavení uprchlíků tyto obavy blíže specifikuje. Jde o obavy před pronásledováním z důvodu zastávání určitých politických názorů, náboženského přesvědčení, národnostního původu, příslušnosti k určité společenské vrstvě nebo z důvodů rasových, občanské války,

utlačování aj. (NC, 2015) Uprchlíci mají podle mezinárodních dohod právo požádat o azyl v cizí zemi. V momentě, kdy se nachází na území jiného státu (pro tento případ na území ČR) a projeví úmysl požádat o mezinárodní ochranu, se na cizince pohlíží jako na žadatele o azyl, přesnějším označením „žadatele o udělení mezinárodní ochrany“.

1.3 Žadatel o udělení mezinárodní ochrany

Tato podkapitola nahlíží na důvody žádosti o udělení mezinárodní ochrany, přibližuje způsob projevení vůle cizince požádat o MO a dále poukazuje na dobu, po kterou je na cizince nahlíženo jako na žadatele o MO. Do problematiky vstupuje definováním pojmu azyl.

Český etymologický slovník uvádí jako původní význam slova azyl (lat. *asylum*, řec. *asylon*), útočiště či bezpečné místo, (Rejzek, 2001) kde měl pronásledovaný zaručenou ochranu „kněžími či věřícími, sídlícími na daném místě“ před pronásledovateli (Listina základních práv a svobod, 2012, s. 852). Důvody, pro které cizinci lze udělit ochranu jiného státu, můžeme nalézt (kromě jiných dokumentů)² v zákoně o azylu. Ten uvádí **pronásledování a hrozící vážnou újmu**. Pod pronásledováním zákon o azylu rozumí závažné porušení lidských práv, psychický nátlak či obdobné jednání konané původcem pronásledování (soukromá osoba či stát). Více konkrétní ve zřetelích, které ministerstvo posuzuje jako pronásledování je § 12, který hovoří o důvodech udělení azylu. Pronásledování zde posouvá do souvislosti s uplatňováním politických práv a svobod. Za vážnou újmu zákon o azylu považuje (v § 14a) kupříkladu uložení nebo vykonání trestu smrti, mučení, nelidské či ponižující zacházení a ohrožení lidské důstojnosti, což jsou oprávněné důvody k udělení doplňkové ochrany. V žádosti o udělení mezinárodní ochrany je zřejmý projev vůle cizince, který hledá ochranu před zmíněným pronásledováním či před hrozící vážnou újmu, jak uvádí zákon o azylu (2017).

² Obecně platí, že otázky migrace a azylového práva upravují dokumenty mezinárodního práva, práva Evropské unie a dokumenty jednotlivých členských států. (Evropská unie a její proměny v období globální nestability, 2015)

Žádost o udělení mezinárodní ochrany dle zákona o azylu (2017) cizinec smí podat:

- u Policie ČR (policie), například na hraničním přechodu, v přijímacím středisku, v zařízení pro zajištění cizinců (ZZC), na odboru cizinecké policie krajského ředitelství policie;
- u Ministerstva vnitra (MV), např. pokud je cizinec ve vazbě, ve výkonu trestu, či hospitalizován v nemocnici. V těchto případech je cizinec povinen dostavit se do přijímacího střediska do 24 hodin od okamžiku propuštění.

Na cizince zákon o azylu (2017, § 2) hledí po celou dobu řízení jeho žádosti, jako na žadatele o azyl. Jedná se o dobu, ve které nebylo o jeho žádosti pravomocně rozhodnuto, dále o dobu běhu jeho lhůty pro podání žaloby nebo je tak na něj nahlíženo po dobu soudního řízení o jeho žalobě až po dobu o nepřiznání odkladného účinku jeho žaloby. Toto jasné vymezení napomáhá porozumění postavení cizince jako žadatele o azyl na území České republiky.

V momentě, kdy je řízení o žádosti o mezinárodní ochranu pravomocně ukončeno a mezinárodní ochrana není cizinci udělena (důvody uvádí zákon o azylu, 2017, § 25), stává se z pohledu práva žadatel o azyl opět cizincem, pobývajícím na území bez oprávnění k pobytu. Takto postavená osoba obdrží výjezdní vízum a je povinna území republiky v určité lhůtě (obvykle 30 dnů) opustit. Z PřS nebývá cizinec vyhoštěn za asistence policie (tzv. deportován) do své země původu. Přijímací středisko opouští žadatel o azyl ve chvíli, kdy jsou ukončeny jeho zdravotní prohlídky, absolvoval již pohovor s Odborem azylové a migrační politiky (podal žádost o azyl) a je mu povoleno PřS opustit. Žadatel dále cestuje do pobytového střediska (převoz zajištěn či je mu poskytnuta vlaková jízdenka) nebo odchází (sám na své náklady) do místa svého bydliště v ČR (což dokládá obvykle nájemní smlouvou).

V posledních několika letech přibývá situací, kdy je do PřS cizinec převezen z jiného členského státu EU, ve kterém požádal o azyl. Z určitého důvodu (vyplývajícího z dublinského nařízení, Dublin III³), tento stát není odpovědný za posouzení této žádosti o azyl. Tato situace může kupříkladu nastat, pokud cizinec přicestoval do EU na základě

³ Dublin III, celým názvem Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 604/2013 ze dne 26. června 2013, kterým se stanoví kritéria a postupy pro určení členského státu příslušného k posouzení žádosti o mezinárodní ochranu podané státním příslušníkem třetí země nebo osobou bez státní příslušnosti v některém z členských států.

českého víza a požádal o azyl například v Německu. V takovém případě nese odpovědnost za provedení azylového řízení Česká republika. Cizinec je následně do ČR převezen.

První část této práce poukázala na rozdíl mezi pojmy cizinec, uprchlík a žadatel o azyl. Kapitola hledala oporu v zákoně o pobytu cizinců, zákoně o azylu a dalších právních dokumentech a úmluvách. Z uvedeného vyplývá, že na osobu, která přichází do PŘS Zastávka, není státním občanem České republiky, pohlíží zákon o pobytu cizinců jako na cizince. Ve chvíli, kdy tato osoba (cizinec) projeví úmysl požádat o udělení mezinárodní ochrany, stává se žadatelem o azyl (MO). Žadatelem o azyl se může stát cizinec, který na území ČR pobýval zcela legálně (na základě víza či povolení k pobytu), nebo osoba, která pochází ze zemí mimo Evropskou unii, nemá platné oprávnění vstupu na území, tedy se nachází v České republice nelegálně. Oprávněným důvodem k podání žádosti o MO je pronásledování a hrozící vážná újma, jak je definuje zákon o azylu. Situace, kdy dotyčné osobě hrozí, že bude vystavena psychickému nátlaku, či jinému jednání, která porušují její lidská práva a to z některého azylově-relevantního důvodu, odůvodňuje udělení mezinárodní ochrany ve formě azylu. K udělení doplňkové ochrany pak mohou vést zejména situace či okolnosti, kdy je osoba vystavena nelidskému či ponižujícímu zacházení, hrozí jí smrt, anebo je ohrožena důstojnost této osoby v souvislosti s probíhajícím ozbrojeným konfliktem v zemi jejího původu.

2 Složky státu působící v azylové proceduře

Otázky pobytu cizinců na území České republiky, migrace, udělení azylu a další související problematika jsou plně v kompetenci tří složek státu podléhajících Ministerstvu vnitra ČR. Tyto složky tvoří Správa uprchlických zařízení (SUZ/Správa), Odbor azylové a migrační politiky (OAMP/Odbor) a Policie České republiky (PČR/policie). (Správa uprchlických zařízení, interní zdroj) V souvislosti s tématem této práce, tedy žadateli o azyl, kapitola věnuje větší pozornost prvním dvěma výše zmíněným složkám. Přičemž tato část práce přináší i popis, jak v praxi probíhá kontakt těchto složek a dotyčného žadatele.

2.1 Správa uprchlických zařízení

Správa uprchlických zařízení (SUZ/Správa) je organizační složkou státu, přímo podřízená Ministerstvu vnitra (MV ČR), přesněji náměstkovi ministra vnitra pro veřejný pořádek a bezpečnost. Byla zřízena k 1. 1. 1996 jako rozpočtová organizace MV ČR. Jedná se o složku státu poskytující a zabezpečující **služby** žadatelům o udělení mezinárodní ochrany. (Správa uprchlických zařízení, interní zdroj) Mezi tyto služby patří **ubytování**, strava, lékařská péče, zprostředkování kontaktu s nevládními neziskovými organizacemi, výuka českého jazyka a nabídka **volnočasových aktivit** (volnočasové centrum - VČC). Správa pro žadatele o azyl zajišťuje provoz středisek přijímacích, pobytových, detenčních a integračních.

Pobyt v Přijímacím středisku je dobrovolný, nicméně na základě stanovení zákona (zákon o azylu, 2017, § 3d) je žadatel vyzván k setrvání v tomto zařízení po nezbytnou dobu k provedení dalších úkonů (krom jeho žádosti), jako je zdravotní prohlídka, sejmutí otisků prstů (provádí policie) a vystavení průkazu žadatele k prokazování své totožnosti. Přijímací středisko žadatel **nesmí opustit** do provedení zmíněných úkonů.

2.2 Odbor azylové a migrační politiky

Odbor azylové a migrační politiky (OAMP/Odbor) je útvarům Ministerstva vnitra působící v oblasti mezinárodní ochrany, uprchlictví, vstupu a pobytu cizinců na území České republiky. Zabývá se otázkami integrace cizinců a spolupracuje s ostatními členskými státy EU. Odbor azylové a migrační politiky pro žadatele o azyl sídlí přímo v prostorách Přijímacího střediska Zastávka a je součástí komplexu těchto budov. Žadatel

o azyl je záhy po svém příchodu do PřS, kontaktován Odborem ve věci své žádosti a vyzván k dostavení se na **pohovor**, jak uvádí zákon o azylu (2017, § 10 a § 22). Ten je veden pracovníkem Odboru za přítomnosti tlumočnicka do jazyka, ve kterém si žadatel přeje komunikovat. Může jít o mateřský jazyk, nebo jak zákon přesně definuje „jazyk, ve kterém je schopen se dorozumět“, (Zákon o azylu, 2017, § 10). Obsahem pohovoru je poskytnutí údajů k podané žádosti a uvedení bližších informací týkajících se okolností žadatelovy žádosti. Sdělené skutečnosti jsou zapsány formou protokolu (Zákon o azylu, § 23) a jejich projednání následně Odbor řeší ve stanovené lhůtě 6 měsíců (Zákon o azylu, § 27). V praxi však jde obvykle o šest měsíců až jeden rok.

2.3 Policie České republiky

Policie (PČR/policie) hraje důležitou roli v identifikaci dotyčného, jeho totožnosti a ověření předložených dokladů. Mezi její důležité úkony patří daktyloskopování (zajištění otisků prstů) a nabrání žádosti žadatelů o MO.

V této kapitole byly nastíněny oblasti působení zúčastněných složek azylového řízení. Konkrétně se jednalo o tři složky, Správu uprchlických zařízení, Odbor azylové a migrační politiky a Policii ČR. Rozdělení kompetencí mezi těmito složkami v praxi znamená následující. Správa provozuje azylová zařízení (přijímací, pobytová, detenční, integrační) a poskytuje služby (sociální, psychologické, volnočasové aj.). Odbor azylové a migrační politiky vede správní řízení o udělení MO včetně pohovoru a rozhoduje o této žádosti. Policie zodpovídá za identifikaci totožnosti žadatele a provádí úkony s tím spojené, jako je například daktyloskopování. V pozornosti této práce však stojí čas a prostor žadatelů o azyl v Příjímacím středisku Zastávka. Je to právě Správa, která poskytuje, zabezpečuje a nabízí uprchlíkům/žadatelům o azyl ubytování v příjímacím středisku Zastávka. SUZ přichází s nabídkou volnočasových aktivit pro tyto osoby, po dobu jejich pobytu a času, který v zařízení tráví a který jim zde vzniká. Následující kapitola odkrývá charakteristiku jednotlivých zařízení se zaměřením se na aktivity (které lze provozovat ve volném čase) nabízené v těchto střediscích. Důvodem pro tento obecnější náhled je snaha přiblížit danou problematiku prostoru a času žadatelů v PřS Zastávka v její komplexnosti a ucelenosti.

3 Přehled azylových zařízení a jejich základní charakteristika

Pro bližší porozumění celému obsahu a rozsahu tématu prostoru a času žadatelů o azyl bude tato kapitola věnována popisu a charakteristice azylových zařízení, ve kterých se žadatelé mohou nacházet, se zaměřením se na poskytované služby volnočasového charakteru. Půjde rovněž o prostorovou charakteristiku daných středisek, stejně jako bude držen krok s časem, který zde žadatelé tráví a který jim zde vzniká. Zařazení této kapitoly odpovídá logice náhledu na problematiku. Vykreslení obrazu dotčeného střediska napomůže v mnohém lépe sledovat linii oné prostorovosti a časovosti, která je předmětem zkoumání této práce.

Na území České republiky se nachází hned několik zařízení pro uprchlíky. Tato zařízení vzhledem ke svému účelu jsou označována jako **azylová zařízení**. Jedná se o střediska přijímací, pobytová, střediska s uzavřeným režimem (detenční, tzv. záchyty) a střediska integrační azylová. Odlišnost těchto středisek je daná účelem jejich vzniku, přičemž společným zřizovatelem je Ministerstvo vnitra a provozovatelem Správa uprchlických zařízení (Zákon o azylu, 2017, § 80). Tamtéž, v § 79, zákon charakterizuje azylová zařízení jako střediska sloužící k hromadnému ubytování žadatelů o mezinárodní ochranu (příjímací, pobytová střediska), nebo k ubytování osob, které obdržely azyl nebo doplňkovou ochranu (azylová integrační zařízení).

3.1 Příjímací střediska

V současné době se v České republice nachází dvě **příjímací střediska (PřS)**. Prvním z nich je Příjímací středisko Ruzyně, které je součástí tranzitního prostoru Letiště Václava Havla. Středisko je určeno předně pro cizince žádající o azyl, kteří cestují letecky. Druhým je **Příjímací středisko Zastávka** u Brna, které se nalézá v Jihomoravském kraji a pro účely podání žádosti o mezinárodní ochranu je mnohem častěji využíváno. Cizinec, který se nachází v prvním zmíněném příjímacím středisku, může být následně přemístěn do příjímacího střediska Zastávka nebo pobytového střediska. Předání cizince zajišťuje policie a přepravu Správa uprchlických zařízení. Příjímací střediska jsou **uzavřená a žadatel je nesmí opustit** do provedení úvodních úkonů (Zákon o azylu, 2017, § 46).

V následující části bude dána pozornost jen PřS Ruzyně, pobytovým střediskům a ZZC. Příjímacímu středisku Zastávka je věnována celá následná kapitola, neboť tvoří prostředí, ve kterém je žadatel s jeho časem sledován.

3.2 Pobytová střediska

Pobytová střediska (PoS) pro žadatele o azyl jsou na území ČR rovněž dvě. Pobytové středisko Kostelec nad Orlicí (Královéhradecký kraj) a pobytové středisko Havířov (Moravskoslezský kraj). Tato střediska poskytují žadatelům ubytování (pokud nemá dotyčný sám zajištěné vlastní/pronajaté privátní ubytování) a další služby, a to po dobu řízení ve věci jeho žádosti o mezinárodní ochranu. Kostelec nad Orlicí je mnohonásobně větší než druhé zmíněné středisko. Má rozlohu 24.341 m² a kapacitu lůžek 277. Středisko Havířov se rozkládá na ploše 1.753 m², se 106 lůžky. (Ficko, 2016) Počet žadatelů na pokoji se pohybuje většinou kolem tří osob. Ve výjimečných případech (vážné zdravotní důvody, infekční onemocnění) je žadateli poskytnut jednolůžkový pokoj. Pokud ubytování v PoS využije (ubytování je zdarma), po dobu svého pobytu dostává finanční příspěvek na stravu, ve výši životního minima⁴. Stravu si dotyčný zajišťuje sám, což je mnohými kvitováno s povděkem (možnost vlastní kuchyně). K dispozici slouží vybavené kuchyně a každému ubytovanému na jeho žádost jsou zapůjčeny kuchyňské potřeby.

3.2.1 Délka pobytu

Jak uvádí zákon o azylu (2017, § 79) pobytové středisko slouží k ubytování žadatele do doby nabytí právní moci rozhodnutí o jeho žádosti. Průměrná **doba pobytu** v PoS se pohybuje kolem osmi měsíců. Žadatel na rozdíl od PŘS může středisko **volně opouštět**, odjet na návštěvu za přáteli, zůstat u nich několik dní apod. Vstup na pracovní trh však není možný, lze až po uplynutí 180 dnů od podání žádosti o MO. Tento fakt vyplývá ze Zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, v platném znění ve Sbírce zákonů, § 97. (Integrovaný portál MPSV, Zákon o zaměstnanosti, 2018)

3.2.2 Služby pobytového střediska

Služby, které středisko poskytuje, se váží na integraci a prevenci sociálně patologických jevů. V pobytovém středisku probíhá intenzivní výuka českého jazyka a výuka reálií, spojená s nabídkou výletů do okolí, či návštěvou hlavního města Prahy. K dispozici je žadatelům sportovní areál, hřiště, posilovna, knihovna, výtvarná dílna, keramická, hudební, řezbářská dílna a další. Také se ve svém volném čase mohou žadatelé účastnit kulturních a sportovních akcí pro ně pořádaných. Jedná se o zmíněné výlety, dále

⁴ Výše životního minima (platné v počátku roku 2019) pro dospělého jednotlivce je stanovena na částku 3 410,- Kč. (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2018)

návštěvy výstav, ZOO, fotbalová utkání – aktivní účast, aj. Pro matky s dětmi je k dispozici dětské centrum a pro žáky školou povinné je zde tzv. vyrovnávací třída, kde je kladen důraz na osvojení si znalosti českého jazyka.

3.3 Zařízení pro zajištění cizinců

Azylová zařízení tohoto typu lze v současné době nalézt v Bělé pod Bezdězem (Středočeský kraj), Vyšních Lhotách (Moravskoslezský kraj) a v Balkové (Plzeňský kraj). Střediska předně slouží k zajištění cizinců pobývajících nelegálně na území ČR. Cizinec umístěný v zařízení pro zajištění cizinců (ZZC) smí požádat o udělení mezinárodní ochrany v zákonné lhůtě, do sedmi dnů, ode dne, kdy byl policií informován o této možnosti (Zákon o azylu, 2017, § 3b). Osoby zde pobývající se smí pohybovat pouze v areálu střediska, který je hlídán ostrahou (bezpečnostní agentura). Vnější hranice areálu střeží Policie ČR. Pro cizince zde umístěné Správa zajišťuje volnočasové aktivity sportovního (místní sportoviště, posilovna) nebo kulturního charakteru (společenské hry, knihovna). Volný čas zde pomáhají vyplnit i nestátní neziskové organizace (NNO): Organizace pro pomoc uprchlíkům (OPU) s nabídkou preventivních besed a Charita (jazykové kurzy ČJ). K dispozici je dále místnost s TV, šicí dílna a humanitární šatník. (Správa uprchlických zařízení, interní zdroj) Přehled azylových zařízení v ČR nabízí příloha č. 1. Následná příloha č. 2 přináší přehled volnočasových aktivit.

V třetí kapitole této práce byl dán prostor popisu a charakteristice jednotlivých azylových zařízení, ve kterých se nachází žadatelé o azyl. Sledovány byly pro žadatele významné prostorové a časové aspekty těchto středisek doplněné o informace vztahující se k nabídce volnočasových aktivit. Výlučné postavení mezi azylovými zařízeními dostane v následující části této práce středisko Zastávka, neboť je ústředním „jevištěm“ v naznačených zúčastněných stranách odehrávajícího se děje (žadatele a jeho času v určitém konkrétním prostoru).

4 Příjímací středisko Zastávka

Část této kapitoly navazuje na již zmíněné informace o přijímajících střediscích či Správě uprchlických zařízení, v předcházejících kapitolách. Zde budou tyto obecné informace doplněny o detailnější popis a charakteristiku střediska, vykreslením jejich prostor, služeb a dále činností a aktivit VČC. V pozornosti bude stále stát samotný žadatel a jeho čas, zasazený do prostředí přijímacího střediska. Přes úvodní účel pobytu v PřS se kapitola přesune k žadatelům, k službám a obvykle strávené době pobytu v PřS Zastávka. Následně propluje charakteristikou jednotlivých komplexů budov, proto aby dala prostor otázkám po možnostech trávení (volného) času. Vynechány nebudou ani místa volnočasového centra a specifická povaha pobytu v PřS.

4.1 Účel střediska

Příjímací středisko Zastávka slouží primárně k ubytování žadatelů o azyl, se kterými je v PřS zahájeno řízení o udělení mezinárodní ochrany. Žadatel se v přijímacím středisku podrobuje **lékařské prohlídce** dané zákonem (Zákon o azylu, 2017, § 48), označované jako vstupní zdravotní prohlídka (odběr krve, stolice, moči, RTG plic), dále sejmutí otisků prstů, identifikaci totožnosti a absolvuje zmíněný **vstupní pohovor**, vedený pracovníkem OAMP, při kterém uvede důvody své žádosti o mezinárodní ochranu.

Příjímací střediska, jak bylo již uvedeno, předně slouží k ubytování žadatelů o azyl. V přijímacím středisku se pohybují žadatelé všech věkových kategorií, národnostních skupin a vyznání. Za děti o MO žádají rodiče. Osoby zranitelné (samotné ženy, ženy s dětmi, těhotné, rodiny, handicapované) jsou ubytovány v tzv. chráněné zóně, což představuje zvlášť určené patro v rámci budovy, do kterého je vstup pouze na držitelovu kartu. Jak vyplývá ze statistik MVČR, Odboru azylové a migrační politiky, za loňský rok 2018 požádalo o MO celkem 1702 osob. Nejvíce žádostí podali občasně pocházející z Ukrajiny (415 žádostí), dále občasně Gruzie (169 žádostí), Kuby (154 žádostí), Arménie (117 žádostí) a Vietnamu (100 žádostí). Nezanedbatelný počet žádostí podali i občané Uzbekistánu, Ruské federace, Iráku a Ázerbájdžánu. Desítku těchto „top“ států uzavírají žadatelé z Turecka s 39 žádostmi. (Mezinárodní ochrana, MVČR, 2018) Pro srovnání státních příslušností žadatelů o MO v ČR za rok 2018 a 2017, uvádí autorka práce tyto statistiky v grafickém provedení jako součást přílohy č. 4.

4.2 Délka pobytu

V přijímacím středisku Zastávka je žadatel o azyl ubytován po dobu několika dnů. Většinou se tato doba pohybuje okolo **deseti dnů**. Z důvodů, které stanoví zákon o azylu (2017, § 46a), toto období může být prodlouženo na 120 dnů. Vstup do PřS činí cizinec dobrovolně, nicméně se jedná o jistý druh akceptace podoby procesu žádosti o azyl, který v sobě zahrnuje právě i pobyt v PřS.

4.3 Charakteristika střediska a jeho služeb

Kapacita střediska se pohybuje kolem 225 lůžek, s možností navýšení na 398 lůžek. Plochou zabírá 11.658 m². (Ficko, 2016) Jedná se o **uzavřený areál**, okolo kterého je plot, v jehož horní části je žiletkový drát, umístěný zde v květnu roku 2015 (jako reakce na větší počet žadatelů, viz uprchlická krize). Areál je tvořen jednou třípatrovou budovou (vedení střediska a další dílčí úseky) a čtyřmi dvoupatrovými budovami zasazenými do členitého parku. Zmíněné dvoupatrové budovy slouží jako ubytovací prostory pro žadatele. Jsou jimi budova 02 (kde sídlí i stálá služba značená jako „nonstop“), budova 04 (muži na jednom patře, ženy zvlášť na jiném patře s přístupem na kartu, tzv. chráněná zóna). Ve stejné budově je k dispozici i sociální služba, kancelář provozních zaměstnanců (ubytovatelé) a třída k výuce českého jazyka. Žadatelé je v PřS zdarma poskytnuta strava, ubytování, lékařská péče. Při svém příchodu obdrží každý jedinec „balíček“ základních hygienických potřeb (kartáček, zubní pasta, šampón, mýdlo, papírové kapesníky, toaletní papír, hřebínek, holicí potřeby a další). Ve středisku mají žadatelé možnost využít přítomnosti nevládních organizací (konzultace s právníkem) a svoji situaci řešit s psychologem. (SUZ, interní zdroj)

4.4 Volnočasové aktivity střediska Zastávka

Pro žadatele jsou vytvořeny prostory (vnitřní i venkovní) k trávení (volného) času. Vnitřní zahrnují budovu 03, kde se na přízemí nachází vybavená nově zrekonstruovaná posilovna, místnost pro stolní tenis, stolní fotbal a šipky. Dále je zde charitní šatník, místnost pro konzultaci s psychologem a několik samostatných místností pro nevládní organizace (OPU, SOZE). V prvním patře této budovy je k dispozici **výtvarná dílna**, kde žadatelé mohou vyzkoušet rozličné tvůrčí činnosti, práci na hrnčířském kruhu, práci s hlínou, zahrát si společenské hry, číst časopisy, denní tisk, poslouchat muziku anebo si jen tak dát kafe, čaj či drobné pohoštění, které je součástí různých společenských akcí.

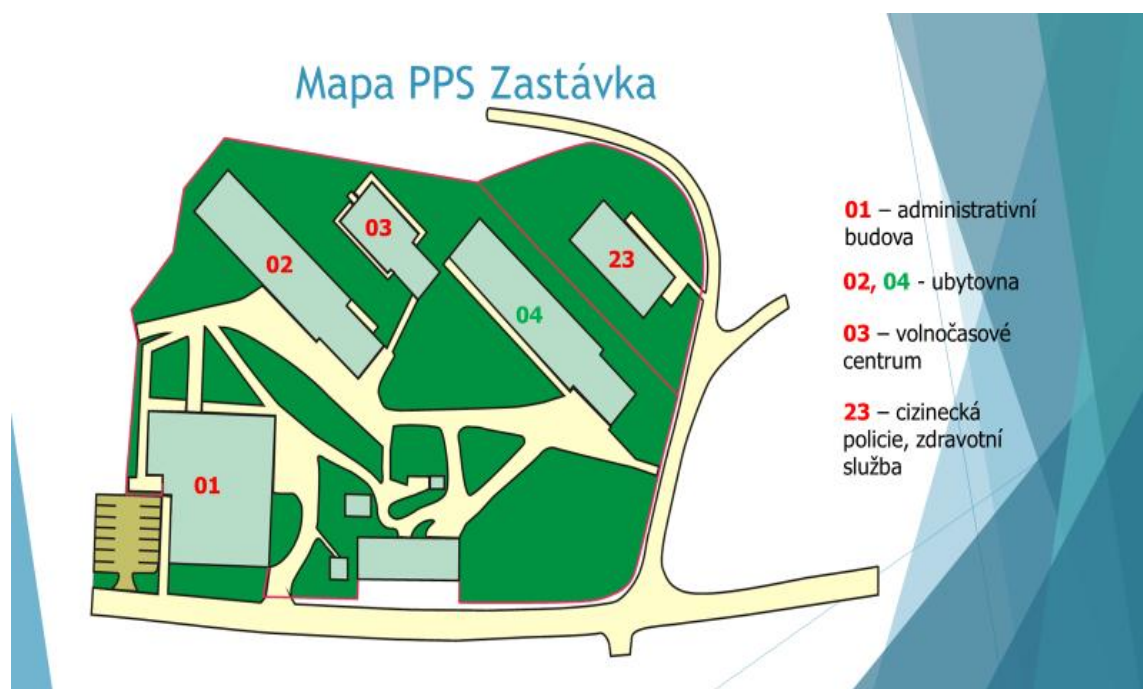
K dispozici je i společenská místnost, která v sobě snoubí jak prostory pro knihy (zde knihovna se zhruba třemi tisíci knih), slovníky, časopisy, tak plátno k promítání filmů či fotek z cest (využíváno k akcím typu „cestopisná povídaní“ apod.). Knižní tituly je možné si zapůjčit v jazyce ruském, ukrajinském, anglickém, ale také francouzském, španělském, arménském, gruzínském, arabském, německém, dále v srbštině, chorvatštině, čínském jazyce, perském a v dalších jazycích. „K dispozici“ je i nedávno vzniklý nástěnný slovník, na jehož podobě se podíleli převážně samotní žadatelé. Jde o slovník formou plakátu, o rozměrech 3 m x 2 m, na kterém jsou zapsané nejčastěji užívané fráze a slovní spojení při prvním kontaktu s druhým člověkem. Slova jsou řazena do sloupce, vedle něhož následuje překlad (do více jazyků). Sloupec je navíc označen státním symbolem (vlajkou). V prostorách knihovny (která slouží i jako společenská místnost) si na své přijdou převážně milovníci kulturních akcí. Jsou zde pořádány koncerty, besedy, umělecká vystoupení, které se zde konají i ve spolupráci se samotnými žadatelí. Avšak tyto prostory lze využít i jako jakési tiché místo (zvláště v dopoledních hodinách, kdy většina žadatelů dává přednost odpočinku) či místo k osobnějším rozhovorům.

Rovněž ve svém volném čase se mohou žadatelé věnovat či „zabavit“ hraním her ve venkovních prostorách střediska, viz sportovní hry a zmíněné soutěže. V areálu střediska se nachází **volejbalové hřiště**, venkovní posilovací stroje, boxovací pytel a **basketbalový koš**. Pro děti je zde určené hřiště s prolézačkami a houpačkami nebo za špatného počasí (nejen) lze být s ratolestmi v dětském centru (budova 04), s množstvím hraček, hudebních nástrojů, kreslicích potřeb a knih. K radosti dětí je zde umístěná i malá trampolína, houpačka a basketbalový koš. Budoucí řidiči autobusů, vlaků a sanitek se mohou prohánět zase po plánku města (koberec). Volnočasové aktivity ve středisku zajišťují dva pracovníci s pedagogickým vzděláním. V řadě sdělení respondentů ve výzkumné části zaznívají jejich jména. Autorka této práce od daných pracovníků obdržela souhlas s jejich užitím. Pracovně „starším“ pedagogem volného času je Tomáš, který se specializuje na činnosti uměleckého charakteru. Podporuje činnosti výtvarné, tvořivé, fantazijní (komiksy, tvůrčí „tichá pošta“, fotografické zachycení vlastní osoby ve vysněné postavě aj.). Žadatelé také mohou zkusit vytvořit něco z hlíny (často nabízený „jednoduchý“ hrníček, třeba i jako možný dárek pro někoho blízkého), nebo kreslit či malovat (k dispozici stojan), zahrát si hry (v poslední době oblíbený Asylum, bez vynechání ovšem tradičního Dixitu a Rummikubu). Druhým pracovníkem je zde Lana. Její zacílení je směřováno více na sportovní aktivity. Převážně jde o basketbal, volejbal či

soutěže vědomostního charakteru (kvízy). Místnost, kde je stolní tenis, stolní fotbal a šipky, bývá svědkem občasných turnajů. Lidé v současné době inklinují k trávení času na sociálních sítích a internetu. Využívají zdatně všech možných komunikačních prostředků moderní doby. V PřS je i tato skutečnost zohledněna. K dispozici je **místnost s počítači** (šest stolních PC). Ve zmíněné knihovně lze hrát PlayStation a samozřejmostí je přístup k internetu prostřednictvím Wi-fi. Pro náročnější anebo jen ty, co by si chtěli něco nového zkusit je ve středisku tzv. **hudební místnost** s řadou hudebních nástrojů. Mohou se zde učit hře na kytaru, klavír, bicí aj. Kytara samotná je k dispozici i ve VČC. Pokud mají žadatelé zájem, lze si domluvit navýšené kapesné za drobnou výpomoc. Většinou jde o úklid či úpravu areálu (shrabování listí aj.). (SUZ, interní zdroj)

4.5 Mapa střediska Zastávka

Tato část kapitoly poskytuje obrazový materiál PřS Zastávka. V současné době, platné od května roku 2018, je PřS i pobytovým střediskem. Došlo k jeho duálnímu režimu a změně názvu z PřS na Příjímací a pobytové středisko Zastávka (PPS Zastávka). Pro účely této práce a výzkumu tento fakt nic nemění, proto autorka zůstala u označení PřS, neboť práce je směřována k žadatelům o azyl, kteří se v PřS tak či tak nachází. Výzkumný vzorek je z období, kdy středisko bylo „jen“ PřS. Příloha č. 3 nabízí „fotogalerii“ střediska.

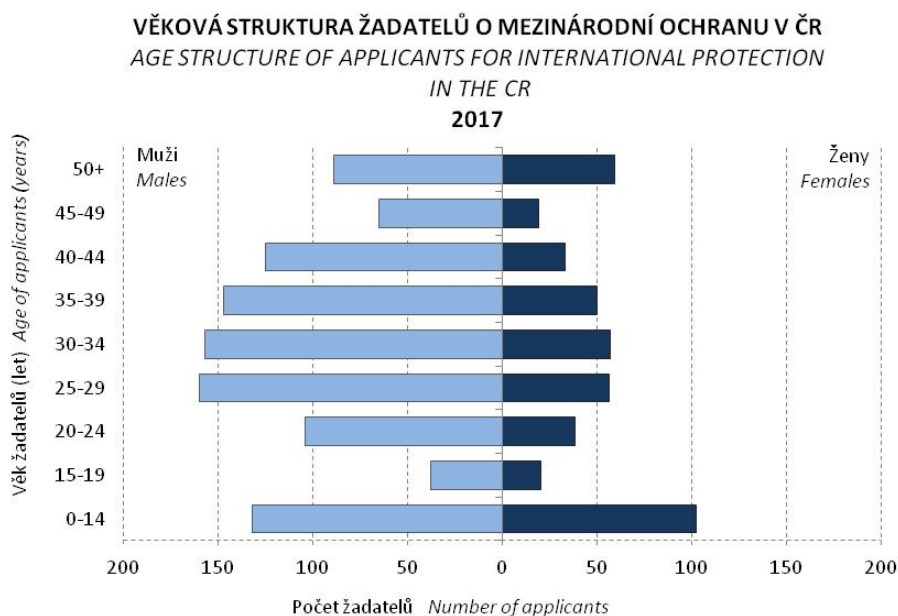

Obr. č. 1 Mapa PřS/PPS
Zdroj: SUZ, interní zdroj

Kapitola přiblížila středisko Zastávka v jeho prostorových možnostech, charakteru a nabídce činností volnočasového centra. Příjímací středisko Zastávka je středisko uzavřené, přičemž jeho hranici tvoří plot s ostnatým drátem. Vnitřní prostory vytváří areál formou členitého parku s několika budovami, sportovním a dětským hřištěm, lavičkami a dalšími sportovními prvky (boxovací pytel, posilovací stroje, basketbalový koš). K ubytování žadatelů slouží dvě budovy, ve kterých se nachází další kontaktní místa (právník, psycholog). Žadatel ve středisku stráví průměrně deset dní. Středisko je předně ubytovacím zařízením, do kterého přichází žadatelé žádající o mezinárodní ochranu. Žadatelem není možné středisko opouštět do doby ukončení základních vstupních procedur (zdravotní prohlídka, identifikace totožnosti, zahájení řízení o MO aj.). Žadatelům jsou ve středisku poskytnuty základní služby, mezi které patří i možnost účasti ve volnočasových aktivitách. Na žadatelův vzniklý čas (pobytem v PřS) se snaží reagovat svojí nabídkou právě pracovníci VČC. Z činností jde převážně o výtvarné a sportovní aktivity, společenské hry, soutěže, kvízy a další. Účast na těchto aktivitách je zcela dobrovolná a poskytuje účastníkům mimo jiné také prostor k seberealizaci.

5 Dospělost

Obdobím, kterému předchází dětství a dospívání, se zabývá následující kapitola. Ta je zde zařazena z důvodu potřeby definovat věkové rozmezí cílové skupiny, na kterou je zaměřena výzkumná část. Věková struktura žadatelů o MO v ČR dostupná za rok 2017, jak ji uvádí ČSÚ, dokládá (viz obr. č. 2, Český statistický úřad, 2017), že průměrné věkové rozložení a nejvyšší četnost mezi žadateli o MO v ČR za dané období odpovídá mladší dospělosti. Práce respektuje a přidržuje se dělení dospělosti dle Vágnerové (2007a) a Skorunkové (2013). Nejpočetnější skupinu žadatelů tvořili muži, ve věkovém rozmezí od 25 do 29 let. V těsném závěsu byli rovněž muži, jen o něco starší, tedy ve věku 30 až 34 let. Mezi ženami vedla věková skupina od 0 do 14 let, což odpovídá období od narození po starší školní věk. Statistické zprávy stejného charakteru (tedy co do věku žadatelů) za období roku 2018 dosud nebyly zveřejněny. Dostupné jsou pouze statistické údaje Ministerstva vnitra ČR týkající se počtu žadatelů za rok 2018 a přehled deseti nejčastějších státních příslušností žadatelů o MO v roce 2018, které byly zmíněny v kapitole čtvrté této práce.

Obr. č. 2 Věková struktura žadatelů o MO v roce 2017
Zdroj: ČSÚ, 2017

Jak bylo naznačeno, výzkumná část této práce je zaměřena na dospělého jedince. Pro zachování souvislostí se tato kapitola tedy zaobírá daným vývojovým obdobím ve stručné charakteristice dospělosti a zmíněním základních faktorů, které se váží k určení dospělosti po právní, biologické a psychosociální stránce. Téma si záměrně všímá i těch méně snadných skutečností, ke kterým v tomto období dochází, jako je odchod z domova, opuštění vlastní rodiny z vnějších důvodů (válka v zemi aj.), kterým čelí také žadatelé. Vědomí podobných událostí je s člověkem přítomné, ať už je na jakémkoliv místě. Kapitola rovněž, jak bylo naznačeno, přináší rozdělení dospělosti dle vývojových fází, jak je uvádí odborná literatura. V závěru zpracované téma je směřováno k volbě a způsobům trávení volného času dospělého jedince, neboť tento námět rovněž stojí v pozornosti této práce.

Období dospělosti je obdobím klíčových rozhodnutí. Mladý člověk vstupuje do svého prvního zaměstnání, činí mnohá závažná rozhodnutí (např. volba životního partnera), odpoutává se od svých rodičů, zakládá vlastní referenční rodinu. Stává se pragmatictější a realističtější, aniž by ztratil svoje optimistické naděje a iluze (v kontextu životní perspektivy). (Skorunková, 2013) V pojednání o dospělém jedinci si Vágnerová (2007) všímá toho, že dospělý člověk je v uvažování více flexibilní a otevřený. Dovede kombinovat formálně logické uvažování s postformálním uvažováním, vázaným na vlastní zkušenosti, což mu umožňuje nahlížet na problémy komplexně a předvídat možné varianty řešení. (Kohoutek, 2001) Dále se v tomto období rozvíjí praktická inteligence a metakognice. (Vágnerová, 2007) Právě metakognitivní myšlení, jak doplňuje Kosíková (2011), se kromě uvědomování si vlastních myšlenkových procesů uplatňuje i při řešení problémů. Jak bylo řečeno, mladý člověk čelí mnohým výzvám, prochází řadou emočních a sociálních změn. Vliv na jeho vývoj mají různé životní události. Jsou jimi kromě odchodu z domova, také vstup do zaměstnání, založení rodiny, narození dítěte, ale i ztráta blízkých. Vývoj člověka je pak odrazem, reakcí na tyto události. (Langmeier & Krejčířová, 2006)

5. 1 Vymezení dospělosti

Jak bylo řečeno, dospělost je obdobím, které navazuje na dětství a dospívání. Patočka, na kterého se odkazuje Dyrtrtová (2006), hovoří o lidském dospívání jako o „**zrání v čase**“ (s. 41), kdy se člověk stává sám sebou. Dle Vágnerové (2007), začátek dospělosti není pevně stanoven, nepředchází mu (alespoň ne v naší kultuře) nějaký mezník či specifický rituál. Nicméně, jak dále uvádí, přibližným ukazatelem dospělosti je dosažení

zletilosti (právní hledisko). Ta je v naší kultuře vázána na osmnáctý rok. (Skorunková, 2013) Po biologické stránce lze hovořit o dospělosti v souvislosti s fyzickým zráním organismu. (Vágnerová, 2007) Ve stejném duchu, se vyjadřuje i Skorunková (2013), která uvádí, krom biologické zletilosti, také psychosociální dospělost, která nastupuje u každého jedince v různou dobu. Psychosociální vymezení dospělosti je velmi složité, neboť změny, ke kterým dochází, probíhají u každého jedince v odlišném tempu. (Vágnerová, 2007) Tyto změny v sobě zahrnují rozvoj osobnosti (sebepojetí, vztah k druhým lidem), které se manifestují ve schopnosti a ochotě přijmout zodpovědnost za život svůj i život druhých (partner, děti). Dále dochází k rozvoji schopnosti ovládat svoje emoce a jednání, schopnosti odhadnout vlastní síly a kompetence. Po stránce socializační se jedinec více osamostatňuje, přestává být závislý na rodičích (orientační rodina) a vztah k nim je více harmonický; oproti období dospívání, jak vysvětluje Vágnerová (2007), kdy je více napjatý a konfliktní. Následující část předkládá členění dospělosti na 3 – 4 etapy. Nato navazuje bližší charakteristika první etapy, neb se shoduje s vymezenými kritérii této práce.

5.2 Vývojové etapy dospělosti

Snaha rozčlenit období dospělosti dle určitých mezníků naráží na drobné potíže, neb tyto předěly nejsou tak výrazné, jako například v období dětství a v dospívání. Přesto lze vnímat určité etapy, které se do jisté míry i překrývají. Langmeier nabízí **rozčlenění dospělosti do čtyř etap**. (Langmeier & Krejčířová, 2006) Věkové ohraničení je zde spíše přibližné.

Vývojová období dospělosti, dle Langmeiera (2006):

1. Časná dospělost (20 – 25/30 let);
2. Střední dospělost (25/30 – 45 let);
3. Pozdní dospělost (45 – 60/65 let);
4. Stáří (60/65 a více let).

Období dospělosti, jak je uvádí Vágnerová (2007):

1. Období mladé dospělosti (20 – 40 let);
2. Období střední dospělosti (40 – 50 let);
3. Období starší dospělosti (50 – 60 let).

Rozdělení vývojových etap dospělosti dle Skorunkové (2013):

1. Mladá dospělost (20 – 35 let);
2. Střední dospělost (35 – 45 let);
3. Starší dospělost (45 – 60 let).

Z uvedeného je patrné, že rozdělení dospělosti se v některých znacích shoduje (dvacátý věk jako počátek dospělosti), dále lehce různí (mezní věk kolem 40 let a období starší dospělosti/stáří, kolem šedesátého roku, kde v obou případech je odchylka +/- 5 let), nicméně názvosloví je významově podobné. Vágnerová (2007) a Skorunková (2013) vyčleňují fázi stáří do samostatného období, Lagmeier (2006) jej naopak zahrnuje do období navazujícího na pozdní dospělost.

5.2.1 Období mladé dospělosti

Dle stejného autora je pro časnou (mladou) dospělost příznačné její vymezení podle určitých kritérií. Jsou jimi věk, převzetí určitých vývojových úkolů (například výchova dětí) a dosažení určitého stupně **osobní zralosti**. (Langmeier & Krejčířová, 2006) Zralou osobností dle Kohoutka (2001) je především člověk, který je schopen sebeovládání, adekvátně vnímá realitu a je schopen tolerovat nejistotu. Přijímá sebe i druhé, je spontánní v myšlení i chování. Také se u něj projevují uspokojivé interpersonální vztahy, smysl pro humor, tvořivost, zájem o blaho lidstva a „schopnost hlubokého uvědomění základních životních zkušeností“ (Kohoutek, 2001, s. 116-117). Zralost, jak na ni pohlíží Langmeier (2006), je přijetí osobní a občanské odpovědnosti, ekonomické nezávislosti na rodičích, ustanovení legalizovaného vztahu k životnímu partnerovi, ujmoutí se role vychovatele svých potomků a péče o stárnoucí rodiče. Jde také o rozvoj osobních cílů a zájmů. Výčet není úplný. V této etapě života jde o překonání rozporů dětství a dospívání, schopnost navazovat trvalé a hluboké vztahy (vztah k partnerovi, uchování širších přátelských vztahů). Dále schopnost umět lásku přijímat i dávat, být autentický, umět se uchytit na

pracovním trhu a získat již zmíněnou finanční nezávislost. (Langmeier & Krejčířová, 2006)

Langmeier (2006) k tématu dále dodává, že více autorů se shoduje na tom, že osobní zralost lze spatřovat ve schopnosti rozvinout své osobní předpoklady (seberealizace), schopnosti přistupovat k druhým lidem s určitým ohledem a bez předsudků. Dále ve schopnosti práci změnit ve hru či v odpočinek. Také zmiňuje schopnost být spolehlivý a mít zájem na zlepšování podmínek, ve kterých člověk žije, čímž jsou myšleny životní podmínky, politická situace, rozvoj kulturního dědictví aj.

Období mladé dospělosti je charakterizováno jako přechodné, neboť se jedná o etapu mezi adolescencí a plnou dospělostí. (Langmeier & Krejčířová, 2006) Oproti adolescenci, kde hrají velkou roli biologické změny, v období dospělosti je význam kladen spíše na životní okolnosti sociálního významu, již zmíněný odchod z domova, vstup do manželství, narození prvního dítěte a další. Pokud k těmto změnám dochází, jak je sociálně očekáváno, jsou tyto události nazývány jako normativní. V případě, že k nim dojde mimo tuto normu, jde o nenormativní události. Mezi ně patří například vážný úraz (Langmeier & Krejčířová, 2006), úmrtí vlastního dítěte nebo ztráta domova. Jak doplňuje Skorunková (2013), mladý člověk je v tomto období na vrcholu svých tělesných sil, disponuje značnou energií a výkonností. Černobílé vidění světa se vytrácí a mladý dospělý je otevřen mnohoznačnosti životní reality a je schopen činit kompromisy. Je to dáno schopností uvědomit si subjektivitu vlastních úvah, jejich nepřesnost a nedostatek potřebných informací (například k řešení problému), jak vysvětluje Vágnerová (2007). Jak již bylo uvedeno, mění se i postoj k rodičům. Jejich názory, zkušenosti a rady jsou více akceptovány. Pokud je mladý dospělý člověk považuje za správné a užitečné, řídí se jimi. (Skorunková, 2013) Na tom se shoduje i Vágnerová (2007) a vysvětluje tuto změnu větší objektivitou, realističností a menší kritičností projevující se v předchozím vývojovém období (pubertě).

Okolo třicátého roku nastává období prvního bilancování. Mladý člověk hodnotí svoje role (v zaměstnání, ve vztazích), čeho dosáhl a co by chtěl ještě dokázat. (Skorunková, 2013) Do první fáze, je zařazováno upevnění identity mladého dospělého, identifikace s novou rolí (dospělý, rodič, pracovník), činění závažných rozhodnutí a zrání osobnosti. Další etapu charakterizuje spíše vrcholící produktivita a aktivní přístup k hledání životních cílů.

5.3 Období dospělosti a potřeba generativity

Jde o potřebu vytvoření něčeho významného (vnímáno subjektivně) a hodnotného. Tento pocit smyslu života může člověk nalézt v profesní roli a roli rodiče (Skorunková, 2013). S tím souhlasí i Langmeier (2006) a hovoří o projevu generativity⁵, který zahrnuje mezi základní psychické potřeby mladého člověka. Jsou jimi: potřeba sociálního kontaktu, seberealizace, potřeba změny, nových zkušeností, smyslu života, samostatnosti a nezávislosti a potřeba otevřené budoucnosti. (Langmeier & Krejčířová, 2006) Uspokojení těchto potřeb dává Langmeier do souvislosti se zaměstnáním, s potřebou člověka po něčem hodnotném, přínosném, s potřebou vzdělávání se a rozvoje. Dospělý se spíše učí, než že je vychováván („adult learning“ namísto „adult education“). Výhodou u dospělého je jeho vědomé nasměrování sebe, pokud mu jde o určitý prospěch či užitečnost, ať už vlastní nebo mající význam pro společnost. (Bowl, 2014)

5.4 Dospělost a činnosti ve volném čase

Krom pracovní činnosti si člověk volí i aktivity ve svém volném čase. Ty mají mnohdy větší osobní význam, jak uvádí Langmeier (2006). V současné době, v porovnání s moderní průmyslovou společností, je čas práce a volného času téměř stejnoměrně rozložen a zároveň, možnosti trávení volného času jsou dnes rozmanitější. Výběr aktivit ve volném čase má značný vliv na utváření osobnosti. Roli hraje i nastavení daného jedince, podíl jeho vlastní iniciativy, tvořivosti, touhy po naplnění svého času a potřeba úniku od stresu, napětí a starostí. (Langmeier & Krejčířová, 2006) Podstatnější než věk, pro výběr činnosti ve volném čase, jsou osobní vlastnosti daného jedince a jeho aktivní či pasivní přístup. Langmeier (2006) ve své publikaci *Vývojová psychologie* předkládá studii, dle které je patrný rozdíl ve volbě činností ve volném čase v závislosti na nastavení daného jedince. Existují lidé, kteří si vybírají činnosti na základě vlastní iniciativy, jiné popostrčí vnější okolnosti, další společenský tlak. Stejně tak je to s tvořivostí. Někdo ji vyhledává, druhý upřednostní činnosti opakující se a stereotypní. Jsou lidé, kteří hledají ve volném čase radost, jiní příležitost „jak zabít čas“. (Langmeier & Krejčířová, 2006, s. 176) Dále lidé toužící uplatnit své předpoklady, emoce, názory, vědomosti (přednáška na libovolné

⁵ Generativita – jde o Eriksonovu teorii, kde v původním významu šlo o plození dětí a jejich výchovu. Erikson vymezil tři vývojové úkoly dospělosti: dosažení opravdové intimity (mladá dospělost), pocitu generativity (střední dospělost) a překonání strachu ze smrti a dosažení skutečné moudrosti a integrity. (Langmeier & Krejčířová, 2006)

téma), sportovní nadání (sportovní utkání, soutěž). Rovněž existují lidé, kteří vyhledávají spíše samotu (četba, sledování televize), hledají úlevu od prožívané úzkosti, která člověka provází zvláště ve vypjatých životních situacích. Jak Langmeier (2006) poukazuje, pro volbu té či oné činnosti ve volném čase může být rozhodující i potřeba zakotvenosti životního stylu a integrace osobnosti. Způsob trávení volného času hraje svoji nezanedbatelnou roli v rozvoji osobnosti jedince.

V charakteristice jednotlivých etap vývoje dospělého člověka panuje mezi uvedenými autory shoda. Poukazují na to, že jde o období životních změn, přičemž u každého jedince tyto změny mohou probíhat odlišně, s menší či větší **časovou variabilitou**. Předně však jde o období zralosti, získání úplné nezávislosti na rodičích, upevnění identity, životní orientace a seberealizace, upřesnění vlastních osobních cílů, přebírání odpovědnosti, období identifikace s rolí dospělého, získávání pracovních zkušeností, vytvoření pevných partnerských pout a založení vlastní rodiny. Během třicátého věku (nejen) prochází jedinec obdobím rekapitulace dosavadního života. Hodnotí jak svůj život, tak dosažené úspěchy či neúspěchy a hledá smysluplnost svého bytí. Tato potřeba je označována jako projev generativity. Získání zaměstnání (profesní role) nabízí mladému člověku ekonomickou nezávislost (podmíněno sociálním osamostatněním). Tato nová role přispívá k uspokojení potřeby seberealizace a slouží jako nástroj sebepotvrzení. Dospělost přináší řadu změn v socializačním vývoji. Dospělý přestává být závislý na své původní, orientační rodině. Jeho vztahy k rodičům se vyznačují větší symetričností, klidem, nižším napětím a větším porozuměním. Rovněž vztah k druhým lidem směřuje k vytvoření stabilních, trvalých a oboustranně uspokojivých mezilidských vztahů. Mladý dospělý člověk dovede odhadnout vlastní síly a kompetence, zvládá lépe svoje emoce i jednání a je schopen odsunout či odhlédnout od uspokojení svých potřeb ve prospěch jiných hodnot (či jiného člověka). Toto období je celkově pojímáno jako **časový interval**, ve kterém člověk nabývá větší sebejistotu, přijímá zodpovědnost za život svůj i životy ostatních (partnera, dětí), je méně egocentrický (oproti období adolescence) a je schopen svůj volný čas trávit jak sám, tak s přáteli. Na **utváření osobnosti** má vliv i samotné **trávení volného času**, činnosti, kterým se člověk věnuje a míra jeho vlastní iniciativy. Věk zde nehraje takovou roli, podstatnější jsou osobní vlastnosti jedince a jeho nastavení. Následující kapitola se bude věnovat vnímání, neboť pokud chceme hovořit o čase a prostoru, jsou tyto pojmy spojeny především s vnímáním.

6 Vnímání prostoru a času

Téma této kapitoly tvoří jakýsi úvod do problematiky prostoru a času. Přibližuje vnímání (percepce), pro které získalo oporu převážně v psychologii, která se tímto poznávacím procesem blíže zabývá a definuje jej. V následujících kapitolách dostane slovo rovněž filosofie i geografie. Právě filosofie s pojmy čas a prostor téměř nepřetržitě pracuje. Geografie (behaviorální) zase sleduje člověka v prostoru a prostorových souvislostech. Uvedené poznatky této a další části práce budou vztahovány k člověku, který prostor kolem sebe vnímá, vytváří si k němu určitý vztah a hodnotí jej. Protože oba fenomény (prostor i čas) nelze jen myslet, naopak mohou být (především) vnímány (Dytrtová, 2006), dostane percepce privilegium úvodního slova do zkoumané problematiky.

Vnímání je základní prvek orientace člověka, ve kterém jde o proces odrazu předmětů a jevů, jež jsou v daném okamžiku vnímány našimi smysly. Během tohoto procesu se v lidském vědomí tvoří obraz reality. Obrazem reality je myšlen „okolní svět, prostředí, které člověka obklopuje a jehož kvality poznává díky svým smyslům“ (Siwek, 2011, s. 70). Proces vnímání probíhá v podstatě ve dvou etapách. V první (smyslové vnímání) působí podněty prostředí na naše smysly, čímž dochází v buňkách našich receptorů k aktivaci fyziologických procesů a vzniká nervový vzruch, který se šíří k centřům v mozku. Tam je vzruch přetvořen na vjem (psychický jev vzniklý kombinací práce více receptorů a smyslových dojmů). V následné fázi (kognitivní vnímání) jsou informace zpracovány, tříděny, kategorizovány, doplněny nebo upřesněny a to díky spolupůsobení poznávacích-kognitivních procesů (paměť, fantazie, myšlení, rozhodování). Konečný obraz (interpretace skutečnosti) je tak vždy ovlivněn působením prostředí na naše smysly. (Šimíčková-Čížková, 2012) Průcha, Walterová a Mareš (2009) hovoří o sociálním prostředí a porovnávání získané informace s dosavadní zkušeností. Vnímání tedy není jen záležitostí našich smyslů. Svoji roli hrají jak zmíněné kognitivní procesy, tak sociální prostředí a další.

Vnímáním, percepce se zabývá celostní, tvarová psychologie (gestalt psychologie). Tato teorie poukazuje na schopnost člověka vytvářet smysluplné vnímání z pouhých fragmentů, počítků. (Kassin, 2012) Rovněž fenomenologie, filosofický směr počátku 20. století, kladla důraz na zkoumání lidské zkušenosti s daným jevem, tedy jak se člověku „sama“ věc „jeví“. (Siwek, 2011) Fenomenologie „se neptá, do jaké míry je pozorovaný objekt reálný, protože reálné je jen jeho pozorování, tzn. fenomén“ (Siwek, 2011, s. 73).

Člověk, v duchu tohoto směru, v pozorování není jen pasivním pozorovatelem, vystupuje v něm naopak aktivně (většinou tím, že sleduje vlastní praktické cíle). Zúžením problematiky percepce na vnímání prostoru se dostáváme k behaviorální geografii. Behaviorální geografie se zabývá chováním člověka v prostoru a v prostorových souvislostech. Jde o pochopení procesů rozhodování, poznávání prostoru a jeho mapování, citového rozpoložení a vztahů, které v něm vznikají. Dále také sleduje podmíněnosti subjektivní i objektivní, které mají vliv na toto rozhodování. (Siwek, 2011)

6.1 Vnímání prostoru a jeho kognice

Pokud do zkoumané problematiky přibereme v úvahu vědomí, získáme další objasnění. Vědomí nám totiž umožňuje předměty v prostoru nejen vidět, ale také vědět. (Dytrtová, 2006) Hranicí *já – prostor* není povrch našeho těla, ale nepřetržité vpadání okolí přes *ty* a *ono* do vědomí *já* a naopak. Tato pomyslná hranice prostoru ve vnímání (naše tělo) je překonána našim **myšlením a prožíváním**. (Dytrtová, 2006)

Prostorové vnímání nám není vrozené. V průběhu života se s prostorem seznamujeme a prostorové vnímání získáváme na základě zkušenosti. Během života tak více poznáváme prostor, ve kterém se pohybujeme v celé jeho komplexnosti. Vytváříme si k němu **vztah** (subjektivní) a tvoříme si o něm **vlastní představy**. Tyto představy nejsou konstantní, ale jsou dynamické a v průběhu života se vyvíjí. Jsou v nich patrné objektivní poznatky i subjektivní charakteristiky jedince, jeho individuální potřeby i hodnoty. **Vztah člověka k prostoru** zahrnuje více rovin, nabývá různého významu a to v závislosti na vztahu, který si člověk k prostoru vytváří. Co to konkrétně znamená? Některé místo je nám bližší, protože jsme se tam narodili, navštěvovali místní školu, prožili tam svoji první lásku. Jiné v nás zanechává méně pozitivní stopu, což se projeví v naší tendenci tyto vzpomínky vytěsnit. Vztah člověka k prostoru můžeme rozdělit na vztah k prostoru **konkrétnímu** a vztah k prostoru jako takovému, tedy prostoru absolutnímu. Tento vztah může být obecně intelektuální, instinktivní, emocionální a uživatelský. U konkrétního prostoru sledujeme, **co jej naplňuje**. Výsledkem intelektuálního vztahu je znalost, výsledkem instinktivního vztahu praktická orientace a výsledkem uživatelského vztahu ovládnutí. (Siwek, 2011)

Poznání prostoru umožňuje člověku jeho hodnocení, které nejčastěji směřuje k jeho **praktickému využití**. I toto vnímání je subjektivní a proměnlivé. Závisí na obecných kognitivních schopnostech člověka, tzn. na jeho inteligenci, stejně tak jako na systému

jeho hodnot. Území pro člověka může představovat **možnost realizace svých životních potřeb**. Je ale také místem, které se mu buď **líbí, nebo nelíbí**. Do hodnocení zde vstupuje estetické kritérium a míra emocionálního vztahu k danému prostoru. Míněno je zde opět to, zda má k území kladný vztah anebo jej daný prostor odpuzuje, v krajním případě v něm vyvolává strach. Důvěrně známé prostředí připadne člověku přívětivější (viz náš vlastní domov, vzpomínky a místa, kde jsme strávili dětství). Tato pozitivní citová vazba k území se nazývá **topofilie**. Opakem, kdy území vyvolává negativní pocity je **topofobie**. Znamé místo, ke kterému se váží negativní vzpomínky, může být například věznice, nemocnice.

Pro lidi, kteří mají rádi stabilitu, je neznámé místo vnímáno negativně. To neplatí pro lidi zvědavější povahy, pro něž je neznámý prostor příslibem nových příležitostí (Siwek, 2011). Sternberg (2009) poukazuje na to, že v případě, ocitne-li se člověk ve známé místnosti, vnímá některé věci, jako by vystupovaly z pozadí, kdežto jiné se ztrácí. Objektem vnímání je totiž jakýkoli předmět v kontrastu s pozadím (v psychologii je tento vjem označován jako figura - pozadí). Tento vjem, je člověku nápomocný v orientaci. (Juklová, Loudová, Skorunková, Švarcová & Vondroušová, 2015)

Kognicí prostoru je myšleno zpracování **vnímaného obrazu obohaceného o podněty a poznatky (z minulosti)**. Jde o „složitou syntézu aktuální percepce, jejího zpracování v nervovém systému a doplnění vznikajícího obrazu o podněty a poznatky z různě vzdálené minulosti, u člověka i s využitím prostorových kognitivních schémat a myšlenkových schémat obecně“ (Zelenka, 2014, s. 13). Člověk při vnímání prostoru řeší a vyhodnocuje prostor co do jeho velikosti, lokalizace, směru, vzdálenosti, bezpečí, vzájemných vztahů objektů v tomto prostoru, pohybů a tvaru objektů v něm. Dalšími hledisky je jeho struktura, státnost, dynamičnost, zakotvení v čase a emočně kognitivní uchopení (např. genius loci). (Zelenka, 2014) Poznávání prostoru člověku usnadňují i technické možnosti lidstva, například dopravní dostupnost, telefonické spojení, internet a další. Svoji roli hrají i kulturní aspekty. (Siwek, 2011)

6.2 Vnímání času a jeho vědomí

Člověk má vědomí času a představu o něm, zaznívá u Dytrtové (2006). Zapamatované pak porovnává se skutečným (aktuálním) stavem, přičemž paměť se zde rovná minulosti. Spojí-li se paměť s induktivním chováním, dosáhneme do budoucnosti. Minulost a budoucnost pak dávají zrod **lineárně plynoucímu času**. Následně, protažením linky času do nekonečna vstoupíme do představ času v pojmech věčnosti. (Šmajš & Krob,

1994) Jak bylo naznačeno, **paměť** má z hlediska vnímání a času svoji nepostradatelnou funkci, neboť **umožňuje vědomí času**. V naší mysli se odehrává spleť myšlenkový proces, který je kontinuálně v čase slučován v nepřerušovaný tok myšlení (spojením již vědomého s nově porozuměným). Je vytvářen porozuměním celku, spolu se subjektivitou pozorovatele. Do vnímání se promítá jak zmíněná subjektivnost pozorovatele, tak jeho zaměření a typ jeho inteligence. (Dytrtová, 2006)

Dobře sledovatelný je **periodicky se opakující děj** (střídání dne s nocí nebo ročních období). Zde se čas stává měřítkem pro popis světa, čímž člověku usnadňuje jeho praktický život a orientaci. (Šmajš & Krob, 1994) Ve svém spise *Vyznání hledá sv. Augustin* odpověď na otázku, čím lze změřit čas. Dospívá k závěru, kdy **dojem** by mohl být oním měřítkem. (Augustin, 2015) Dojem totiž je neurčitý pocitový obraz skutečnosti, který vzniká **na základě naší zkušenosti a vnímání** určitých předmětů a jevů. Pozoruhodné na tom však je právě ono naznačené vnímání – trvání v čase. Jde o vnitřní vnímání času, které nacházíme i v úvahách Williama Jamese. Ten je chápe jako čistou zkušenost. Tato zkušenost (bezprostřední) se skládá z neustále měnícího se proudu vjemů, myšlenek a pocitů. Ty tvoří základ našeho osobního vědomí a vědomí světa okolo nás. Dle Jamese, naše vnímání prostorových a časových zákonitostí má tendenci směřovat k celku, spíše než k jednotlivostem. (Vích, 2008) Předměty (věci, jevy) se odehrávají vně i uvnitř našeho vědomí, kde tvoří náš **vnitřní zkušenostní čas**. Jak konstatuje Dytrtová (2006), tento čas plyne v jiném tempu, „má jiné metrum než vnější objektivní čas, který sice existuje, ale přesahuje naši bezprostřední zkušenost“ (s. 34). Dytrtová (2006) se odkazuje na Lévinase, který tvrdí, že „**mít vědomí je mít čas**“ (s. 41). Vědomí je zde chápáno jako způsobnost k utváření prostoru pro plynulý čas spolu s nalezením smyslu (sebepochopení).

6.3 Vnímání pod vlivem kultury

Rozhodující vliv na naše vnímání má prostředí „a to zprostředkovaně přes kulturu“ (Čeněk, Brešová & Smolík, 2013, s. 13). Tím, že vyrůstáme v různých kulturách, získáváme i jiné vnímání, vzniklé na základě odlišných podnětů, se kterými máme jinou, odlišnou zkušenost. Dalším faktorem v rozdílném vnímání světa kolem nás jsou naše hodnoty, potřeby a postoje. (Čeněk, Brešová & Smolík, 2013) Obohacujícím v dané problematice je příspěvek z knihy „*Foundations of Adult and Continuing Education*“, kde se autor zamýšlí nad tím, zda vzdělávání dospělých je natolik odlišné od vzdělávání dětí. Na pozadí příkladu ptáčka sledovaného dítětem a dospělým, na otázku odpovídá. Dítě,

v momentě, kdy vidí nějakého ptáčka, tak získává tuto vizuální zkušenost. Ta se pohybuje v sledování jeho pohybů, zobání zrní či lesku jeho peří. Nicméně, vidí-li to stejné dospělé, je do jeho obrazu zakomponována i jeho znalostní stránka věci (tedy způsob života ptactva aj.), pramenící z minulých pozorování stejně tak jako vědomostí. V těchto nastíněných souvislostech spočívá rozdílnost aspektů v učení dospělých a dětí. Nicméně hlavní myšlenkou, kterou autor na příkladu sleduje, je fakt, že každý jedinec je ve svém vnímání unikátní. (Ross-Gordon, Rose & Kasworm, 2017)

Šestá kapitola se zabývala vnímáním, z důvodu potřeby jej definovat, jakožto téměř základní pojítko ve vztahu k prostoru/času a člověku. Jak z dostupných pramenů vyplynulo, čas a prostor mohou být spíše vnímány, než myšleny. Proto také vnímání stojí ve výzkumných otázkách této práce, ač je cílem spíše tomuto vnímání porozumět. Vnímání je základní poznávací proces. Prostřednictvím svých smyslů člověk vnímá jak své okolí, tak svůj vnitřní svět. Jednotlivé vjemy hodnotí a vyhodnocuje. K prozkoumání vnímání přispěla značným dílem tvarová psychologie i fenomenologie, která poukázala na člověka jako aktivního tvůrce svého vnímání. K vnímanému prostoru si člověk vytváří nejen vztah, ale také si o něm tvoří vlastní subjektivní představu. Jako prostředky poznávání prostoru člověku slouží zmíněné smyslové vnímání spolu s určitými dispozicemi a také dostupné moderní technologické prostředky. Z hlediska vnímání je člověk odkázán na svoji paměť. Ta mu umožňuje vstupovat do dějů minulých, přenášet se do budoucnosti či uvažovat o věčnosti. Rovněž člověku zprostředkovává již prožité, rozjasňuje přítomnost a následně mění hodnotu a sílu prožitku. V plynulém (běhutém) čase, vnímáme a prožíváme okolní „prostorový“ svět kolem nás. Na tok myšlení a vytvářené vědomí času má vliv i naše subjektivita. V prostoru, který nás obklopuje, jsou dobře zaznamatelné děje, které se opakují. Jde opět o děje v čase, trvání a jejich vnímání. Prožívaný vnitřní zkušenostní čas, se od toho okolního objektivního liší v tempu i významu. Člověk má možnost svým vědomím času vtiskovat času smysl a tak dojít i kýženého uchopení sebe. Jak je to se samotným prostorem, převážně ve vztahu k člověku, odpovídá následující kapitola.

7 Prostor

Kapitola se zabývá pojmem prostor, který definuje a vymezuje předložením různých jeho uchopení v průběhu dějin i z pohledu různých vědních disciplín. Dále se v dostupných materiálech snaží najít souvislosti mezi ním a člověkem. Rovněž si všímá jazykových a významových spojení, vlastností a charakteristik prostoru. Jednotlivé poznatky cíleně vztahuje k člověku. Závěr kapitoly přináší poznatky o prostorových hranicích člověka a projevech těchto hranic v jeho chování. Tím sleduje a konkretizuje člověka v prostoru a vede k úvahám nad konkrétním jedincem v konkrétním prostoru, do kterého vstupují i další lidé.

Uvažujeme-li o prostoru, naskýtá se celá šíře jeho významů. Prostor byl prvně v dějinách myšlen jako „poklop“, později jako „sféry“ až po „obrácenou pyramidu“ (Dytrtová, 2006, s. 37). Již překonanou představou je jeho podoba **nádoby beze stěn**, ve které jsou věci zasazeny (Dytrtová, 2006), či **nádoby s nekonečnými rozměry**, viz Newtonova koncepce⁶. (Šmajs & Krob, 1994) Mezi významné myslitele, kteří si s definicí prostoru lámali hlavu, patří Parmenidas, Epikuros, Aristotelés, Platón a další. (Zelenka, 2014) Antika představila člověku prostor, s jeho hierarchickým uspořádáním, jakožto konečnou nehomogenní kosmickou veličinu s centrem a periferiemi. Renesance až po Newtona vnímala prostor naopak, jako nekonečný, homogenní a kontinuální. Postupně se vykryštovala domněnka, že „prostorem jsou věci“, přičemž byla zamítnuta představa prostoru, „ve kterém věci jsou“ (Dytrtová, 2006, s. 52).

Störig (2000) ve svém díle *Malé dějiny filosofie* zmiňuje známý fakt, že co se týká prostoru, existuje a priori. Není ničím jiným než formou, ve které jsou člověku dány veškeré jevy vnějších smyslů. Prostor nemůžeme přiřadit k věcem. Naopak je to člověk, který přiřazuje k věcem představu prostoru. Věci v prostoru vnímáme našimi smysly, ty však tvoří mez, za kterou se nelze dostat. O prostoru za touto hranicí už nevíme nic. Můžeme mít o něm jen představu. Vše co se nám jeví, jeví se nám v prostoru. Dále si Störig (2000) zve do diskuze Kanta, podle kterého má prostor empirickou povahu. Z „rozhovoru“ opět zaznívá, že je ničím a jde jen o čistou apriorní formu názoru našeho vnějšího smyslu.

⁶ Newtonova koncepce světa tvrdí, že svět se skládá ze tří na sobě nezávislých entit (nehybná inertní hmota, absolutní prostor a absolutní čas), čímž znovu potvrzuje tehdejší pojetí prostoru jako **prázdňého**. Prostor byl zde myšlen jako nádoba s nekonečnými rozměry. (Šmajs & Krob, 1994)

Shodně na problematiku prostoru nahlíží Siwek (2011), který říká, že prostor, stejně tak jako čas, sám o sobě ničím není. Jako **čas potřebuje pro svůj tok vědomí předtímted'potom**, tak prostor není jen místem pro věci, nýbrž konkretizací vztahové struktury. Kvalita těchto vztahů ovlivňuje existenci dalších prostorů (sociálních, fyzikálních aj.). Vědecký přístup poukazuje na to, že prostor neexistuje sám o sobě, ale „jeho existence je vykládána ruku v ruce s existencí hmoty“ (Dytrtová, 2006, s. 10).

Fyzika, matematika, geometrie a astronomie nahlíží na prostor jako na obecnou (nezávislou) entitu mezi konkrétními fyzikálními částicemi a vesmírnými tělesy. **V geografii** představuje prostor naopak soubor vztahů mezi objekty. (Siwek, 2011) S pojmem prostor, v téměř totožném významu, kdy je označován jako „**prostředí**“ se setkáváme jak ve vědách **společenských**, tak **přírodních**. Prostředím (obklopujícím prostorem) jsou myšleny předměty a jevy, které existují kolem nás, nezávisle na našem vědomí a vytváří tak objektivní realitu. (Kraus & Poláčková, 2001) Zaměříme-li se na člověka, na jeho vztah k prostředí, dostaneme se k **antropologii**. Pokud vezmeme v úvahu člověka a fyzické prostředí, ve kterém žije, máme otevřené dveře do lidské **autekologie**, jak uvádí Čačka (1999).

Dle výkladového slovníku je prostorem myšleno vymezené místo či oblast (*space, room, area*), prostředí (obytný prostor), základní forma existence hmoty (filosofický přístup), rozměr (čtvrtá dimenze prostoru), nebo také nezbytnost k životu. (LINGEA, n.d.) Slovník spisovného jazyka českého definuje prostor jako prostředí, neomezené žádnými rozměry, neohrazené a nevymezené místo. Pokud by se však jednalo o omezený a blíže vymezený prostor, hovořili bychom rovněž o **obytném prostoru**. V souvislosti s časem jde o místo omezené třemi svými rozměry. Stejně můžeme uvažovat pojmy jako životní prostor, vnější/vnitřní prostor a časový prostor (doba, lhůta). (SSJC, 2011b) O tom, jaké znaky prostor charakterizují a jakých vlastností může prostor nabývat, pojednávají další dvě podkapitoly.

7.1 Charakteristika prostoru

V prostoru rozlišujeme určité znaky. Mezi ty vnější, zjevné, patří budova, park a krajina. Ty méně viditelné znaky prostoru ve vztahu k člověku tvoří **zvyklosti, očekávané chování** v daném místě, **vzpomínky a představy**. Kritériem k posouzení hodnoty prostoru pro člověka je pak pocit uvolněnosti/stísněnosti, perspektiva, harmonie a dynamika prostoru. Dle určitých i kulturně daných zvyků dělíme prostor na soukromý,

polosoukromý a veřejný. (Kostroň, 2011) Prostor můžeme popsat pomocí tří prostorových rovin:

1. pravolevé (vertikální) – oblast naší **morálky, rozhodování** a soudnictví;
2. horizontální – odraz naší vyrovnanosti a prožívaného **klidu, vztahu ke světu a lidem**;
3. předozadní – síla **přítomného okamžiku, vnímání času** a dílčích souvislostí. (Člověk a výchova, 1/2015)

Lidé jsou součástí prostoru (Dytrtová, 2006) a pokud platí, že vše na vše působí, pak je otázkou, nakolik prostor modifikuje nás a jak my spoluvytváříme jej. Dytrtová (2006) se odkazuje na Patočku, který hovoří o vlastním bytí v prostoru, kde není zcela jasných předělů, co tvoří „uvnitř“ a co „okolí“. Siwek (2011) si všímá toho, že člověk má k prostoru, který jej obklopuje, pragmatický anebo citový vztah. Hledá v něm útočiště, obživu a zajištění své existence. Dále stejný autor uvádí, že první prostorový prvek, který dítě o prostoru získává je **směr**. Ve vztahu k této práci stojí za zmínění, že téměř ve všech jazycích, lze nalézt různá slovní vyjádření, která v přeneseném slova smyslu odkazují na **směr či pohyb**. (Siwek, 2011) Příkladem může být naše žádost o „přímou“ odpověď. Pokud narazíme na necharakterního člověka, hovoříme o něm jako o „křivákoví“. Ve chvílích našeho rozhodnutí porovnáváme na pomyslných miskách vah, „pro a proti“. Užívání takovýchto slov není vázané na konkrétní kulturu, naopak jde o něco univerzálně lidského. (Člověk a výchova, 1/2015)

Dalším prostorovým prvkem je **vzdálenost**. Vzdálenost můžeme vyjádřit slovně nebo ji změřit. Měření vztahujeme k směru nebo určitému orientačnímu bodu. V čtvrtém rozměru prostoru (časoprostoru), jde o zaznamenání (měření) **pohybu** v časovém úseku. (Siwek, 2011) Stejně tak i naše nálada odráží jisté pohybové charakteristiky. Cítíme se buď „nahore“ nebo „dole“. Uprostřed se pak nachází „klidný horizont“. (Člověk a výchova, 1/2015) Pro člověka však, jak uzavírá téma Siwek (2011), má „největší význam to, co se děje v jeho bezprostřední blízkosti“ (s. 20).

7.2 Vlastnosti prostoru

Jednou z vlastností, které si na prostoru člověk všímá, je, zda je **prázdný či nikoli**. Prázdný (absolutní) prostor neláká k životu v něm, jedinec jej vnímá jako nepřátelský, neposkytující útočiště, bez potenciálu v něm žít. Člověk vnímá prostor skrze objekty

a jejich prostřednictvím prostor hodnotí. Nezanedbatelným hlediskem je **přítomnost člověka** nacházejícího se v prostoru. Větší hustota lidí na určitém území navozuje příležitosti častějších kontaktů (preferovaná obvykle mladými lidmi), viz např. sportovní akce. Menší hustota lidí v prostoru počet pravděpodobných kontaktů naopak snižuje, zato přináší pocit soukromí a nezřídka i pohodlí, což je upřednostňováno většinou starými lidmi. (Siwek, 2011)

Hodnocení hustoty objektů, míst a od nich u člověka vyvolaných **pocitů stísněnosti nebo volnosti** je velmi individuální. Je to dáno (podmíněno) osobností jedince i jeho kulturní vybaveností. Často tyto faktory působí neuvědoměle, v rovině podvědomí. Zato se mohou projevat navenek, například agresivitou v důsledku ponorkové nemoci u lidí stísněných na malém prostoru, z něhož nelze uniknout. V malém prostoru totiž dochází k narušení pocitu **osobního prostoru**, který má každý člověk (i živočich) a jehož velikost je individuální. (Siwek, 2011)

Mezi další základní kategorie prostoru patří jeho **znalost**, tj. zda je člověku **prostor známý či neznámý**. Tato charakteristika sice plně nevystihuje složitost vztahu člověka k prostoru, nicméně se silně odráží v prožívání člověka, který se v tomto prostoru (prostředí) pohybuje. Není pochyb o tom, že znalost prostředí a pobyt v známém prostoru člověku život usnadňuje. O znalosti prostoru hovoříme tehdy, pokud jsme schopni si vybavit dostatečné množství detailů daného území, nicméně je třeba mít na paměti, že je to stále jen subjektivní pocit. Objektívni míra znalosti prostoru totiž neexistuje. (Siwek, 2011)

U prostoru rozlišujeme také vlastnosti **kvalitativní a kvantitativní**. Kvalitativní vlastnosti prostoru jsou tvořeny jeho topologickou a morfologickou strukturou, jeho dimenzionálností, diskretností či kontinuálností. Kvantitativní vlastnost odpovídá rozprostraněnosti prostoru. (Šmajš & Krob, 1994) Prostor lze rovněž chápat jak **objektivně tak subjektivně**, vždy jako soubor předmětů, jevů, vlastností a vztahů, kde člověk je aktivně působícím subjektem. (Siwek, 2011) Výsledný obraz subjektivistického prostoru závisí na zvolené metodě poznávání. T. Hobbes tvrdil, že prostor sám o sobě **nemá objektivní existenci**, jde jen o lidskou představu, stav vědomí, kde zdrojem ideje prostoru jsou materiální tělesa. Později, G. Berkeley k tomu dodal, že obsah pojmu prostor si vytváří každý sám. Jeho obraz existuje pouze ve vědomí jedince a je vždy vztažen k jednotlivým vnímaným tělesům. (Šmajš & Krob, 1994)

Následující podkapitoly hovoří o prostoru z filosofického, ontologického a geografického hlediska. Jsou zde sledovány dimenze úvah člověka o prostoru (i čase).

7.3 Filosofické pojetí prostoru

Filosofie vychází z každodenního způsobu života a zkušenosti našeho bytí. Filosofovat začínáme tehdy, když důvěrně známý prostor ztratí svou samozřejmost, ve chvílích, kdy navyklost každodennosti je otřesena (utrpení, ztráta blízkých, majetku, ohrožení života, působení samoty). Nejširší pohled na prostor nabízí právě filosofie. V ní je prostor, vedle času, základní formou existence reálného světa. V současné době již nahlížíme na prostor jako na neoddělitelný od času a materiální struktury. (Šmajš & Krob, 1994) Tento nový směr ve vědeckém pohledu na prostor (a čas) přinesl německý filosof a matematik Gottfried W. Leibniz, se svým **relativním chápáním prostoru**. Za vznikem teorie relativity však stojí německý fyzik Albert Einstein, který zpochybnil do té doby platné teorie Euklida, Galilea a Newtona. Díky Einsteinovi je dnes chápán prostor jako nedílná součást časoprostoru. Prostor a čas se tak znovu stávají neuchopitelné a záhadné. (Siwek, 2011)

7.4 Prostor z ontologického hlediska

Jak bylo již uvedeno, na prostor věda nahlíží jako na jednu ze základních kategorií, která nestojí sama o sobě, ale je propletena s ostatními. Nevystupuje jako protiklad pojmu bytí, to by znamenalo prázdnotu (nicotu, nebytí). Tento prostor má svoji **dynamiku a vývoj**. Prostor vytváří člověku **místo k bytí, skutečný prostor k životu a jeho existenci**. Prostor také tvoří neodmyslitelnou součást vzniku světa, vesmíru i nás samotných. (Šmajš & Krob, 1994)

7.5 Geografické pojetí prostoru

Některými geografy je prostor považován za pojem **totožný s pojmem „prostředí“**. Jiní v něm spatřují množinu prostorových vztahů. (Siwek, 2011) Prostor je skutečným místem skutečné existence, kde konkrétní věci, objekty a předměty „neexistují v prostoru, ale v prostředí, které spoluutvářejí“ (Šmajš & Krob, 1994, s. 33-34). Okolní svět má v sobě v každém bodu prostoru určitou míru **významu pro život** člověka. Tuto míru, geograficitu, lze chápat jako pojetí prostorových vztahů okolního světa, které je pro

člověka relevantní, a které je **možné vnímat jen smysly anebo intuicí**. Prostor v bezprostřední blízkosti člověka ve významu „**místo**“ vymezil Noel Castree. Jsou jimi:

- místo, jako lokalizace na zemském povrchu;
- místo, které je naplněno smyslem z hlediska identity;
- lokalita jako soubor vztahů v měřítku každodenní lidské aktivity. (Siwek, 2011)

Považujeme-li prostor za prostor geografický, pak nejsou hlavní jeho rozměry, ale „jeho **provázanost s člověkem**. Není to nekonečný prostor, ale jen jeho část, týkající se člověka“ (s. 42). Spíše ve významu „**místo**“ než „prostor“ jako takový. (Siwek, 2011)

7.6 Podoby prostoru

Mezi hlavními podobami prostoru stojí prostor absolutní, abstraktní, empirický, ekologický, fyzický, geografický, konkrétní, kulturní, neznámý/známý, osobní, percepční, prostor představ, prostor reálný, společenský, prostor toků, virtuální a prostor vztahů. Prostor je vedle času „jeden z hlavních atributů života člověka“ a zároveň je jeho součástí. (Siwek, 2011, s. 11) Člověk své okolí vnímá různým způsobem. Tento **subjektivní přístup** vytváří tzv. **percepční prostor**. Zdaleka se nejedná, o nevědecký přístup. Subjektivní vnímání vytváří významný faktor, který rozhoduje, jak se konkrétní člověk v konkrétním prostoru zachová. Fenomenologie se zabývá prostorem jako **předmětem každodenní zkušenosti**. Pokud uvažujeme prostor, který se vztahuje k člověku, hovoříme o **prostoru společenském**. Lefébvre, jak se na něj odkazuje Siwek (2011), rozděluje dále tento prostor na abstraktní a konkrétní, což je mnohem bližší chápání běžného člověka. Avšak prostor konkrétní zde není synonymem prostoru fyzického, ač se toto spojení nabízí.

Geografové a různí teoretici se zabývají geografickým prostorem. Empirický prostor se vztahuje k **dějům každodenního života** a prostor toků se váže **k interakcím** a hranicím z nich vyplývajících. Takto nastíněný prostor je prostorem abstraktním, který má ovšem svůj základ v reálných prvcích a má podobu prostoru ekonomického, ekologického, kulturního a společenského. **Kulturní prostor** je převážně subjektivní, neb je tvořen významy, které lidé připisují jeho jednotlivým částem, prvkům i prostoru jako celku. Tato hodnota významu je u každého jednotlivce různá, až protikladná. **Společenský prostor** má sdružující charakter, což vyplývá z podstaty člověka, neboť člověk je tvor společenský. Prostor společenský v sobě zahrnuje prostor ekologický, ekonomický i kulturní. (Siwek, 2011)

Prostředí (s jeho vlastnostmi) má vliv na vývoj jedince, a to zásadním způsobem. Vágnerová (2004) poukazuje především na **sociokulturní a rodinné prostředí**. Sociokulturní prostředí přispívá k rozvoji specificky lidských projevů (komunikace, osvojení si sociálních norem aj.). Rodinné prostředí má zase klíčový vliv na jedince (na jeho psychický vývoj).

7.7 Člověk a jeho prostor

Člověk si kolem sebe vytváří určitý prostor. Ten mu slouží jako „nárazník možných emocionálních nebo fyzických hrozeb či kontaktů při komunikaci s druhými lidmi“ (Lepilová, 2001, s. 47). O tomto prostoru lze hovořit jako o „bublině osobního prostoru“, nebo jako o „mýdlové bublině“ (Lepilová, 2001). Její velikost se liší na základě situace, konkrétního jedince či jeho etnické příslušnosti. (Hartl & Hartlová, 2010) Oborem, který se zabývá prostorovými vztahy mezi účastníky komunikace je proxemika. Proxemika je částí neverbální komunikace a patří mezi jednu z nejstarších disciplín mimoslovní komunikace. (Juklová et al., 2015) Proximální znamená vzdálený. Jde o sdělování přiblížením nebo oddálením. Tato vzdálenost má pak následně vliv na komunikaci. (Svatoš, 2009)

Teorie proxemiky nabízí dělení prostoru na 4 zóny:

1. **intimní zóna** – vzdálenost mezi komunikujícími je 45 cm a méně. Do tohoto prostoru pustíme jen své nejbližší;
2. **osobní zóna** – odpovídá vzdálenosti od 45 cm do 120 cm. Jde o jistou ochrannou bublinu, kterou si člověk vytváří v kontaktu s neznámými lidmi;
3. **sociální zóna** – se pohybuje v rozmezí od 120 cm do 3,7 metrů a odpovídá vzdálenosti mezi lidmi ve skupině;
4. **veřejná zóna** – je udávána jako vzdálenost nad 3,7 metrů a je typická pro člověka, který vystupuje na veřejnosti (zpěvák, herec, řečník). (Juklová et al., 2015)

Podobné rozdělení uvádí Hartl a Hartlová (2010). Pro blízké přátele jde o rozměr 0,5 – 1,2 m, v obchodním jednání je mezi 1,2 – 3,6 m a pro jednání s neznámými osobami se pohybuje nad 3,6 m. Z hlediska vzdálenosti mezi komunikujícími hovoříme o **prostoru intimním, osobním, společenském a veřejném**. Na tento prostor má vliv jak kultura, etnická příslušnost, tak věk, sociální postavení, časový kontext (aktuální situace) a další (individuální zvláštnosti). (Hartl & Hartlová, 2009) V sociálním prostoru, stojí za

povšimnutí jeden z nejvýznamnějších aspektů společenského prostoru, čímž je **proces dorozumívání se**, realizovaný prostřednictvím komunikace. (Rýznar, 2009) Neverbálně komunikujeme stále. Vysíláme zprávy o nás samotných a stejně tak zachycujeme ty o druhých. Tato mimoslovní sdělení se pohybují na hranici mezi vědomými a nevědomými interakcemi s okolím. Jak uvádí Čeněk, Brešová a Smolík (2013) mezi neverbální projevy patří: mimika, haptika, posturika, kinezika (jejíž součástí je gestika), pohledy a oční kontakt, chronemika a uvedená proxemika. Kelnarová a Matějková (2009) zmiňují i **úpravu prostředí**, čímž je myšlen prostor, ve kterém člověk žije a pohybuje se. Za pozornost v duchu této práce stojí vysvětlení **chronemiky**. Ta se zabývá tím, jak člověk nakládá s časem, jak s ním hospodaří, zda věci odkládá či je řeší postupně nebo najednou a nakolik je dochvilný. (Čeněk, Brešová & Smolík, 2013)

Signály z neverbální komunikace mohou změnit nebo podtrhnout význam verbálně sděleného. (Nakonečný, 2009) Tímto „tichým jazykem“, jak doplňuje Soukup (2011), prozrazujeme až „70 % informací o našich skutečných úmyslech, stavu mysli a intenzitě prožívání“ (s. 150). Promítá se do něho i naše naučené chování ovlivněné našim kulturním prostředím. (Soukup, 2011) Jak tedy chápat a rozumět jedinci, který pochází z jiného prostředí (z jiné kultury) než jsme my samotní? Pro porozumění člověku z jiné kultury, Pokrivčáková (2009) doporučuje, dívat se na tuto kulturu jako na ledovec. Viditelná je jen jeho horní malá část, přičemž ta větší je nám skrytá. Ta však tvoří základ celé kultury, ze které jedinec vychází. Ukazateli této kultury jsou jazyk, společenské vztahy a konvence, pravidla chování, vzájemné interakce mezi generacemi, pohlaví, sociální skupiny, pojetí sebe sama, druhých, oční kontakt, zmíněná proxemika a také řeč těla. (Pokrivčáková, 2009) Řeč těla je součástí kulturní komunikace. (Tělo jako kulturní fenomén, 2010) Například pro vyjádření souhlasu v našich podmínkách používáme pokývání hlavou. V Eritreji je to naopak pohození hlavou směrem dozadu. Nesouhlas v Sýrii je vyjádřen zakroucením hlavou do stran, doprovázené slabým „pomlaskáním“. Obecně oční kontakt v afrických zemích není tak přímý. Je krátký a vyhýbavý. Nejde si však takové počínání vykládat jako snahu něco zakrýt, či lhát. Co za tím stojí je spíše snaha nevzbudit nepatřičné domněnky (mezi mužem a ženou). V některých státech jsou děti vychovávány k tomu, aby se na své rodiče nedívaly, neboť by to mohl být projev neúcty k nim (například v Sierra Leone, Eritreji, Quinei). V Burkina Faso a Senegalu není ani doporučováno dítě rodičům chválit, neboť by to mohlo přinést smůlu. Pro kontakt obecně mezi lidmi v afrických zemích platí, že je dobré vést prvně „společenskou konverzaci“, než se přejde k hlavnímu

tématu hovoru. Co se týká arabských zemí, je dobré se vyvarovat posedu s „nohou přes nohu“, neboť to by mohlo znamenat neúctu vůči tomu, komu má jedinec „namířenou“ podrážku své boty. Takový postoj by si mohl druhý člověk vyložit jako povyšování nad něj. (vlastní zdroj)

Prostor neexistuje sám o sobě a nemůžeme tedy o něm uvažovat jako o zvláštní kategorii. V průběhu dějin bylo na prostor nahlíženo jako na prostor totožný s prázdnotou, kde bytí bylo zastoupeno hmotou (pralátkou) a nebytí prostorem (prázdnotou). Prostor jako prázdnota, nicota, byl člověkem uvažován v možnosti jeho naplnění (vyplnění). Mezi strukturami, které tento prostor vyplňují, existují vzájemné vztahy a souvislosti. Na základě naší zkušenosti a smyslového vnímání tento prostor reflektujeme. Otázkou v dějinách bylo, zda jde pak o prostor subjektivně či objektivně vnímaný a zda má onu objektivní existenci. Významné pro uchopení celé problematiky bylo ztotožnění prostoru s prostředím. Takto nahlížený prostor totiž umožňuje jeho konkretizaci. Stává se vysvětlitelným na základě naší subjektivní zkušenosti s jeho představou a percepcí. Pro člověka je důležité, co mu tento prostor přináší. Od základních požadavků na obživu a místo k bytí, realizaci, jsou to také jeho kvalitativní vlastnosti. U prostoru se pro člověka jeví důležitá i jeho znalost, neboť ta má vliv na jedincovo prožívání v daném prostředí. Prožívání je zcela subjektivní záležitostí, stejně tak jako vnímání prostoru. Vliv na toto vnímání, prožívání má nicméně řada objektivních skutečností. Důležitým prvkem v prostoru je samotný člověk a přítomnost dalších lidí. V tomto kontextu přichází také ke slovu proxemika, která se zabývá vztahovými souvislostmi mezi komunikujícími a vzdáleností, kterou mezi sebou udržují. Můžeme pak hovořit o prostoru osobním, kulturním a společenském.

8 Čas

Tato kapitola pojednává o jedné ze základních fyzikálních veličin vesmíru. Čas, jak již bylo uvedeno, je neodmyslitelnou součástí prostoru a pokud uvažujeme prostor, uvažujeme rovněž i čas. Na čas v této kapitole bude nahlédnuto především v souvislosti a významu, který člověku přináší a co pro člověka znamená. Z tohoto důvodu bude dán prostor jak dějinám času, tak jeho definici a přiblížení jeho vlastností. Pro zabývání se výše uvedeným pojmem je nutné i jeho vymezení. O to se pokusila filosofie i věda. O to stejné usiluje i tato část práce.

8.1 Čas z pohledu filosofie

Pojem čas vyjadřuje „trvání, posloupnost a vývoj materiálních procesů“ (Zelenka, 2014, s. 92). Označení „čas“ pochází od Newtona, který jim rozuměl „trvání“, absolutní, pravý a matematický čas, který plyne rovnoměrně a není závislý na vnějších vlivech. Čas i prostor byl pro Newtona neomezený a nekonečný, tedy bez hranic. Určité konkrétní události předchází (i poté následuje) nekonečně mnoho jiných událostí. (Zelenka, 2014) Jako lidé víme, co čas je, a přesto na to nedovedeme odpovědět. (Sokol, 1996) Augustin vyznává Bohu, že On stvořil všechny časy a přede všemi časy byl On a „neexistoval takový čas, aby v něm nebyl čas“ (Augustin, 2015, s. 312).

Filosofické myšlení o čase počíná se u Platóna. (Sokol, 1996) V konceptu Husserlova fenomenologického pojetí je čas spojován s analýzou vnitřního časového vědomí. Jde o analýzu sledující, jak se nám čas jeví, ukazuje a jak ho **zažíváme**. **Prožívané** přítomné se nám stává minulostí. Na minulost jsou vázány **vzpomínky** a na budoucnost **očekávání**. Jednota proudu vědomí je v čase jakožto prožitku. Každý aktuální prožitek nese s sebou zkušenost (horizont zmizelého minulého a horizont budoucnosti). (Šubrt, 2002) John Lock se zabýval časovou posloupností a trváním, které se v naší mysli střídá (v bdělém stavu). Ve spánku se vědomí tohoto času ztrácí. (Sokol, 1996) Až teprve Immanuel Kant⁷ přišel s myšlenkou vnitřního času. Vychází z předpokladu, že poznání je buď smyslové (aposteriorní) nebo apriorní, tedy umožněné zkušeností, přesto na ní nezávislé. Je názoru, že prostor i čas jsou nutnou podmínkou každé vnější zkušenosti a čas podmiňuje i každý vnitřní náhled (smyslové zkušenosti). V čase totiž nejen vidíme,

⁷ Pro Kanta jsou čas a prostor čistou intuicí, neobsahují nic smyslového, neboť smyslové vjemy ji již předpokládají. Čas je subjektivní podmínka každé lidské mysli. (Sokol, 1996)

slyšíme, ale i přemýšlíme a usuzujeme. Hegel si všiml obsahové stránky času a uvažoval na tím, že je-li čas podobný melodii, příběhu, jednání, dějství, znamená to, že i **svět je jeden příběh**, tak jak to je patrné v křesťanství. Descartovo pojetí času zdůrazňuje danou přítomnost (skutečnost v přítomném okamžiku), kterou jakožto jedinou si člověk může být jist (rozumové uchopení oproti smyslovému). Na ni nic nenavazuje a nic jí nepředchází. Tento přístup napomohl uchopení času jako veličiny, která se dá změřit a vypočítat. (Sokol, 1996)

Heidegger propojuje časovost s časovostí (konečností) člověka, vědomím vlastní smrtelnosti. Ta člověka vede k větší otevřenosti času, k autentickému bytí a životu v odpovědnosti za sebe sama (Störig, 2000). Heidegger tak spojuje bytí, pravdu a časovost skrze existenci. (Hogenová, 2011) Jeho filosofie se však dočkala kritiky od jeho spolupracovníka Eugena Finka, Lévinase a v díle Jana Patočky. Ten mu vytýká bytí jako možnosti, neb naše bytí „být musí“, to si nestanovujeme sami. Souhlasí s ním však v tom, že dané „bytí vedle sebe“ (s. 165) je možností odkrývat odemčené cizí bytí. (Sokol, 1996)

8.2 Pohled konkrétních vědních oborů na čas

Všechny společenské a přírodní vědy s časem nějak pracují a svým vlastním způsobem mu rozumějí, jak říká Sokol (1996). V **sociologii** je čas významnou kategorií, naznačující i její společenský význam. Lidé se časem řídí (dělení času na dny, týdny, měsíce...) a zároveň jej tvoří (sociální čas) svým jednáním. (Sokol, 1996) Werner Bergmann, hovoří o **časové perspektivě**, vztahu časového řádu k sociální struktuře, vývoji společenského vědomí času a o času v sociologické teorii a metodologii. Tyto úvahy daly vzniknout **sociologii času** (Sociology of Time), která začala být chápána jako samostatná sociologická disciplína. (Šubrt, 2002) **Psychologie** poukazuje a stanovuje určité časové fáze, v nichž se člověk vyvíjí, zraje a zakouší **časové uvědomění**. V **biologii** lze sledovat určitou časovou nevratnost a pomíjivost. Platí to jak pro člověka, tak zvířata i rostliny. Přesto v každé nastupující generaci je nový počátek, příležitost ke změně a „předání bohatší zkušenosti“ (Sokol, 1996, s. 186-187). **Fyzika** se ve vztahu k času zabývá jeho pohybem a hledá v něm patrné zákonitosti. Vlastnost **nevratnosti času** znamená, že dle naší zkušenosti víme, že nelze zvrátit události směrem k minulosti, tedy změnit tok času. Čas v **astronomických vědách** je čistě uniformní, homogenní, kvantitativní a kontinuální (Šubrt, 2002). **Geologie** napomohla objevení „hloubky času“ (zkoumáním vrstev základů Země). (Sokol, 1996)

Vztaženo k člověku lze tyto skutečnosti shrnout slovy Kaplánka (2017): „věda čas měří, kdežto člověk jej prožívá“ (s. 21).

8.3 Význam slova čas

Existující literatura věnovaná času (a prostoru) je značně obsáhlá a pestrá. Velmi zdařile téma času zpracovává Jan Sokol (1996) v publikaci *Čas a rytmus*, kde předkládá významové užití slova čas:

- **Čas jako plynutí** – význam je už v daném slově plynutí, tedy běhu, proudu či toku. Tak jako řeka, i on teče. Někdy se vleče nebo letí, jak nacházíme v anglickém jazyce „*time flies*“. Je jen otázkou času, kdy čas vyjeví, jaké věci jsou. Čas také uzdravuje a údajně v Rusku čas mává ostrou sekyrou;
- **Čas jako trvání** – člověk časem disponuje, anebo se mu nedostává. Nebo spíše pro někoho jej má, pro něco nikoli. Čas dokonce můžeme zabíjet, mařit, utrácet. Ptáme se, kde na to vše vzít čas. Znamé je také anglické přísloví, že čas jsou peníze. Vzpomínáme na staré dobré časy;
- **Čas jako míra** – zde je čas trváním, které se překrývá, navazuje, následuje. Je to čas nekonečný, který se snažíme změřit a pro nějž používáme měřítka, souřadnice, jednotky a letopočty. Je to čas letní, sluneční, hvězdný, světový, občanský. V jazyce takový čas vyjadřujeme slovy „je to pět hodin cesty“, „časně ráno“ apod.;
- **Čas k něčemu** – jde o vystihnutí pravého momentu. Teď nebo nikdy. Máme „dost času“, anebo jsme přišli pozdě. Vlak nám jel na čas, anebo na nás počkal. U těhotné ženy používáme „přišla její chvíle“. (Sokol, 1996, s. 21-23)

Čas je posloupností všeho bytí a dění. Čas nám běží, plyne, utíká, letí. Říkáme, že čas rány hojí. Vyprávíme-li příběh, používáme slova jako „za našich časů“, „za mého mládí“. Utěšujeme se výrokem „vše má svůj čas“. Pokud něco zvažujeme, rozhodujeme se, používáme průpovídky typu „bylo na čase“, „už byl nejvyšší čas“. A také očekáváme „lepší časy“. (SSJC, 2011a) V ruském jazyce nacházíme „и на нашей улице будет праздник“, které by se dalo přeložit „blýská se na lepší časy“.

Řekové užívali pro pojem čas dvě pojmenování, *chronos* a *kairos*. **Chronos** se vztahuje k časové posloupnosti, chronologickému sledu, kdežto **kairos** je označením pro příhodný okamžik (v souvislosti s prožívanou kvalitou). (Člověk a výchova, 2014) *Kairos*

rovněž znamená vhodné místo, chvíli, příležitost nebo také kritický okamžik, osud či nehodu. (Kaplánek, 2017) Slovo *čas* má ve slovanských jazycích význam plynutí, ubíhání nebo střídání. V ruském jazyce jde však o označení hodiny. (Sokol, 1996)

8.4 Čas ve vztahu k člověku

Otázky spojené s hledáním podstaty času úzce souvisí s otázkami po smyslu života, podstatě lidské existence, vztahu k vlastní osobě i k druhému. Kaplánek (2017) se odkazuje na Lévinase, který poukazuje na diachronní vztah skutečného času, na který je vázána naše neukojitelná touha po Nekonečnu, stejně tak jako naše odpovědnost za druhého. Člověk je odpovědný ne za svoji přítomnost, ale za budoucnost druhého. Stává tak zde proti sobě pachtění se po svém seberozvoji do překročení sebe sama ve vydání se pro druhého. **Neodmítání času, být tu pro druhého.** Tímto směrem navrhuje, aby se ubírala výchova. Šubrt (2002) k tomu dodává, že nejde jen o svět (čas) jedince samotného, ale i o **prostředí jeho současníků**, kteří jsou elementy jeho situace, stejně tak jako on je elementem jejich situace.

Dítě, na rozdíl od dospělého, nikam nespěchá, není hnané obavou, že něco promešká, nebo naopak ambicí toho co nejvíce stihnout. (Člověk a výchova, 2014) V prvních letech života se dítě **učí času k** spánku, jídlu, stejně tak jako času ke hře, **volnu**, nebo čekání. Přes uvědomění si svého **osobního času, času vzájemného** (ke sdílení) se střetává s povinností **postarat se o sebe a alternativami řešení své budoucnosti**. Do dvacátého pátého roku by měl mladý dospělý člověk umět zvládnout vyhodnotit, zda prostředí, ve kterém se pohybuje, přijme, odmítne nebo změní. V období plné dospělosti (do čtyřicátého roku) se projevuje přizpůsobení se rozvrhu času. V pozdějších letech nastává ohlédnutí za uplynulým časem a jeho vyhodnocení (co se podařilo a co už nestihne). Na stáří člověk vzpomíná na „bohatou minulost“ a žije ze vzpomínek.

Lidský život bezesporu odpovídá více **času lineárnímu** jako nepředvídatelnému a nepravidelnému, v němž jsou určité méně či více radostné události členěny na úseky. Naopak **cyklický čas** mu dodává jistou stálost a pravidelnost. Stává se jakousi oázou v neklidném rozbouřeném čase zvrátů a proměn. (Sokol, 1996)

Čas žijeme i tehdy, nemáme-li o něm jakéhokoliv ponětí. (Sokol, 1996) Znakem časovosti lidské existence je neutuchající **proud prožitků a řetězec zkušeností**, které zůstávají smysluplné v našich vzpomínkách a mohou se v průběhu života přetvářet (Šubrt,

2002) Jak říká Störig (2002), čas je nám dán a priori. Oproti prostoru, je čas čistou formou našeho vnitřního smyslu či názoru. Naše myšlenky, představy, city, probíhají v čase. Náš náhled na nás samotné a na naše vnitřní stavy se dějí v čase. Čas zde vystupuje jako podmínka těchto stavů, nevzniká z nich samotných. Je všeobecný a nutný. Také je podmínkou naší zkušenosti a platí to pro všechny jevy. Ty se odehrávají v čase a v časových vztazích. (Störig, 2002)

Čas je fenomén, zaznívá u Dytrtové (2006). V něm vnímáme, prožíváme, chápeme, tvoříme. Ve chvíli, kdy si člověk uvědomuje sám sebe a zjišťuje, že i jeho přebývání na světě má svoji konečnost, stává se čas „**neodmyslitelným prvkem jeho bytí**“ (s. 29). Tento moment přispívá „k vědomé reflexi času“ (Šmajš & Krob, 1994, s. 50) Základní otázky bytí (což je záležitost ontologie) a času otvírá Heidegger ve svém díle *Sein und Zeit* (Bytí a čas). (Sokol, 1996) Hovoří o čase jako „pobytu“ (*dasein*) a vztahuje toto *dasein* k člověku. Svoji povahou je tento čas omezený a konečný, zároveň s možností, jak uchopit danou časovost a přijmout ji za svoji, obrátit kupředu, do budoucnosti, která člověku poskytuje **příležitost a prostor** se „rozvrhovat“. (Sokol, 1996)

V souvislosti s tématem lze též hovořit o potřebě času vnitřního klidu, ve významu udělat si **čas bez technologií** (mobil a internet), aniž bychom zavrhovali jejich výhody. Neboť, jak zaznívá u Hajnové (2015), ukazuje se, že pokud jsme napojeni na tyto sítě, jsme v daný okamžik pro ostatní „nepřítomně přítomní“ (Člověk a výchova, 1/2015, s. 13). Je nesporné, že „čas významně ovlivňuje kvalitu našeho života a jeho působení se odráží v našem chování“ (Člověk a výchova, 2014, s. 4). Paradoxem dnešní doby je, že její technické vymoženosti nám šetřit čas nijak nepomáhají. Stále jej máme nedostatek. Čas máme všichni shodně, je nám vymezen zcela demokraticky, každému stejně. Rozdílné je jen to, jak s daným časem nakládáme a jak jej vnímáme. Pro rodinu, čas strávený s dětmi není ztracený čas, ale „**důležitý časový prostor**“ (s. 5-6), kdy dochází k utváření potřebných vztahů uvnitř rodiny. (Člověk a výchova, 2014) Rovněž Lipovetsky a Charles (2013) se zamýšlí nad neblahým vlivem moderní doby na člověka v důsledku „zrychlování času“ a požadavků, které jsou na něj kladeny. Neustále žijeme v pocitu nedostatku času. **Jsmo** mnohem více **vnímaví k nouzi o čas, než k možnostem**, které nám v tomto čase nabízí. Zatímco jedni jsou zavalení prací, stojí na druhé straně ti, kteří mají **času až příliš**. Na jedné straně prožíváme čas intenzivně a na druhé jsme zničení z jeho prázdnoty. Tento dvojí způsob prožívání časovosti je nesporný. Je odrazem sociální nerovnosti ve vztahu k času. Dnešní způsob života pod vlivem konzumu, množství volného času a různé

nabídky zábavy (včetně informačních technologií) umožňuje tento rozpor v prožívání času překonat. Avšak, namísto kolektivního prožívání se nabízí **individualizace našeho časového rozvrhu** (života, dne). (Lipovetsky & Charles, 2013)

Hofbauer (2010) přichází s názorem, že čas tvoří vyčerpateľnou jednotku. Čas je podle něj charakterizován několika aspekty, mezi které se řadí **čas života** (čas ve fázích života, učení se a poznávání času), **čas komunikace**, čas prezentace světa (čas kosmický, biologický a sociální), čas vědeckého bádání a jeho měření. Jak dále autor tvrdí, „**čas je základní dimenzí, velkou jistotou a šancí lidského života**“ (Hájek, Hofbauer & Pávková, 2010, s. 10). Neboť během svého života se člověk setkává s příznivými i negativními podmínkami a vlivy, které jeho prožívání někdy posilují a stimulují, jindy však brzdí. Základním poznáním člověka je vědomí časové omezenosti svého života, což dále „přináší a vyžaduje od člověka úsilí svůj život zhodnocovat co nejlépe a v tomto směru být aktivní“ (Hájek, Hofbauer & Pávková, 2010, s. 10).

8.5 Minulost – přítomnost – budoucnost

Dá se říci, že čas má tři tváře: minulou, přítomnou a očekávanou budoucí (Dytrtová, 2006). Ve středověku byl čas zaznamenáván na pozadí událostí (např. hladomor, zatmění Slunce, smrt či nástup panovníka). Tyto mezníky totiž znamenaly buď ohrožení stability (společnosti) nebo naděje na zlepšení poměrů (nový panovník = příslib lepší budoucnosti). (Sokol, 1996) U Dytrtové (2006) zaznívá, že „**existujeme, prožíváme a myslíme pouze v čase**“ (s. 28). Do prostoru pak zasazujeme minulé, přítomné a budoucí. Daný **okamžik TEĎ**, je odsunován v čase na místo minulé. Ve skutečnosti se ale nemění, trvá dál, pouze se mění jeho vzdálenost od našeho přítomného TEĎ. Störig (2000) si rovněž všimá, že skutečné na čase je pouhé „ted“, ona přítomnost. V našich vzpomínkách se odráží minulost, budoucnost tvoří naše očekávání a uchopit můžeme jen to, co je stále jsoucí, tedy přítomné. Člověk „nežije víc než jeden jediný prchavý a pomíjející okamžik“ (s. 19), zaznívá u Kaplánka (2017), který tímto poutá pozornost k přítomnému, žitému. Do tohoto pohledu zahrnuje vědomí Boha (věčného). Avšak, k zmíněnému přítomnému času se Augustin (2015) ptá, kde jsou věci budoucí a minulé, které ještě vlastně nenastaly anebo už minuly a dochází k poznání, že jsou věcmi povahy přítomné. Neboť si vybavujeme slova vzniklá z obrazů naší paměti. Tyto věci již minuly, ale zanechaly v našem duchu stopy.

Šubrt (2002) uvádí, že podle A. Schütze se v našem jednání, poznávání a interakcích odhaluje naše minulost, přítomnost a budoucnost. **Jednání je pak vedené naším „aby“ a „protože“.** Náš každodenní svět (vědomé já) je společně sdílený s ostatními subjekty i s jejich prožitky. Čas vyjadřujeme prostorovými pojmy. Díváme se „dopředu“ a očekáváme, že něco přijde. V pohledu „dozadu“, se ohlížíme na to, co je za námi a co už se stalo. Přítomné události pak zasazujeme do pojmů „mezi“ těmito naznačenými dvěma směry. (Člověk a výchova, 1/2015)

8.6 Čas jako plynutí

Nejtypičtějším rysem času je jeho plynutí, ubíhání a proměna. (Kaplánek, 2017) Čas nám jako lidem plyne každému trochu jinak. Jinak nám utíká při čekání u lékaře, na policii a zcela odlišně při setkání se známými či při četbě knihy. Je to dané jeho subjektivitou. Vnímání a prožívání času je tak nejen objektivní záležitostí, ale i významně subjektivní. (Člověk a výchova, 2014) Bergson⁸ ovlivnil dvě generace myslitelů. Významná je jeho teorie času jako trvání a paměti. Základním pojmem pro něj byl již zmíněný pojem **trvání** (*durée*). Poincaré (2010) cituje jeho tvrzení a to, že „každý okamžik v sobě obsahuje zabarvení, dojem, **část z okamžiku předchozího a zároveň nápoředu, znamení okamžiku budoucího**“ (s. 132). Podle něj jsou bezprostřední zkušenost a intuice pro porozumění realitě mnohem významnější než racionalismus a věda.

8.7 Vlastnosti času

Jednou z vlastností času je, že nikdy **nestojí sám o sobě**, vždy je spojen s jinou kategorií. Dytrtová (2006) poukazuje na to, že nutně touto kategorií nemusí být prostor.⁹ U času hodnotíme jeho **kvantitativní** (zda máme dostatek času, jak nám utíká) a **kvalitativní** stránku (co nám tento čas přináší). (Kaplánek, 2017) Kvantitativní čas je ten, pro něj platí, kvantitativní (metrické) údaje, tj. čas roku, hodin, minut, vteřin. Vedle tohoto vědeckého, abstraktního času, existuje skutečně prožívaný čas, tzv. **trvání** (*durée*). Trvání je základem našeho života, je zde ona plynulost a jednota vědomí. (Šmajš & Krob, 1994) Dobře pozorovatelným je periodicky se opakující děj (střídání dne a noci nebo ročních období). Pro orientaci používá člověk čas jako měřítko (čas jako vnější veličina). (Dytrtová, 2006)

⁸ Henri Bergson (1859-1941) - filosof a držitel Nobelovy ceny za literaturu, roku 1927.

⁹ Může jít o záznam času v řeči. Příkladem jsou slova: „chodit, docházet“. (Dytrtová, 2006, s. 29)

Čas v jeho prostorové dimenzi (ciferník) se dá měřit a znázornit pohybem (hodinové ručičky). Hodiny pak sice ukazují čas, ale jde o **rozprostraněnost** času (dvanáct hodin, šedesát minut). Takový čas nám usnadňuje život, v případě, že se potřebujeme s někým domluvit na nějakém konkrétním čase. (Kaplánek, 2017) Čas je **nedělitelný a neustále plyne**. (Dytrtová, 2006) Bergson, na kterého se odkazuje Kaplánek (2017) k tomu říká, že čas se nikdy neztrácí, neboť se „nedá promítnout do prostoru“ (s. 25). Je tu vždy.

8.8 Podoby času

Vedle času fyzikálního stojí i tzv. nefyzikální čas (proces), který zahrnuje čas biologický, psychologický a historický. **Psychologický čas** „vychází z perceptuálního času, tedy z toho, jak vnímáme procesy a děje ve svém okolí, a jeho tempo je závislé na intenzitě jejich prožívání“ (Šmajš & Krob, 1994, s. 59). Do této formy času patří i tzv. **biologický čas**. Od něj už je to jen skok k tzv. biologickým hodinám, které měří čas organismu podle jeho biologických rytmů (důležitých pro život) jako je spánek, denní či noční hodina, měsíční a roční cykly. (Šmajš & Krob, 1994) **V sociálním čase** jsou dny zasvěceny určitým funkcím. Jsou zde dny volna, určité časové periody a události různé kvality určené činnostmi, významy a asociacemi, se kterými jsou spojovány. **Sociokulturní čas** se vyznačuje trváním, posloupností a je **možné jej zachytit** a měřit. Tento čas neplyne rovnoměrně, obsahuje momenty, které jsou bohaté na události, stejně jako ty hluché části. Nicméně jde o čas tvůrčí, významně modifikující, transformační („čas jsou peníze“), stejně tak jako vnitřně strukturovaný. Sociokulturní čas je charakterizován rovněž trváním, dále synchronizací, posloupností a změnou. (Šubrt, 2002)

8.9 Časoprostor

Prostor je klíčovým pojmem, který od času nelze oddělit a bez něhož by byl prostor nemyslitelný. Čas, stejně jako prostor, patří k základním kategoriím našeho uvažování. Obě dimenze ovládají náš intelektuální život a mají sociální povahu, tzn., mají společenský původ (Šubrt, 2002). Jde o dva základní atributy existence hmotného světa. (Siwek, 2011) Časoprostor je čtyřdimenzionální časoprostorové kontinuum, kde přibyla další dimenze. Nové výzkumy prostoru naznačují, že má více rozměrů. Jde o devět prostorových a jednu časovou dimenzi, přičemž je zde jednotný pramen, naším rozumem neuchopitelný, kde je neustálý pohyb směřující k Jednotě. O časoprostoru můžeme dále říci, že je nedělitelný. Jde o vztahový soubor dynamicky spojený s časem a energií (Dytrtová, 2006). Geografové

chápu prostor obvykle jako **trojrozměrný euklidovský**. Pozitivisté k němu přidávají i časové hledisko. Z tohoto důvodu je prostor v jejich pojetí čtyřrozměrným **časoprostorem**. Teoreticky může být počet rozměrů vnímání prostoru člověkem neomezený. Člověk je však schopen vnímat, empiricky, pouze prostor trojrozměrný. Pokud zohledníme i čas, přidá se i rozměr čtvrtý, časoprostor. Humanisticky orientovaní geografové zastávají názor, že svět nelze vnímat jen jako součet objektů a faktů, ale jako „**systém vztahů mezi člověkem a okolím**“ (Siwek, 2011, s. 56).

8.10 Člověk a čas v kulturním kontextu

Z hlediska vnímání času u lidí pocházejících z různých kultur, stojí za pozornost E. T. Hallem uvedené dva typy společností (kultur). V té první, monochronně orientované, kladou lidé vysoké nároky na časové plány a to jak u jedince, tak v rámci celé společnosti. Příkladem může být naše sousední země, Německo. V druhém typu, polychronně orientovaných kulturách jsou lidé více flexibilní a tolerantní k vzniklým časovým kolizím či nedodržení stanovených časových plánů. Typickým příkladem je Latinská Amerika či státy Jižní Evropy, například Itálie. (Čeněk, Brešová & Smolík, 2013)

Čas a prostor je člověkem vnímán jako celek. Už jen vzdálenost v sobě nese nejen prostorovou, ale i časovou míru. Časoprostor jako čtvrtá dimenze času, má rozměr každodenního života, zkušenosti a představ jednotlivce i komunity. Čas je základní fyzikální veličinou. Bývá často spojován právě s prostorem. Pro člověka má značný význam. Vše, co se v jeho životě odehrává, děje se v čase, čase trvání (durée). Člověk má vědomí o čase a zároveň se mu musí učit. Tím vstupuje do života člověka řád a určitá struktura dne. Rok je rozdělen na měsíce, měsíce na dny atd. Tím je naznačena měřitelnost času. Čas je nevratný, zato člověk se v čase může vracet ve svých vzpomínkách, k čemuž užívá různá slovní spojení, která s časem souvisí. Pro člověka je zásadní vědomí své konečnosti, svojí i druhých, což jej může vést k zhodnocování času, bytí tu pro druhé, nejen pro sebe. Čas (časoprostor) má sociální povahu. Člověk žije většinou v sociálních vztazích a vzájemných interakcích. S druhými sdílí svůj čas. Co je člověku umožněno v čase změnit, je pouze právě daný probíhající okamžik, ono přítomné „ted“.

9 Volný čas

Cílem této části je prozkoumat jednu z forem času a to konkrétně jeho volnou složku. Přes naznačené pohledy na volný čas a jeho definování, uchopení stran vědních oborů, historický vhled, se kapitola přenesse k člověku, dospělému jedinci a postupně se bude zabývat významem volného času pro něj. Téma nahlídne i na různé jazykové výrazy, významy a překlady volného času, neb výzkumné zaměření této práce je na cizince (žadatele), pro které není čeština mateřským jazykem. Rovněž si kapitola bude všimát těch složek volného času, které jsou markantní právě ve středisku Zastávka, tedy výtvarných a sportovních činností. Téma se dotýká způsobu zhodnocování volného času, přístupu k němu (aktivní, pasivní), využívání jeho přínosu (k odbourání stresu v reflexi rozpoložení žadatelů, dle zkušenosti autorky této práce). Popsání budou také aktéři volnočasových aktivit a téma zakončí naznačené některé výzkumné přístupy ke zkoumání volného času.

9.1 Definice volného času

Téměř až poeticky nahlíží na volný čas (dětí a mládeže) Hofbauer (2008), jako na oblast rozmanitou, zajímavou, podnětnou a obohacující, nesoucí s sebou i nesnáze, nicméně nabízející cesty vedoucí krajinami blízkými i vzdálenými s místy samoty jednotlivce i prostorem činností skupin spojených stejným zájmem. Člověk v tomto světě může být svědkem obyčejného nicnedělání, aktivního odpočívání, nebo také pravidelné činnosti. (Hájek, Hofbauer & Pávková, 2008) „Volný čas je naše velké bohatství. Jde o jeho tvůrčí využití“ (s. 97), zaznívá u Königové (2007).

Dle Slepíčkové (2005) je volným časem ta část doby, kterou má jedinec pro sebe a „s níž může disponovat podle svého uvážení“ (s. 9). Stejná autorka pokračuje a dodává, „volný čas poskytuje prostor pro naplnění řady lidských potřeb“, mezi které patří „nutnost odpočinout si, zregenerovat své fyzické a psychické síly, zrekreovat se“ (s. 33). K označení volného času je třeba dodržet několik podmínek. Musí se jednat o činnosti, které přináší uspokojení, radost a jsou výsledkem svobodné vůle a výběru daného jedince, který v daný okamžik nemá vůči sobě ani druhým žádné povinnosti. Zároveň autorka uvádí další kritérium, kterým je, že jde o činnost, která je považována **v dané kultuře** za činnost konanou ve volném čase. To, zda se jedná, o činnost ve volném čase navíc **nezávisí** na činnosti samé, nýbrž **na osobě**, která činnost vykonává. Přičemž důvody a motivace (které se mění dle okolností), na základě kterých se jedinec rozhoduje k výběru dané volnočasové

aktivity, jsou rozhodující k posouzení, zda se jedná o volný čas či nikoli. Tatáž činnost totiž může být jednou zálibou, podruhé pracovní povinností (či zdrojem obživy). (Slepičková, 2005) Dalším možným pohledem na volný čas je jeho **efekt**, tedy jaký má **přínos**. V této souvislosti pak lze hovořit o „zdravém využívání volného času“, který má dobrý vliv jak na jednotlivce, tak celou společnost. (Kaplánek, 2017) Nejde tedy jen o náš volný čas, ale i o jistou odpovědnost vůči druhým.

Řada definic přichází s tím, že volný čas je ta **část dne**, která patří do **mimopracovní doby**. Člověk je v tomto čase oproštěn od pracovních, společenských i rodinných povinností, včetně povinných náležitostí vůči vlastní osobě. Vystihujícím rysem tohoto času je jeho **svobodná volba, očekávání příjemných prožitků** a neekonomický zájem. Flekalová (2015) uvádí, že dle Hodaně a Dohnala do volného času nepatří čas nutný k uspokojení biologických potřeb, jako je spánek, jídlo, hygiena, ale také ani ne rodinné povinnosti, například vaření, úklid, nákup či péče o děti. Sporným v těchto definicích se tedy může zdát co ještě do volného času zahrnout a co už nikoli. Měřítkem je již zmíněná svobodná volba a určení, co se považuje za zábavu a co za nutnost. Problematika je samozřejmě složitější. Z psychologického hlediska je určujícím faktorem motivace a dimenze prožívání volného času. (Zelenka, 2012) Z pedagogického hlediska jeho dobrovolnost a možnost jeho zhodnocení.

Jedna z definic volného času, zajímavá i v souvislosti s tématem práce, poukazuje na to, že jde o **časový prostor**, ve kterém si jedinec svobodně volí činnosti, odvisle od společenských povinností. Tyto činnosti mu pak, jak bylo výše již uvedeno, „**přináší uspokojení a příjemné zážitky**“, což zaznívá z úst Žákové, kterou cituje Vážanský (1995, s. 17). Jde o pozitivní vymezení volného času, tedy o disponibilní časový prostor. Negativním vymezením by byl čas zbývající, který člověku zůstává po vši té podmíněnosti vázané na pracovní činnost, starost a péči o domácnost, studijní úkoly a činnosti nutné k uspokojení základních fyziologických potřeb (jídlo, spánek). (Vážanský, 1995) Jako volný čas, dle *Výkladového slovníku cestovního ruchu*, je označen čas, ve kterém člověk „nevykonává činnosti pod tlakem pracovních závazků či z nutnosti zachování svého biofyziologického či rodinného systému. Mezi jeho aspekty nacházíme **sociální kontakty, rozvoj vlastní osobnosti, psychickou a fyzickou regeneraci**, stejně tak jako **rekreační a zábavné hledisko**. Z časového zřetele je volný čas vymezen odečtem pracovní doby (včetně cestování do a z práce), pomínutím času potřebného k uspokojení nezbytných potřeb (spánek, jídlo) a práce s tím spojené, z celkových 24 hodin. (Zelenka, 2012)

Pieper (1992) se ve svých úvahách o volném čase dobírá závěru, že jde o stav duše, mlčení. Nepřidání ruky k dílu, ne z lenosti, ale z důvodu odevzdání se (uvolnění). Všimá si rozdílu mezi přestávkou a opravdu volným časem. Přestávka mu jako taková slouží k obnově či regeneraci sil z práce, pro další výkon v práci. Zotavení probíhá stejně tak. Kdežto ve volném čase, jak říká, nejde o to, aby pak člověk opět vyrazil pln síly do práce. Smyslem je, „**abych zůstal člověkem**“ (s. 14), i v tom díle mého já, které určitou část dne tráví prací. Jde o to, aby si člověk „rozuměl a realizoval se jako bytost, která je zaměřená na celek skutečnosti“ (s. 14-15).

9.2 Pohled konkrétních vědních oborů na volný čas

Pávková (2010) sděluje, že volný čas je možné posuzovat z pohledu různých vědních oborů a to z pedagogického, psychologického, sociologického, ekonomického, zdravotně-hygienického, politického a dalších. (Hájek, Hofbauer & Pávková) V této práci je snahou volný čas žadatelů o azyl sledovat z pedagogického hlediska a to pro možné další působení na žadatele a jeho volný čas. Nicméně dalším pohledům a vstupům i jiných vědních disciplín pravděpodobně zcela zabránit nelze, neboť jak praví Slepíčková (2005), „volný čas jako společenský jev vyžaduje řešení v rovině řady disciplín od sociologie, přes pedagogiku, psychologii k ekonomii a dalším“ (s. 17). Při posuzování volného času nelze opomenout jeho sociálně psychologické aspekty, čímž se problematika posouvá a oslovuje další vědní disciplíny. K sociálně psychologickým a psychologickým aspektům volného času se váže jeho **zábavná funkce**. Volný čas **dává prostor** pro oproštění se od povinností a problémů každodenního života a dává „prostor pro věnování se osobním zájmům a zálibám“ (Slepíčková, 2005, s. 21-22). Dále stejná autorka poukazuje, že „naplnění osobních přání a potřeb navozuje pocity uspokojení a příjemných prožitků“ (s. 22). Radost, prožitek radosti a zábava představují jedny z hlavních znaků volného času.

9.3 Pohled do historie

Zobrazení volného času jako protiklad k času pracovnímu má svůj původ v Německu. Myšlenka oddělenosti dnů pracovního volna nabíla palčivé nutnosti zvláště v období industrializace (kdy se pracovní doba značně navýšila). V dalším období, pod vlivem osvícenství (racionální přístup) a kapitalismu se život rozdělil více na oblast povinnosti/volna a sféru veřejnou/privátní. Čas začal být rozdělován na determinovaný (pracovní doba) a disponovatelný (volný čas). Se zkrácením pracovní doby vyvstala

otázka, co s vzniklým volným časem. Byly snahy o jeho smysluplné využití a pedagogizaci. Počátkem 20. století byl volný čas chápán jako čas k obnovení sil pro další práci. V průběhu dalšího vývoje se očekávání od volného času změnila. Stal se převážně časem k zotavení, dalšímu vzdělávání, ale i konzumu. V zažívaném pocitu nesvobody během pracovního času se pozornost více upínala k času „svobody od práce“ a realizace v něm. Opaschowski, kterého v kontextu tématu uvádí Kaplánek (2017), přišel s myšlenkou znovu propojení obou oblastí a navrhl koncepci pedagogiky volného času. K tomu Flekalová (2015) doplňuje, že v důsledku zkrácení pracovní doby na pětidenní týdenní cyklus, se stal volný čas významným sociálním fenoménem. Smysl života lidí se přesunul z práce na volný čas. Člověk si začal vybírat nejen své zaměstnání, ale i způsob trávení volného času. (Flekalová, 2015) Potřeba výchovného ovlivňování volného času jak dětí, mládeže tak dospělých se dostala do pozornosti až v druhé polovině 60. let 20. století. (Hájek, Hofbauer & Pávková, 2010)

9.4 Volný čas a dospělý jedinec

Částečně k tomuto tématu bylo pohovořeno již v kapitole o dospělosti a to převážně v její závěrečné části. Sýkora (2009) hovoří o tom, že u většiny publikací s tématem volného času jsou cílovou skupinou děti a mládež, čehož si všimla i autorka této práce. Jakoby jen jim je dán tento prostor. Nicméně, zmíněný autor zastává názor, že volný čas je významným časem ve všech věkových kategoriích. (Činčera, Kaplánek & Sýkora) Nad tématem se zamýšlí i Pávková (2010) s tvrzením, že mezi volným časem dětí a dospělých existují značné rozdíly. Ty se týkají jeho množství, „struktury činností ve volném čase i míry záměrného ovlivňování“. A uzavírá tím, že lze obecně konstatovat, že „děti mají více volného času než dospělí“ (Hájek, Hofbauer & Pávková, s. 28). Dále již hovoří o jedincích (ne tedy konkrétně o dětech či dospělých), kteří nemají příliš mnoho času, trpí jeho nedostatkem a o těch, kteří ho mají naopak až přespříliš a neví, jak s ním naložit.

V otázkách výchovného působení se obojí jeví jako problematické. (Hájek, Hofbauer & Pávková, 2010) Je otázkou, zda takové „nicnedělání“ je promarněným časem. „Volný čas je světem volby“ (s. 49), zaznívá u Fazika (2011). Namísto „musím“ zde je „mohu“ nebo „chci“. Už jen toto vědomí je velké bohatství. Fazik (2011) obrací pozornost k Dumazedierovi, který vymezuje zhruba tři funkce volného času, kterými jsou prostor pro odpočinek, zábava a rozvoj lidské osobnosti. „Ve volném čase hledá člověk uvolnění a snad i takové činnosti, jež vracejí organismu svěžest, vyrovnávají únavu z práce

a prostředí“ (Fazik, 2011, s. 50). Dále zmiňuje sociologa Jan Kellera, který konstatuje, že člověk svůj čas prožívá v cyklu „práce-nákup-spotřeba“ (s. 58), a to jak během dne, tak týdne či roku. Zmíněný cyklus se děje **nezávisle na ročním období**, či střídání světla a tmy. Člověk v tom všem je stále lovcem a sběračem, jen v současné době sbírá a loví peníze, zboží nebo zážitky. A jak autor dodává, v tom všem se pak vytrácí onen prostor posvátného a věčného. (Fazik, 2011)

Pravdou zůstává, že volný čas, je stále častěji východiskem pro všestranný rozvoj osobnosti, pomáhá formovat společenské vztahy a utváří další **předpoklady pro uplatnění v dospělosti**. (Hájek, Hofbauer & Pávková, 2008) Člověk disponuje s časem. Jeho množství se nemění, jak zaznělo u Slepíčkové (2005). Pokud strávíme čas tou či onou aktivitou, o tento čas se zkrátí čas pro činnost další. Toto uvědomění pomáhá přistupovat k času tak, že dává „**prostor pro možnosti**“ v nakládání s ním. A to jak ze strany jedince samotného, tak obecně ze strany společnosti. Svoji „roli zde hrají jak objektivní podmínky (např. časové ztráty způsobené dojížděním do zaměstnání), tak podmínky subjektivní (např. neschopnost umět si uspořádat svůj čas)“ (Slepíčková, s. 16).

9.5 Jazyková zastavení nad volným časem

Anglický jazyk používá pro označení volný čas výraz „*free time*“, stejně tak jako „*disposable time*“. Nejčastější je však „*leisure time*“. Leisure pochází z latinského *licere* – mít volno, být svobodný. Tedy *leisure time* pak znamená mít volno od povinností a nutností. (Fazik, 2011) Tento čas je naplněn chtěnými činnostmi volenými dle zájmu a přinášejícími určitý prožitek. Na rozdíl od toho, *free time* je pak „prostý, ničím nenaplněný volný čas, svobodný od čehokoliv“ (Flekalová, 2015, s. 16). Ve výrazu *leisure time* nacházíme jak svobodu k volbě činností, tak i pasivitu. Kaplánek (2017) poukazuje na překlad tohoto výrazu jako „volný čas“, přičemž však zde není patrný žádný časový aspekt. A dodává, že v antice byla snaha život naplnit opravdu tím, co člověka naplňuje. Hra, vzdělávání, umění, zábava byly více ceněny než fyzická práce. (Kaplánek, 2017)

Ruský jazyk má pro volný čas hned dva výrazy, „*vněrabočje vremja*“ a „*svobodnoje vremja*“ (Fazik, 2001, s. 46). Glanc píše, že ruština také pro označení volný čas zná výraz „*dosug*“. Upozorňuje, že význam tohoto slova může být zavádějící. Může totiž poukazovat na určité služby nabízené v hotelích (nabídka služby prostitutky). Nicméně etymologicky jde o „dosáhnutí na něco či něčeho“, tedy o jakýsi luxus, dar, prémii či bonus. Jedinec dostává tuto poukázku na štěstí, se kterou může naložit dle

vlastního uvážení. Už z výrazu „**volno**“ je patrná jeho možnost zaplnění. Adjektivum volný (rusky „*svobodnoje*“) naznačuje uvolněnost, klid, nečinnost či nicnedělání. Pokud ve zkoumání významu pokračujeme dále, je překvapivé spojení „čelovek s dosugom“, člověk mající volný čas. Zde jde o člověka šikovného, který něco umí a kterému se daří. (Hartmann, Michajlová & Divo, 2011)

Kaplánek (2007) si všímá toho, že pojem volný čas má v dnešní době již trochu jiný význam, což je dané sociálně-kulturními faktory, stejně tak jako novodobým přístupem k práci. Volný čas můžeme vymežit **kvantitativně**, jako dobu, časový úsek, po kterou se člověk věnuje určitým činnostem, nebo **kvalitativně**, kdy daný čas prožívá, tvůrčím a aktivním způsobem. V prvním zmíněném vymezení jde o zbytkový čas (reziduální), vzniklý odečtením času, ve kterém se věnujeme práci, škole a sebeobslužným činnostem. Také jde o jeho množství a jak tento vzniklý „prostor“ zaplníme. Může jít o činnosti čistě individuální, stejně tak jako o prostor střetávání kultur a subkultur.

9.6 Člověk a jeho způsob trávení volného času

Na to jak člověk tráví svůj volný čas má **vliv řada faktorů** a determinant, ať už přímo či nepřímo. Roli hraje rodinné a společenské zázemí, dále materiální možnosti, vzdělání, získané návyky, kultura aj., jak uvádí Fazik (2011). Dumazedier, na kterého se odkazuje Flakalová (2015) nastiňuje, o jaké činnosti ve volném čase se může jednat. Především jsou to činnosti manuální, fyzické (sportovní, cestovní, turistika), estetické, intelektuální, sociální a spotřební. A jak téma uzavírá, v dřívějších dobách byla podstatná část činností vázána k prostoru i času. To v dnešní době již neplatí. Přibývá činností, které jsou polovolné či volné. Jejich realizace má přímý vztah k **rozhodnutí jedince** (kdy a čemu se bude věnovat).

9.6.1 Aktivní a pasivní trávení volného času

Aktivní trávení volného času prostřednictvím sportovních aktivit a pohybu jako takového (cvičení), se stále častěji stává jednou z priorit člověka současné doby a kultury. Svědčí o tom i nemalé finanční investice, i časové, které jsme ochotni věnovat tímto směrem. Ba i ti, jak si všímá Kaplánek (2017), kteří sami aktivně žádný sport neprovozují, se rádi sportovních utkání „účastní“ (sledují je jako diváci). Kaplánek (2017) dále uvádí, že „někteří autoři pasivní či konzumní využívání volného času za *leisure* vůbec nepovažují“

(s. 57). Neboť nudit se ve volném čase (*free time*) je zcela dobře možné, nicméně „prožívat *leisure* jako nudu nelze“ (s. 57).

Je nesporně pravdivým faktem, že „hra, pohyb a cvičení nám poskytují hluboké uspokojení“ (Člověk a výchova, 1/2015, s. 49). Stejně tak platí, že sportovní aktivity (a nejen) „nabízí nevšední zážitky a přispívají k vytváření mezilidských kontaktů“ (Hájek, Hofbauer & Pávková, 2008, s. 41-42). Volný čas může být naplněn jak aktivní intenzivní sportovní či společenskou činností, povídáním, četbou, tak sledováním televize, nicneděláním (nečinností), kutěním, pletením, což už jednoznačně volným časem být nemusí (je to na rozmezí práce a volného času). (Slepičková, 2005)

Jedním z kritérií, zda jde o pedagogické působení na jedince je jistá záměrnost a cílené působení. Jak Šerák (2009) uvádí, jednou z možných strategií vzdělávacích aktivit v uměleckém vzdělávání je zaměření se na emoce (subjektivní), které tato činnost vyvolává. Jde o podporu schopnosti prožitku, vcítění se a překonání pasivního příjmu poznatků a vjemů. Edukační působení pak může být dvojitým způsobem. Výchovou uměním a výchovou k umění. První zmíněná výchova se snaží o vybudování určité estetické úrovně a schopnosti člověka posoudit umělecké dílo. Cílem druhého typu výchovy je vybudování celkového vkusu jedince, skrze jeho smyslové vnímání, vybudování tvořivé schopnosti a schopnosti interpretační. V PřS Zastávka se jedinec nachází velmi krátký čas, což neumožňuje působení či vedení tímto směrem dlouhodobě. Nicméně snaha o vyvolání prožitku a dotek prožitku z uměleckého přesahu je zcela na místě.

V současné době značnou expanzi zaznamenávají činnosti spjaté s moderními komunikačními prostředky, jako je internet, facebook, které zprostředkovávají kontakt s reálnou i virtuální skutečností. Díky nim se člověk může nacházet na jednom konci světa a sledovat dění z druhého části světa (sportovní utkání, události spojené s politickým děním). (Hájek, Hofbauer & Pávková, 2008) Prostor a čas tak opět dostávají jiný rozměr.

Společnost se snaží dát volnému času smysluplný obsah, poukázat na jeho cennost a důležitost. Potíž, jak poukazuje Pieper (1992), však není v nabídce, ale v tom, kdo ji přijímá. To rozhodující, **ten krok, musí udělat jedinec sám** (přijmout/odmítnout). Dnešní doba nabízí řadu hotových a „předpřipravených“ způsobů naplnění volného času. (Hájek, Hofbauer & Pávková, 2008) Pro výběr té či oné aktivity, již lze zaplnit volný čas, hraje roli řada subjektivních i objektivních faktorů. Svůj vliv mají i hodnoty společností preferované. Dnešní člověk žije v materiálně orientovaném světě, kde volný čas těžší z konzumního

způsobu života. Trendem je požitkářství (hedonismus), pasivní zábava a motorem touha po změně. Z tohoto důvodu není samozřejmostí, že člověk má zájem věnovat se ve svém volném čase sportu či aktivitám vyžadujícím vytrvalost. Je tak smutnou realitou, že tento pasivní přístup zatlačuje do pozadí tvořivé aktivity, které stojí na mentálním a fyzickém úsilí, typickém například pro zmíněný sport. Jeho pasivní forma (sledování sportovních utkání, čtení sportovního tisku) sice patří do činností, kterým je možné se ve volném čase věnovat (Slepíčková, 2005), přesto s volným časem v pravém slova smyslu toho mají málo společného.

Horst Opaschowski vložil principy sociálně-kulturní animace do pedagogiky volného času, kdy se snažil **posílit volnočasové kompetence účastníků**. Sloužily k tomu **principy**: dostupnost, otevřenost, přitažlivost, samostatné rozvržení času, dobrovolnost, nenucenost, možnost výběru, možnost svobodného rozhodnutí a možnost být iniciativní. Přičemž dostupností míní jak informační (o aktivitách se dozvědět), tak místní (být v dosahu), stejně tak dostupnost časovou i motivační. Aktivity mají vycházet **ze zájmů účastníků**. Prostředí, ve kterém se aktivity odehrávají, má být přitažlivé. A princip časovosti spatřuje v tom, že člověk má zůstat „pánem svého času“, ve významu možnosti využití nabídky volnočasových aktivit, kdy a jak se mu zachce. (Kaplánek, 2017)

9.7 Význam volného času pro člověka

Podstatu a význam volného času lze vysvětlit prostřednictvím subjektivního, objektivního a holistického pohledu (syntézy obou předchozích). Latinské slovo „*licere*“ (co je dovoleno, svoboda pro činnost, volbu a využití dle vlastní vůle) obsahuje **subjektivní znak volného času**. Subjektivní pohled nabízí pojetí volného času jako osvobozeného od práce a zbavení se pracovních povinností. Vedle doby, kdy člověk nemusí pracovat (zajistit pro sebe i pro své blízké dostatečné životní podmínky), jsou **chvíle, kdy si může zvolit, čemu se bude věnovat, třeba jen pro své potěšení**. Kdežto objektivní přístup je založen na kvantifikaci a teoriích, které předvídají a vysvětlují lidské chování. Jde o vnímání volného času jako **časového prostoru**, dobu „navíc“, kdy se člověk svobodně (tento aspekt je zde velmi důležitý) věnuje vybraným činnostem po splnění pracovních povinností a uspokojení svých biologických potřeb. Moderní doba bezesporu přinesla kvantum tohoto času. V duchu dumazdierovském volný čas přináší člověku naplnění jeho přání, kdy činnostem se věnuje za účelem odpočinku, zábavy, svého rozvoje,

rozvoje svých tvůrčích sil a pro svoji účast na životě společnosti. Podstatou zde je osvobození od práce a **rozvoj osobnosti**. (Slepičková, 2005)

Výraznou úlohu volného času, jak stejná autorka uvádí, tvoří jeho preventivní charakter (prevence sociálně patologických jevů) a **skupiny, v nichž** člověk tráví svůj volný čas. Pro zařazení se do skupiny jsou nápomocné podobné zájmy, životní styl skupiny a faktory jako je věk, pohlaví, místo pobytu aj. Tato funkce volného času ukazuje na jeho **společenskou podmíněnost** a z ní vyplývající možnosti jeho záměrného ovlivňování. „Je zřejmé, že různé skupiny mají různé systémy hodnot a norem a podle nich pak preferují i realizují své volnočasové aktivity“ (s. 13).

9.8 Přístup k volnému času ve středisku Zastávka

Volný čas může „sloužit jako **nástroj integrace**“, zaznívá u Slepičkové (2005, s. 19). V odborné literatuře lze také najít tvrzení, že je to **prostředí volnočasových aktivit**, které člověku přináší jak praktické zkušenosti, rozvoj jeho zájmů, tak uspokojení jeho určitých potřeb. (Hájek, Hofbauer & Pávková, 2008)

Každý člověk vstupuje během svého života do různých prostředí, kde se účastní volnočasových aktivit. Zde získává jak praktické tak teoretické znalosti, které mu v budoucnu pomohou najít jeho vlastní cestu k zájmovým činnostem a aktivitám **reflektujícím** jeho vlastní **potřeby a zájmy**. Snahou VČC v PŘS je příprava takových činností, které svojí podstatou reflektují potřeby a zájmy klientů. Filosofii této přípravy je rozvoj dotyčného, zprostředkování a nabídka takových činností, které mu nejen budou blízké, ale budou reflektovat jeho naladění, schopnosti, dovednosti, jeho osobnost a potenciál. Dalším hlediskem při plánování aktivit v PŘS je otevřenost. **Otevřenost** dává prostor druhému člověku podílet se svými předpoklady a podněty na daném charakteru činností a tím i prostředí. Zároveň je třeba odhadnout jejich reálný potenciál a budoucí vývoj jejich potřeb. Důležitým faktorem jsou i pružná a inspirující pravidla, jejich citlivé uplatňování, která dávají účastníkům prostor reagovat na vnější podmínky a účastnit se aktivit a nacházet tak prostor pro sebevyjádření a zakoušení svého času i času druhých. (Hájek, Hofbauer & Pávková, 2008)

V PŘS je kladen důraz na vytvoření takového **prostředí**, které by bylo **prosté** všech **projevů netolerance** a diskriminace. Dále je snahou napomáhat všestrannému rozvoji člověka v jeho kulturní orientaci, sportovních a uměleckých zájmech, manuální zručnosti

za rozvíjení a utváření sociálních vztahů a hodnotového zaměření. Důležitým hlediskem je však **nastavení daného jedince**, jak poukazuje Slepíčková (2005). Pokud člověk prožívá psychickou tenzi, zažívá pocit nepohody. **Nálada** má situační a procesuální stránku, je projevem subjektivního pocitu pohody či nepohody a je méně intenzivní, než jsou emoce či afekt. **Situační stránka nálady** se projevuje v aktuálním nastavení člověka, které může odpovídat například radosti, smutku. Procesuální aspekt nálady nese její **proměnlivost v čase**. Poznatky ukazují, že **sport** (činnosti aerobního charakteru, posilování či sportovní hry) má na aktuální náladu příznivé účinky.

Na dobrý pocit a vnímání psychické pohody mají vliv bezesporu i **psychosociální faktory** (kontakt s druhými lidmi, dobré uspokojivé mezilidské vztahy, spolupráce a tolerance). Přestože někteří lidé tráví volný čas někdy **sami**, „neznamená to, že nejsou ovlivněni užším či širším sociálním prostředím“ (Slepíčková, 2005, s. 21). Jak **trávit volný čas se učíme**, stejně tak jako další řadě dovedností, čímž získáváme nové zkušenosti. Setkáváme se s druhými jedinci, začleňujeme se do různých skupin, což „poskytuje **prostor pro socializaci**, učení se normám a rolím“ (Slepíčková, 2005, s. 21).

I **stran státu** (PřS je organizací spadající pod MV ČR) je snaha volný čas žadatelů uchopit. Přichází tak s konkrétní nabídkou volnočasových aktivit, které mají napomoci zaplnit vzniklý „prázdný čas“ tak, aby nebyl užit k vandalství, alkoholismu či drogovým experimentům. (Hartmann, Michajlová & Divo, 2011) Rovněž zde existuje podpora v zabezpečení a realizaci činností, po materiální stránce (možnost dovybavení již stávajícího materiálního fondu) tak personální (vyškolení pracovníci).

9.9 Aktéři volnočasových aktivit

- **Účastníkem volnočasových aktivit** v PřS je převážně dospělá osoba, která se činnosti účastní dobrovolně;
- **Pracovníkem volnočasových aktivit** je míněn dospělý, „profesionál“;
- **Animátorem** je klíčový volnočasový pracovník. Označení vychází z lat. *anima* = duše, a označuje toho, „kdo v procesu animace oduševňuje, oživuje, probouzí“ (Hájek, Hofbauer & Pávková, 2008, s. 35-37).

9.10 Volný čas a odbourávání psychického stresu

Pokud budeme uvažovat o psychické zátěži či psychickém stresu jako o procesu, kdy se člověk vyrovnává a psychicky zpracovává požadavky a vlivy životního a pracovního prostředí (vše, co člověka obklopuje), pak se otvírá také prostor pro otázky spojené se schopností či způsoby tento stres či vlivy minimalizovat a tím snížit riziko dalších návazných potíží. Prostředím je zde míněno jakékoli prostředí, které člověka obklopuje, včetně společenských vazeb, událostí a nároků na chování. K vážným zdravotním potížím může dojít souhrou více stresových událostí v čase. Jednou z forem psychické zátěže je emoční zátěž, pro niž je užíváno i označení psychosociální stres, neboť vzniká v kontextu žití ve společnosti. Extrémní stres je příčinou vážných zdravotních potíží někdy těžko specifikovaných. Tento druh zátěže se může projevit krátkou reaktivní psychózou, posttraumatickou stresovou poruchou, poruchou přizpůsobení či dalšími neurotickými poruchami. (Slepičková, 2005)

9.11 Výzkumy volného času

K posouzení způsobu trávení volného času se využívají dva hlavní přístupy. Jsou jimi popis (deskripce) a kauzalita. První zmíněný přístup „staví na pojetí volného času jako **časového prostoru** naplněného činnostmi“ (Slepičková, 2005, s. 16). Základem je struktura aktivit, která vypovídá o způsobu trávení volného času, typu činností, časovém objemu (kolik času jedinec činnosti věnuje), frekvenci této činnosti a o účastnických preferencích. Jde o kvantitativní hodnocení, které využívá jako techniku sběru dat **časový snímek dne**. Jednotlivé činnosti jsou evidovány v 10-15 minutových úsecích, po dobu 5-6 týdnů. Je patrné, že se jedná o časově velmi náročnou techniku.

Další možnou technikou je **zpětný záznam** (*ex post*), kde dotazovaní odpovídají zpětně, na to, jak trávili svůj volný čas a to buď prostřednictvím dotazníku, nebo **rozhovoru**. Tento způsob je méně přesný. Kauzalita poukazuje a **pomáhá pochopit**, proč jedinec (nebo skupina) tráví volný čas daným způsobem. **Hledá příčiny** (důvody) této skutečnosti a tím **nabízí možné záměrné ovlivňování způsobu trávení volného času**. Holistický přístup zohledňuje i **vliv prostředí**, potřeby i motivaci jedince. „Prostředí představuje složitou kombinaci sociálních, kulturních, geografických i historických vlivů, které se projevují v ustálených vzorcích chování, ve zvycích, regionálních zvláštностech apod.“ (Slepičková, 2005, s. 17). U obou technik a obecně, platí, že při získávání údajů

a jejich interpretaci je třeba respektovat zásady metodologie výzkumu, stejně tak jako brát v úvahu specifčnost sledování volného času a z toho plynoucí obtíže.

V otázce (volného) času dospělých jedinců vznikla řada výzkumných prací. Ne tak je tomu v tématech samotných žadatelů o azyl. Autorka této práce nenašla žádný relevantní zdroj, který by se podobným tématem zabýval, což neznamená, že takové studie a výzkumy neexistují. Tématem volného času u cizinců se zabývá práce Kateřiny Svobodové (2018), v níž se autorka zaměřila na přínos volnočasových aktivit pro integraci u ruských vysokoškolských studentů v Olomouci. Obecně způsobu, jak tráví cizinci v ČR svůj volný čas, se věnuje například práce Martiny Dubové (2016). Aspektů, kterých si výzkumníci všimli, bylo zaměstnávání cizinců, předsudky a stereotypy ve vztahu k cizincům apod. V odborné literatuře lze najít studie a výzkumy ve věznicích, jak uvádí například Pavlásek a Nosková (2013), výzkum realizovaný Lukášem Dirgou, nebo Kostroň (2011). Ten hovoří o unikátnosti daných dat, v jejíž ceně stojí obtíže dostat se vůbec do takového prostředí, neb „jen“ díky kvalitativnímu přístupu lze porozumět chování a interakcím mezi vězni a celkově vězeňskému prostředí. Právě a především optikou jednotlivých účastníků. I když žadatelé o azyl nejsou v PŘS ve vězení, mnohým se to tak jeví a na základě toho i svůj čas tak mohou prožívat. Proto zde příklad výzkumu ve věznicích.

Cílem výzkumné části (volného) času u žadatelů, kteří se nachází v PŘS není zmapování jejich způsob trávení (volného) času. Zde by se dobře uplatnila kvantitativní metoda. Zájem leží ve sběru kvalitativních dat, která hledají příčiny, souvislosti, motivace v kontextu vlivu prostředí. V tomto prostředí není jedinec sám. I tato skutečnost má značný vliv na jeho prožívání času a jeho chování, volbu činností apod. Tyto a další ještě netušené faktory sleduje tato práce. Uvedené možnosti výzkumu volného času v této podkapitole, sloužily jako předestření přístupu vědních oborů ke zkoumání volného času. Nyní, v následné empirické části, bude prostor pro jeho realizaci.

Kapitola přinesla pohled na volný čas převážně ve vztahu k člověku. Uvedla několik definic a pohledů. Volný čas lze vymezit dvěma způsoby - pozitivním, jako ten, který má člověk k dispozici a negativním, jako dobu, která zbývá po odečtení všech povinností (biologické potřeby, starost o rodinu aj.). Hlavní charakteristikou volného času je však jeho svobodná volba. Jedinec si ve svém volném čase volí činnosti, kterým se chce

věnovat. Ty mu pak přináší (měly by) radost a potěšení. Míra oné svobody a radosti je pak určující pro posouzení, zda jde o volný čas či nikoli. Kritériem může být i to, zda daná aktivita, je v dané kultuře za činnost ve volném čase obvykle považována. Mezi důležitými aspekty volného času je jeho sociální rozměr. Volný čas dává prostor (kvantitativní hledisko) pro to, být s ostatními lidmi, nebo také zhodnocovat čas skrze činnosti, které člověka rozvíjí, jsou tvůrčí a vyplývají z jedincova zájmu. Kapitola si všímala také úvah (Pieper) naznačujících přesah dosavadního známého vymezení volného času. Čas, který člověk tráví (ať už v práci či odpočinkem) je časem našeho lidství. V dané chvíli jde o to být a zůstat člověkem. Pozornost je tak přenesena na sociální složku času. V ní lze sledovat jedincovo začlenění do skupiny, kterému napomáhají společné zájmy, nastavení a naladění daného člověka. Toho využívá pedagogika volného času k záměrnému působení na tyto jedince. Činnosti jako je sport (i výtvarná výchova) mohou napomoci k ovlivnění nálady účastníka těchto aktivit a k odbourání stresu. Dnešní doba však nabízí lidem i pasivní možnosti trávení volného času (sledování televize, internetu). Přesto, prostředí, ve kterém se jedinec nachází, značně ovlivňuje i jeho samotného, ve způsobu trávení volného času.

EMPIRICKÁ ČÁST

Tato část práce předkládá postup a realizaci samotného výzkumu. Jasně pojmenovává, čemu se autorka v této práci věnuje, vymezí zvolený výzkumný cíl, blíže specifikuje a odůvodní výběr konkrétních metod, popíše výzkumný vzorek a kontext sběru dat. Přiblížena bude práce se získanými daty, způsob jejich zpracování a vyvození závěrů. Empirická část je tvořena dvěma kapitolami. První se zabývá metodologií výzkumu. Na ni navazuje průnik do samotného vlastního výzkumu. Dotvoření celého obrazu předkládané práce přináší shrnutí, jak teoretické tak praktické části. Součástí shrnutí je i doporučení pro praxi. Opravdovou tečku za tématem přináší závěr.

10 Základní a metodologický rámec výzkumu

10.1 Téma výzkumu

Tématem výzkumu je **prostor** a **čas** žadatelů o azyl v Příjímacím středisku Zastávka (PřS). Veličiny prostor a čas jdou ruku v ruce a jedno není možné uvažovat bez druhého. V této práci jsou proto sledovány oba fenomény současně, přičemž „větší“ pozornost je věnována právě času, především jeho volné složce. Bezespору čas bez současného faktu (přítomně prožívaného) a skutečnosti bytí v uzavřeném zařízení by byl zcela odlišný ve středisku volně přístupném (tedy s opačnou charakteristikou). Prostorem (jak teoretická část ukázala) je myšleno i prostředí a místo, kde se člověk, zde v tomto výzkumu konkrétně žadatelé o azyl, nachází. Daným prostorem je pak PřS Zastávka (jedná se o uzavřený areál). Výzkum je zaměřený především na zjištění, jak samotní žadatelé o mezinárodní ochranu vnímají, definují, popisují a rozumějí svému (volnému) času, který jim pobytem v příjímacím středisku určitým způsobem vzniká. Dále jakou roli zde hraje skutečnost uzavřeného prostoru PřS a jak tento fakt ovlivňuje u žadatelů vnímání času a přístup k němu. Prostor, kterým žadatelé prochází každý den, minimálně na výdej stravy, má vliv - jak je v teoretické části uvedeno - na své obyvatele. Tyto děje a v nich přítomně odehrávající se čas žadatelé „nějak“ prožívají a reflektují. Přicházející podněty z okolního i vnitřního prostředí působí na naše receptory (smyslové vnímání), následně jsou tyto vjemy zpracovány (kognitivní vnímání), tříděny a získané informace vyhodnoceny. Proto se práce zabývá vnímáním. Současně téma sleduje v čase žadatelů disponibilní složku času. Jde o čas či část dne, kdy si sami rozhodují, jak se svým časem naloží. Nepřímo je tak u žadatelů sledován i prostor pro možnosti v nakládání s jejich

volným časem. Do tématu vstupuje i přítomnost místního volnočasového centra (VČC) PřS. Ve výzkumu jakoby na pozadí stojí centrum se svojí nabídkou, která však do času žadatelů zasahuje nemalou měrou nebo se o to alespoň snaží. Práce nezkoumá, jak moc a zda centrum zasahuje do času žadatelů, jakou nabídku vytváří, pouze dává prostor k odhalení dalšího možného působení na tomto poli, tedy působení na čas žadatelů (hledá možnosti dalšího pedagogického působení či jeho směru). Nejde tedy o zkoumání spokojenosti se službami centra, ale spíše odhalení toho, co (a zda vůbec) z nabídky centra žadatelé využívají a proč. Primární pozornost je věnována času žadatelů. Jeho charakteristice, podobě, vstupu dalších vlivů a okolností. V tom všem si práce klade za cíl porozumět příčinám, motivacím, skrytým okolnostem a dalším faktorům zasahujícím do času žadatelů. Tyto poznatky budou následně využity k tvorbě nové teorie.

10.2 Cíle výzkumu

Cílem výzkumu je porozumění a odhalení, jak samotní aktéři výzkumu (sociální situace) vnímají, rozumí a definují čas, který jim pobytem v prostorách Příjímacího střediska Zastávka vzniká. Dále je součástí výzkumu snaha zjistit, jakou roli (nakolik ovlivňuje a zasahuje) hraje působení místního volnočasového centra a jeho nabídka aktivit do času žadatelů. Čas je neodmyslitelnou součástí prostoru, proto jde výzkum ruku v ruce s hledáním odpovědi i na otázky týkající se samotného prostoru (prostředí) střediska, jak ovlivňuje čas žadatelů jeho charakteristika a vlastnosti. Cíl výzkumu vyplývá z uvedeného tématu práce a je definován v hlavní výzkumné otázce. **Hlavní výzkumná otázka:**

- Jak vnímají/popisují žadatelé o azyl prostor a čas v PřS Zastávka?

Ze studia odborné literatury vyplynulo, že prostor je především člověkem vnímán. Je možné o něm uvažovat, popisovat jej, nicméně je našimi smysly a intuicí vnímán. Z toho důvodu ve výzkumných otázkách zaznívá i dotaz na toto vnímání. Vnímání u člověka je záležitostí zcela subjektivní, přesto na něj mají vliv i objektivní příčiny, dále zkušenost, očekávání a další. Odhalení těchto souvislostí, porozumění vzájemným vztahům v kontextu daného prostředí (PřS Zastávka) a nalezení nových vztahů je stěžejní pro tuto práci. **Hlavní výzkumný cíl:**

- Zjistit a porozumět, jak žadatelé o azyl vnímají prostor a čas v Příjímacím středisku Zastávka, jak mu rozumí a jak jej definují. Současně je cílem tyto získaná data následně analyzovat a interpretovat.

Dílčí výzkumné otázky rozpracovávají hlavní výzkumnou otázku a zní:

- Jak žadatelé o azyl vnímají čas v prostorách PŘS?
- Jak žadatelé rozumí a definují čas v PŘS?
- Jak ovlivňuje a zasahuje do času žadatelů nabídka aktivit VČC střediska?
- Jak popisují žadatelé o azyl prostor PŘS?
- Jak vnímají žadatelé o azyl fakt omezeného prostoru?
- Jaké možnosti změn co do prostoru (prostředí střediska) a času v něm stráveném, navrhují a vidí sami žadatelé?

Ústředními osobami výzkumu jsou žadatelé o mezinárodní ochranu pobývající v konkrétním azylovém zařízení a to PŘS Zastávka. Jsou to osoby, které zde podávají žádost o azyl, ve středisku jsou ubytováni a po určitou dobu je jejich volný pohyb mimo areál střediska omezen. Ač jsou to žadatelé o azyl, tématem práce není odhalení skutečností, které cizince přivedly do PŘS. Výzkum na tuto oblast není zaměřen. Tyto otázky přísluší OAMP a je pro ně vyhrazen čas na tzv. interview, jak je objasněno v praktické části. Nicméně lze předpokládat, že se v odpovědích respondentů popis těchto okolností objeví, neboť potřeba řešit svoji situaci volbou žádosti o azyl se nutně promítá do prožívaného času, navíc v prostředí k tomu určeném (PŘS). Právě v těchto prostorách „se rozhoduje“ o budoucím pobytu žadatele na území České republiky, což nutně ovlivní prožívání času respondentů. Skutečnost opuštění vlastního domova či válka v zemi a s tím prožívaná ztráta bezpečí jsou bezesporu významné faktory, které ovlivňují jedincem vnímaný čas kolem něj i vnímání prostředí, ve kterém se nachází. Přesto cílem práce je „pouze“ zjistit a sociální situaci porozumět, co do vnímaného, popisovaného času a bytí v prostoru, jak bylo výše uvedeno.

10.3 Volba výzkumného přístupu

Mezi základní přístupy ve vědeckém výzkumu patří deduktivní postup, využívaný v kvantitativním šetření a induktivní přístup, používaný v **kvalitativním výzkumu**. Švaříček (2007) v pohledu na takto definované výzkumné přístupy vysvětluje, proč vidí nastíněnou definici jako příliš zjednodušující. Vezmeme-li typického zástupce kvalitativního přístupu, zakotvenou teorii, spatříme, že je v ní použita nejen indukce, ale

jsou v ní užita i další logická usuzování jako je abdukce a dedukce. První zmíněná abdukce „je metoda, která spojuje jednotlivost s celkem“ (Švaříček & Šedřová, 2007, s. 15). Výzkum není složen pouze ze sběru dat a jejich analýzy, nýbrž se v něm opakuje (nejen v zakotvené teorii) fáze pozorování, rozhovorů a kódování, pro což může být použita právě deduktivní metoda. Autor zakončuje svoji úvahu tím, že každý výzkumník v kvalitativním výzkumu nepoužívá pouze indukci, ale pohybuje se v obou přístupech.

Kvalitativní přístup nabízí **prozkoumání určitého rozsáhle definovaného jevu** a tím přednesení maximálního množství informací o něm. Po dostatečném kvantu nasbíraných dat se hledá pravidelnost v jejich výskytu, jsou formulovány předběžné závěry, nové hypotézy či teorie. V kvantitativním výzkumu „jsou předem jasně definované proměnné, je sledováno jejich rozložení v populaci a jsou měřeny vztahy mezi nimi“ (Švaříček & Šedřová, 2007, s. 22). V kvantitativním přístupu dále badatel od počátku pracuje s teoretickými tvrzeními převedenými do hypotéz, které jsou následně ověřovány. Stejný autor dodává, že kvalitativní výzkum si naopak klade otázky, **co stojí za danými jevy a co je jejich podstatou**. Základní proměnné tedy nejsou na počátku stanoveny a výzkumný projekt se neodvíjí od stanovených teorií a hypotéz. (Švaříček & Šedřová, 2007) Navíc v prostředí, kde účastníci výzkumu nehovoří stejným jazykem, je přístup umožňující doptávání se a objasňování sděleného přímo nutný. Z tohoto a výše uvedeného důvodu (hlubší prozkoumání zkoumaného jevu), byla pro dané téma práce zvolena metoda kvalitativního přístupu.

10.4 Výběr metod sběru dat

Hendl (2016) doporučuje, aby se výběr metody sběru dat řídil výzkumným problémem. Jako možný model následování uvádí několik typů požadovaných informací, které ovlivňují zvolenou metodu sběru dat. Pokud je v hledáčku badatele co si respondenti myslí o daném tématu, je vhodné použít interview (**rozhovor**), dotazník nebo postojové škály. Je-li záměr hlubší a chceme získat data osobnějšího charakteru, rovněž doporučuje interview, dotazník a techniku deníku. K zachycení dění odehrávajícího se na veřejně přístupných místech, stejný autor uvádí, slouží **pozorování**. (Hendl, 2016)

Rozhodnutí o použití výzkumného přístupu předcházelo přesné vymezení výzkumného problému, spolu s definováním základní výzkumné otázky, jak doporučuje Švaříček (2007). Jako přístup výzkumu byla stanovena kvalitativní metoda, jak bylo předestřeno a jako vhodný přístup k získání dat byl zvolen rozhovor, doplněný

pozorováním a **projektivní metodou**. Následující text objasňuje a přibližuje zvolené metody sběru dat.

10.4.1 Rozhovor (kvalitativní dotazování)

Naslouchání vyprávění, kladení otázek a získávání odpovědí tvoří, jak uvádí Hendl (2016), hlavní skupinu metod sběru dat v empirickém výzkumu. Dále poukazuje na to, že mezi nejdůležitější techniky kvalitativního dotazování patří: strukturovaný otevřený rozhovor, rozhovor s návodem, neformální rozhovor, fenomenologický rozhovor, narativní rozhovor, epizodické interview a skupinová diskuze. (Hendl, 2016) Seznam typů rozhovorů není úplný. Forma dotazování může představovat dotazníky s pevně danou strukturou otázek (standardizované kvantitativní dotazování), nebo volné rozhovory, jejichž struktura není pevně daná a má tak více podobu volného vyprávění dotazovaného. Střední cestu nabízí **polostrukturované dotazování**, kde je znám a definován účel výzkumu, má určitou osnovu a celý proces získávání dat lze charakterizovat jako pružný. (Hendl, 2016) Jak Švaříček (2007) dodává, cílem „hloubkového a polostrukturovaného rozhovoru je získat detailní a komplexní informace o studovaném jevu“ (Švaříček & Šedřová, 2007, s. 13). Strukturovaný rozhovor má řadu výhod (snadná analýza dat daná strukturovaností a sekvencí otázek). Přehlíží však situovanost rozhovoru, redukuje individuální rozdíly, různost informací a okolností. (Hendl, 2016)

Z výše uvedených důvodů, jako metoda sběru dat, bylo použito dotazování formou **polostrukturovaného rozhovoru s otevřenými otázkami**. Výhodou takového přístupu je poskytnutí prostoru dotazovanému pro jeho zcela subjektivní pohledy a názory, objevení nových možných souvislostí a vztahů a tematizace konkrétních podmínek situace dotazovaného. (Hendl, 2016)

10.4.2 Pozorování

Pozorování patří k samozřejmé součásti mnoha výzkumných činností, které zkoumají jednání a chování lidí. V pozorování se odráží **snaha výzkumníka odhalit, co se skutečně děje**. Jde o promyšlené užití a zaznamenání nejen vizuálních vjemů, ale také vjemů pocitových, včetně popisu prostředí. (Hendl, 2016) Pozorování může potvrdit výsledky získané rozhovorem a jako takové, může mít charakter skrytého – otevřeného pozorování, zúčastněného – nezúčastněného, strukturovaného – nestrukturovaného,

pozorování v umělé situaci – v přirozené situaci a pozorování sebe či někoho jiného. (Hendl, 2016)

Autorka výzkumu se rozhodla pro zúčastněné pozorování, kterému odpovídají role úplného účastníka, účastníka jako pozorovatele a pozorovatele jako účastníka. Tyto role, jak jejich název napovídá, umožňují trávit se skupinou většinu času (první uvedený příklad), účastníci jsou si vědomi totožnosti tazatele (druhá zmíněná role) a pozorovatel funguje jako tazatel (třetí příklad). Jak Hendl (2016) dodává, typ pozorování se samozřejmě může během výzkumu dle potřeby měnit. Pozorovatel se aktivně účastní dění v sociální situaci, do nichž vstupuje přirozeně a s účastníky je v osobním vztahu. Jak stejný autor dále vysvětluje, pozorovatel si je vědom toho, že „sociální svět je spoluvytvářen subjektivními významy a zkušeností konstruovanou účastníky sociální situace“ (Hendl, 2016, s. 197). Jako prostředek pro sběr dat touto metodou slouží různé typy rozhovorů, audionahrávky, deníky členů skupiny a další. (Hendl, 2016)

Autorka výzkumu použila vlastní zápisky, ve kterých zaznamenávala postřehy a vjemy z rozhovorů, rozhovory samotné, dění, situaci a okolnosti, ke kterým docházelo před a v průběhu rozhovoru. Ty jsou součástí charakteristiky respondentů spolu s výsledky prací projektivních metod, v kapitole 10.9, v jejich stručné formě pro citlivost údajů.

Jedním z kroků v zúčastněném pozorování je získání přístupu do terénu a navázání kontaktu s účastníky situace. Povolení pro vstup (do terénu) je možný pomocí přátel či někoho, kdo v organizaci pracuje. (Hendl, 2016) Autorka, jak bylo v úvodu k této práci sděleno, pracuje v Příjímacím středisku Zastávka. Prostředí „zná“ a pohybuje se jím již několik let. V PřS pracuje na pozici sociální pracovnice. Díky této roli je v každodenním kontaktu se žadateli přítomnými v PřS. Ke kontaktu dochází několikrát denně a to zcela náhodně, záměrně či dle situace a okolností (vyvolaných, vzniklých na obou stranách). Rovněž v rámci své praxe, kterou měla možnost absolvovat ve zmíněném středisku, se terénem pohybovala a to více a přímo ve volnočasovém centru. Jednalo se o tři týdny, v červenci roku 2017. Tato „záměna“ rolí, byla významným vhladem do problematiky času a prostoru žadatelů, neboť nová role jí umožňovala být součástí dění a zároveň ho pozorovat.

10.4.3 Projektivní metody

Mezi další techniky, které lze v kvalitativním výzkumu využít patří projektivní a asociativní metody, Kellyho technika zjišťování subjektivních konstruktů a další. (Hendl, 2016) Projektivní metody, dle Miovského (2006), tvoří pozoruhodný soubor nástrojů k získávání kvalitativních dat. Projektivní metody mohou být verbální, grafické nebo manipulační. (Miovský, 2006) Metodu dotazování, pod kterou spadají různé typy rozhovorů, dotazníků, škál a testů, lze použít samostatně nebo v kombinaci s jinými metodami. (Hendl, 2016) Kombinaci rozhovoru s projektivní metodou zvolila i autorka této práce, konkrétně mentální mapu a časovou křivku. Následující část přibližuje tyto projektivní metody sběru dat.

Mentální mapa

Mapa, stejně tak jako výukový obraz a schéma, patří do nonverbální informace, která je využívána v pedagogice (informace k didaktickým účelům). (Průcha, Walterová & Mareš, 2009) Nicméně, ze slov, pojmů a myšlenek lze rovněž utvářet mapy. Tento typ map je označován jako **mentální mapy** (z lat. *mens, mentis* = mysl). Jejich princip je obdobný jako u zeměpisných map. Napomáhají orientaci, ale v mysli dotyčného, stejně tak k utřídění myšlenek. Proto také získaly označení „myšlenkové mapy“. Jak Spousta (2010) uvádí, existuje několik druhů těchto map. Například mapy pojmové, kognitivní, sémantické nebo vědomostní. Tato práce bude sledovat mapy kognitivní z následujícího důvodu.

Mentální nebo také kognitivní mapy „jsou mapy, uložené ve vědomí člověka“ (Siwek, 2011, s. 88). V průběhu života jsou dotvářeny, zpřesňovány, zapomínány nebo také zkreslovány. Jde o člověkem vytvořenou představu o světě, který jej obklopuje. Mentální mapy jednoho člověka se liší od map druhého člověka, neboť v sobě nesou **obraz jeho subjektivní skutečnosti** a toho, co je pro něj v tomto světě subjektivně **důležité**. Tyto mentální mapy, jak Čačka (1999) shodně k úvodu do tématu dodává, člověku usnadňují život, pomáhají mu se v prostoru orientovat (například při vyhledávání cesty, sledování zpráv) a dotvářet svět v jeho prostorových souvislostech. Dle Johnsona, kterého cituje Čačka (1999), jsou za mentální mapy považovány prostorově uspořádané preference. Jde o osobní, idiosynkretické a egocentricky orientované představy o prostoru. Ty obsahují jak **objektivní znalosti prostoru, tak subjektivní zkušenosti s ním**. Vliv zde mají **osobní prožitky** (imprese), do kterých se promítá hodnocení polohy, tvaru a velikost objektů.

Mentální mapy **odráží jedincem vnímané osobní preference**, ve kterých má své slovo předchozí zkušenost (apercepce). (Čačka, 1999)

V zadání pro respondenty znělo vytvořit kresbu střediska PřS. K dispozici měli čistý bílý papír, barevné pastelky nebo voskovky. Jako vysvětlení k úkolu autorka uváděla, že jde o jejich vlastní pohled na středisko, jakkoli jej chtějí zakreslit, zpracování závisí na nich. Důvodem pro volbu této metody byla snaha o odhalení subjektivního obrazu skutečnosti, který je utvářen v mysli účastníka sociální situace, do nějž se promítá jeho osobní subjektivní zkušenost s prostředím, kterým se pohybuje a ve kterém žije. Tyto metody totiž obecně pomáhají odkrýt co je pro daného jedince v konkrétním prostoru důležité a z jakého důvodu. Kresba navíc je neverbální technikou, tudíž umožňuje blíže nahlédnout do světa jedince, se kterým člověk nemá stejný jazykový komunikační prostředek. Výsledné zpracování zadaného „úkolů“ respondenty je součástí charakteristiky respondentů, jak bylo uvedeno. Zbývající část je umístěna v příloze č. 8. Zpracované mentální mapy (opět jen některé) dalšími respondenty, kteří však nebyli zahrnuti do „výsledného vzorku“ jsou v příloze č. 9.

Časová křivka

Tato metoda je modifikací metody životní křivky, projektivní metody zachycující respondentův životní příběh. V metodě časové křivky jde o zaznamenání určitých významných událostí a prožitků v určitém časovém úseku (dne, týdne) daného jedince do grafické podoby. (Miovský, 2006)

Autorka práce pro výzkum zvolila polostrukturovaný rozhovor kombinovaný s projektivními metodami, mentální mapou a časovou křivkou. Tato rozličnost má napomoci k větší kontrole validity dat, ale také k „hlubšímu porozumění dynamice prožívání účastníků výzkumu a vzhledu do jejich způsobu uvažování“ (Miovský, 2006, s. 192). Tento přístup je využíván i v pedagogickopsychologických výzkumech. (Miovský, 2006)

10.5 Zmapování terénu a předvýzkum

U Miovského (2006) lze najít konstatování, že základním předpokladem pro úspěšný výzkum je dokonalá znalost terénu. Terénem je myšleno jakékoli prostředí (se svými specifiky), ve kterém se cílová skupina pohybuje, nebo kde se nachází zkoumaný fenomén. (Miovský, 2006) Autorka výzkumu má každodenní přístup do daného terénu.

Prostředím se pohybuje jako pracovník místního zařízení. V červenci roku 2017 měla možnost se na dané prostředí podívat i z jiného úhlu a to toho, kdo se podílí na přípravě aktivit pro jeho obyvatele a toho, kdo daný prostor pozoruje. Z obou pozic čerpala i pro tuto práci. Dále autorka této práce provedla předvýzkum v období měsíce ledna a února 2017. Cílem bylo zjistit, zda koncepce výzkumu přináší potřebná data a zda je ve své podobě srozumitelná. Neb se zdálo, že pokládané otázky jsou srozumitelné a výzkumné metody splňují požadavky na získání potřebných dat, byl v následujícím období zahájen samotný výzkum. Rámec výzkumných otázek uvádí příloha č. 6.

10.6 Etické dimenze výzkumu

Každý výzkum s sebou přináší etické otázky. Jde o obecné zásady a principy, které je třeba dodržovat. V praxi to znamená nezveřejňovat žádná data, která by umožnila identifikaci účastníků výzkumu. Jde o důvěrnost dat (confidentiality). (Švaříček & Šed'ová, 2007)

Kritériem pro zahrnutí účastníka do výzkumu byl účastníkům dobrovolný písemný nebo ústní hlasový souhlas (pořízený na diktafon). Před zahájením rozhovoru byli účastníci informováni o možné době trvání výzkumu (odhadovaná na jednu hodinu), o tématu výzkumu a byli ujištěni o důvěrnosti dat (nepoužití jejich jména a nezveřejnění detailů, které by vedly k jejich identifikaci). Také jim bylo dáno právo svoji účast ve výzkumu kdykoli ukončit, jak vyplývá z doporučení Hendla. (Hendl, 2016) Podobu písemného souhlasu dokládá příloha č. 5. V podobném výzkumu se nabízí zvážení, zda dotyční respondenti svojí účastí na výzkumu neočekávají určité zvýhodnění (autorkou nezaznamenáno), nebo naopak se nebojí negativních důsledků pro ně z toho vyplývajících (to se stalo v jednom případě). Jednou z etických otázek, které je třeba, aby si výzkumník také kladl je, komu daný výzkum slouží? Jak uvádí Baum (2014), „z výzkumu by měli mít vždy užitek lidé“ (s. 14). Pokud je něco prospěšné člověku, je to prospěšné i společnosti.

10.7 Role a pozice výzkumníka

V tradičním chápání je snaha vliv výzkumníka na proces získávání dat potlačit. Druhý přístup pracuje naopak s tímto klíčovým faktorem, tedy s vědomím, že osoba výzkumníka značně ovlivňuje samotný výzkumný proces. Neboť i on, je součástí vztahové struktury v kulturně-spoločenských souvislostech. Na porozumění vnější i vnitřní realitě se podílí jak jeho znalosti (kognitivní stránka), zkušenosti, tak i prožitky. Proces poznávání

jedincova vnitřního i vnějšího světa je procesem střetu s jeho prožíváním (emoce), věděním (znalosti, vědomosti) a zmíněnými fenomény jeho vnitřního a vnějšího světa. (Miovský, 2006) Je to badatel, který se snaží odhalit významy v daném zkoumaném prostředí z pozice osob zkoumaného prostředí, nikoli ze své pozice badatele. (Baum, 2014)

Role osoby, která výzkum v PřS vedla, byla respondentům předem známa. Věděli, že výzkumnice v PřS pracuje a to na pozici sociální pracovnice. Po dobu jejího výkonu praxe a to v měsíci červenec 2017, neb se více pohybovala ve volnočasovém centru, si někteří mysleli, že pracuje přímo ve VČC. Samotné prostředí VČC napomáhá vytváření bližších vztahů a to se projevilo i v pohledu účastníků výzkumu na roli výzkumnice, za což byla ráda.

10.8 Popis a kritéria výzkumného vzorku

V kvalitativním výzkumu jsou metody pro výběr výzkumného souboru pojmenovány jako nepravděpodobnostní metody výběru. Mezi tyto metody patří totální výběr, výběr metodou sněhové koule, samovýběr, **příležitostný výběr a záměrný výběr**. Metoda příležitostného výběru, jak už z názvu vyplývá, je založena na využití nečekaných a „vhodných situací ke kontaktování osob“ (Miovský, 2006, s. 135). Využívá tak vzniklých příležitostí, které se v průběhu výzkumu nabízí. Tato metoda je často kombinována se záměrným výběrem. V něm, nebo také v účelovém výběru, jsou účastníci výzkumu cíleně vyhledáváni podle určitých kritérií. Těmito kritérii jsou myšleny vlastnosti či stavy (příslušnost k určité sociální skupině) a souhlas s účastí na výzkumu, jak dodává Miovský (2006). **Velikost výzkumného vzorku** v kvalitativním výzkumu není předem jasně známa. Výzkum trvá do nasycení dat. V praxi to znamená, že v určitý moment při zpracování a analýze dat dochází výzkumník ke zjištění, že nová data v podstatě již nic nového nepřinášejí. Došlo k jejich saturaci. Jednotlivé výroky, poznámky, slovní obraty, pocity se opakují a už základní interpretační bázi ničím neobohacují. (Miovský, 2006)

Pro tuto práci byl zvolen příležitostný výběr v kombinaci s výběrem záměrným. První zmíněná metoda umožňuje pružně reagovat na neustále měnící se podmínky i co do počtu žadatelů v PřS (každý den někdo nový přichází a stejně tak někdo „již ubytovaný“ odchází), dobře reflektuje potřeby výzkumu v daném prostředí (určené skladbou a počtem žadatelů v PřS), je tedy pružnou a pohotovou metodou.

Na druhou stranu respondenti zahrnutí do výzkumu museli splňovat určitá předem stanovená **kritéria**, kterými byly:

- být žadatelem o mezinárodní ochranu;
- spadat do věkové kategorie odpovídající mladší dospělosti;
- být schopen komunikovat v českém, anglickém nebo ruském jazyce (tím zajištění schopnosti porozumět si);
- pobývat v Příjímacím středisku Zastávka.

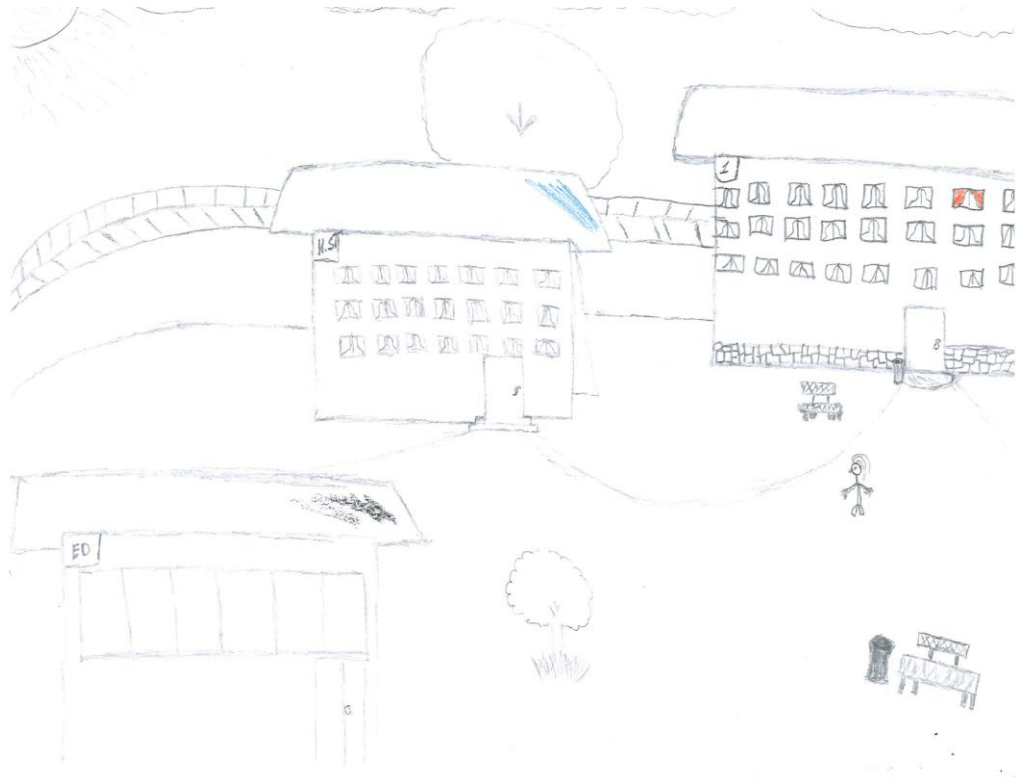
10.9 Charakteristika respondentů a analýza projektivních metod

Všichni respondenti, kteří se výzkumu zúčastnili, se pohybovali ve věkovém rozmezí mladší dospělosti, od 20 let do 35 let. Rozmezí vychází z dělení dospělosti dle Skorunkové (2013). Neb se jednalo o žadatele o azyl, veškerá další data jsou považována za citlivá, a proto je autorka práce zde neuvádí. Výzkumu se zúčastnili žadatelé ze zemí: Ukrajina, Ruská federace, Kazachstán, Kyrgyzstán, Gruzie, Moldavsko, Irák, Írán, Vietnam, Nigérie, Kamerun, Ghana, Kuba a Venezuela. Výsledný výzkumný vzorek tvořili (z již uvedených důvodů) žadatelé ze zemí: Ukrajina, Kazachstán, Irák, Vietnam, Kuba, Nigérie a z nejmenovaného státu východní Evropy. Charakteristika je zde uvedena jen u některých respondentů (z důvodu ochrany jejich identity) a počíná se od následující strany této práce.

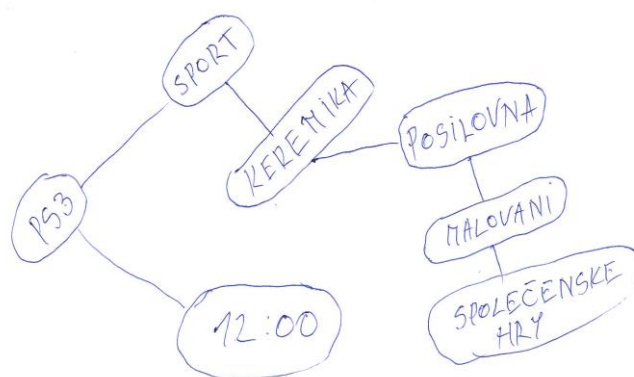
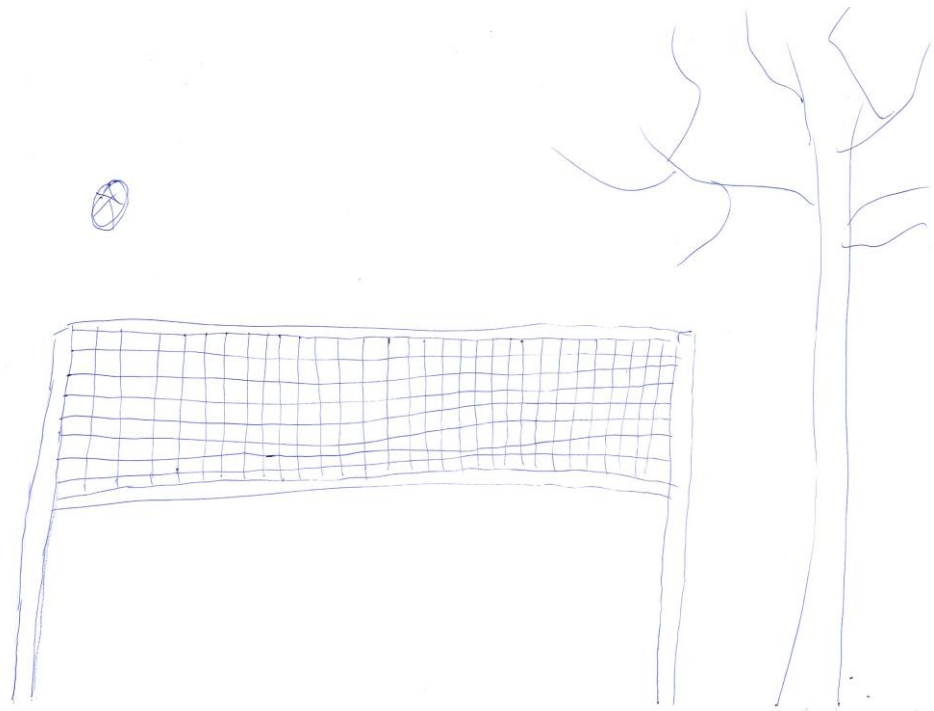
Kapitola přinesla vhled do úvodu k empirické části. Pojednala o základním a metodologickém rámci výzkumu, tématu, cílech a dílčích stanovených otázkách výzkumu. Přiblížila volbu výzkumného přístupu, výběr metod sběru dat. Zabývala se podrobněji metodou pozorování, rozhovoru a projektivními metodami. Nastínila postup při mapování terénu a provedení předvýzkumu. Pozastavila se nad etickými dilematy a rolí výzkumníka. Neopomenutou částí bylo i zpracování kritérií výzkumného vzorku. Následující část nabízí vhled do samotného průběhu a vlastního výzkumu realizovaného autorkou této práce.

Charakteristika respondentů a analýza projektivních metod

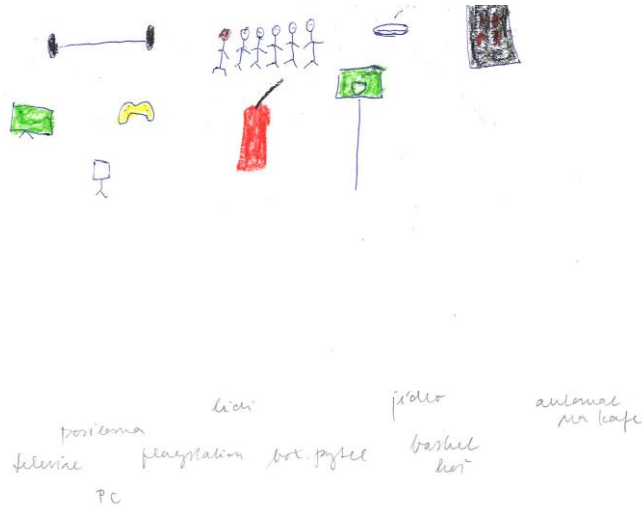
1. LcVnT: Respondentka byla většinou ve svém pokoji, málokdy byla spatřena venku. Pokud, tak sedávala na lavičce, nejbližší k budově, ve které bydlela. To je patrné i z obrázku. Její pokoj má barevné záclony a je zde i ona lavička.

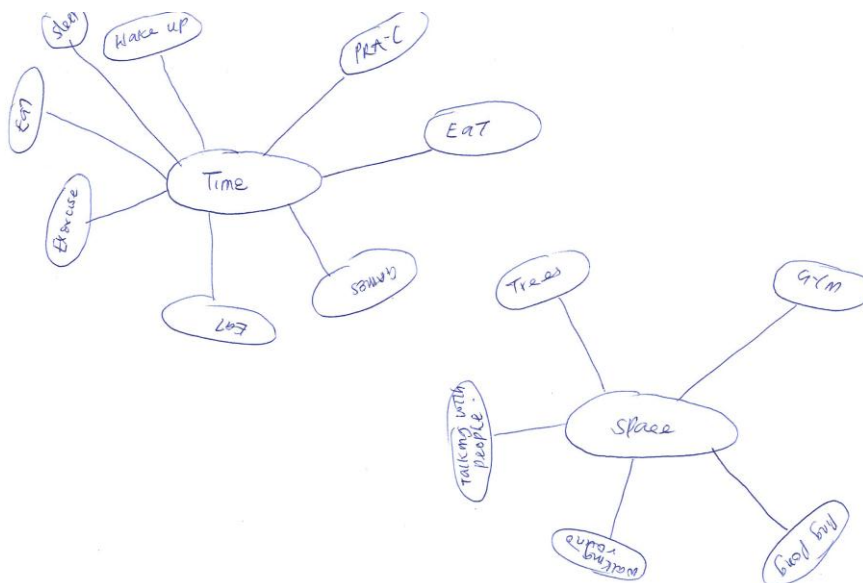
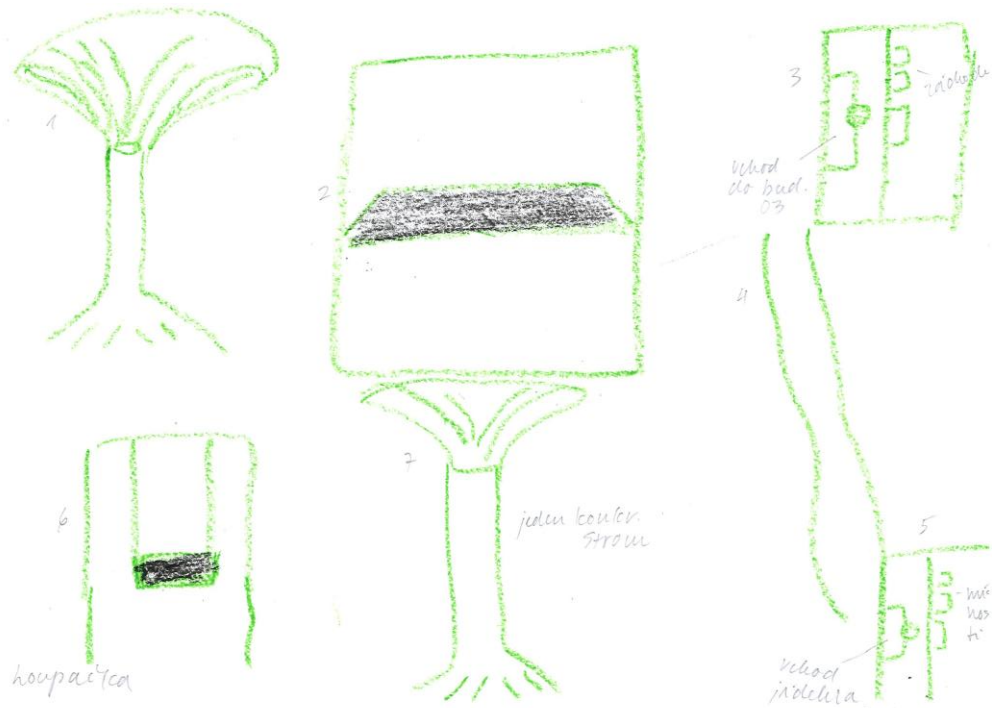
2. B11Pn: Respondent byl veselý a nadšený, snad ze všeho, co se v PřS dělo. Z nabízených aktivit VČC jej nejvíce zaujal volejbal. To se promítlo i ve zpracovaném úkolu. V popisu dne u respondenta zaznělo, že se po obědě mohl natáhnout, ale také si vzít míč a hrát hry, volejbal a že se přidali i ostatní lidé. Mezníkem, který je z „časové mapy“ vidět je onen oběd, po kterém následují další činnosti.

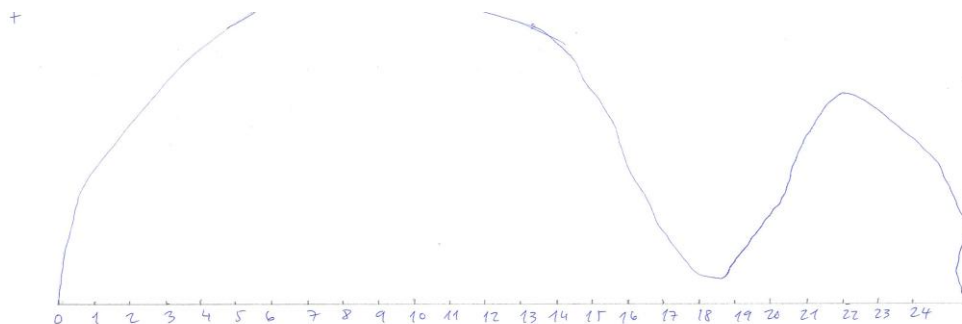
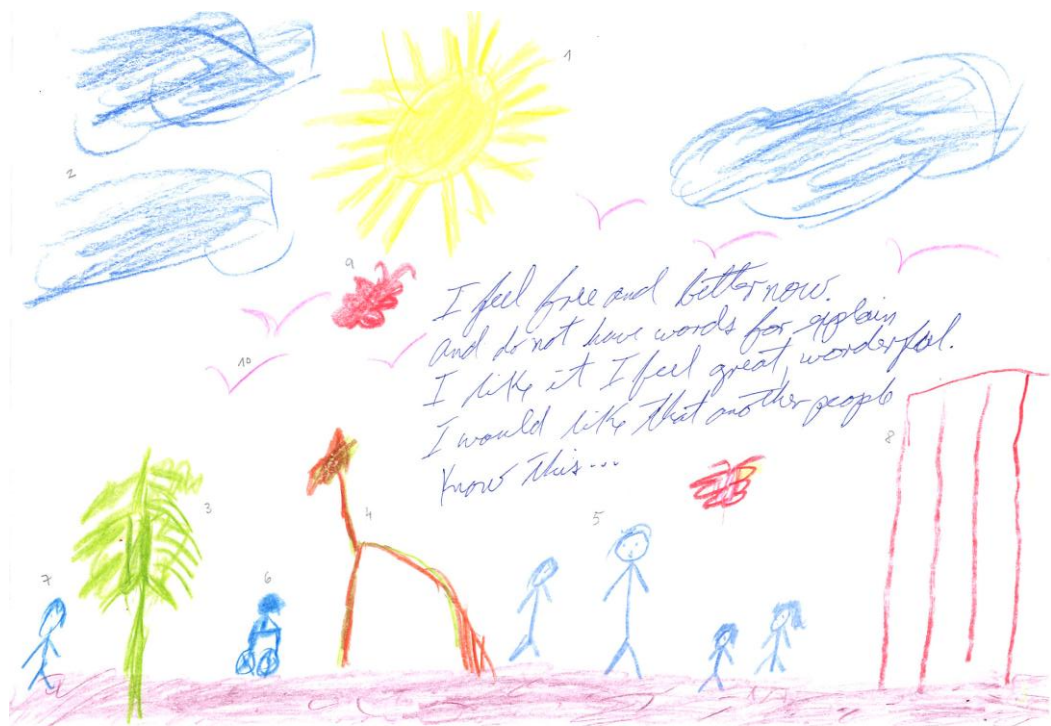
3. AvT2: Respondenta jsem několikrát viděla v zadní části areálu jen tak se procházet, protahovat se, poté i „bušit“ do boxovacího pytle. Už během rozhovoru se zdálo, že respondenta asi nejvíce zaujal právě boxovací pytel, který je umístěn ve venkovním areálu PŘS. To stejné je evidentní i z kresby a „časové mapy“, kde „gruša“ je mezi vyjmenovanými mezníky dne.

4. SnG1: Respondent začal popisovat svůj den chronologicky, od probuzení, modlitby, po jídlo, hry, jídlo, cvičení, jídlo, spánek. Prostor zaznamenal jako stromy, posilovna, ping-pong, procházení se, bavení se s lidmi. V krajině dle sdělení, si všiml zvláště jednoho konkrétního stromu, který i zakreslil jako první „objekt“ (vlevo). Sportovní zařízení respondenta potvrdila jak jeho účast na aktivitách centra, tak aktivní účast a vyhledávání těchto činností i o samotě (gym).

5. CiAmB: Vždy, když výzkumnice zavítala do VČC, tento respondent tam byl. Byl obklopen lidmi a bylo kolem něj živo a veselo. K poklesu v časové křivce respondent sdělil, že před šestou hodinou se cítí unavený a taky už má hlad. Kresba je plná lidí. Respondent v rozhovoru sdělil, že venku se mu líbí nejvíce dětské hřiště. To i nakreslil. Zpodobněná žirafa je jednou z prolézaček v PřS.

11 Průběh samotného výzkumu

Kapitola odkrývá a popisuje průběh vlastního výzkumu, přístup k němu a jeho zdůvodnění. Autorka text prokládá vlastní zkušeností s výzkumem. Popisuje blíže výzkumný vzorek, místa výzkumu, techniku sběru dat, vrací se k etickým otázkám, popisuje zvolené metody a analýzu dat, vzniklé kategorie a vyúsťuje v definování nové teorie. Na tuto kapitolu navazuje shrnutí, doporučení pro praxi a závěr.

11.1 Metoda získávání dat a jejich sběr

Jak bylo již uvedeno, jako metoda sběru dat byl zvolen polostrukturovaný rozhovor, metoda pozorování a projektivní metody (mentální mapa/obrázek a časová křivka). V průběhu výzkumu se výzkumnice rozhodla o skloubení mentální mapy a časové křivky do „časové mapy“. Více vysvětleno později v této kapitole.

Projektivní metody vhodně doplňují metody kvalitativně orientovaných výzkumů. V polostrukturovaném rozhovoru je určité schéma či okruh otázek pro výzkumníka závazný. Pořadí otázek je možné měnit, dle potřeby a strategie. Také je v takovémto typu rozhovoru vhodné použít inquiry, což v praxi znamená, že si výzkumník nechá objasnit dané sdělení, jak je myšleno. Rovněž výzkumník může mít přichystáno jakési jádro interview, tedy minimum otázek, které musí být položeny. Tento základ otázek je pak možný rozšířit dle potřeby o další doplňující otázky, které se výzkumníkovi jeví jako smysluplné či dané téma vhodně rozšiřují. Tyto doplňující otázky se při zpracování ukazují jako užitečné, neboť přináší hlubší porozumění kontextu a různých vazeb daného tématu. (Miovský, 2006)

Této podoby a koncepce polostrukturovaného rozhovoru využila i autorka práce. Některé otázky byly kladeny v přesném stanoveném pořadí. Z toho byl rozhovor veden spíše spontánně, za dodržení minima, tedy jádra otázek. K dispozici měla autorka práce osnovu interview. U některých rozhovorů byly kladeny doplňující otázky, které přinesly objasnění daného okruhu, či jen otázky nutné k porozumění si v daném jazyce rozhovoru (vysvětlení slov z důvodu limitu slovní zásoby na obou stranách účastníků rozhovoru). Někdy byly kladeny otázky opakovaně s různou variabilitou, či podobností ve snaze zachovat hlavní myšlenku pokládané otázky (z důvodu vzájemného porozumění smyslu otázky). Situace někdy přinášely potřebu otázky doplnit příkladem (z důvodu jazykové

bariéry), pro lepší vyjasnění si co je otázkou myšleno, avšak ve snaze respondentovi tím nevkádat do úst odpověď či směr „chtěné“ odpovědi.

Kvalitativní výzkum má ve svém procesu zřejmé jen body svého začátku (předpoklady, se kterými badatel do výzkumu vstupuje) a závěru (vznik nové teorie). Ostatní se děje v cirkulárním procesu, ne tedy lineárně jako v kvantitativním procesu výzkumu. Tak dochází k tomu, že „jsou současně vybírány případy do vzorku, prováděn sběr dat a paralelně jsou tato data analyzována a interpretována“ (Švaříček & Šed'ová, 2007, s. 51). Dochází k porovnávání a analýze, jsou zvoleny nové případy a sbírána další data, přičemž je tento proces neustálým vracením se zpět a modifikací daných fází procesu. Také výzkumník v průběhu řeší situace, které na začátku nepředpokládal. (Švaříček & Šed'ová, 2007)

Autorka se v průběhu vlastního výzkumu několikrát vracela k získaným datům, která porovnávala, interpretovala a na základě zjištění provedla i menší **obměny** a změny svého plánu, které se týkaly zvláště volby projektivních výzkumných metod a doplnění výzkumných otázek či změny jejich formulace.

Počet a výběr oslovených osob

V průběhu práce na výzkumu bylo osloveno celkem 32 osob. Přičemž původním záměrem bylo oslovit pouze cca 8 – 12 osob, dle saturace dat v průběhu jejich sběru. Sběr dat byl započat na přelomu února a března 2017. Autorka se rozhodla pokračovat napříč „celým rokem“, s předpokladem, že i počasí má na vnímání času a prostoru vliv. Nicméně důvodem byla i snaha získat data od více respondentů (pocházejících z různého kulturního prostředí, pro zachování větší variability). Dále zde bylo i hledisko nemožnosti si výzkumný vzorek předem „vyhlédnout“ a oslovit. Do PřS přichází lidé nečekaně a to na základě své osobní situace. Autorka práce předem nevěděla, kdo, kdy a v který den přijde. Bylo tedy nutné „si počkat“ na respondenta, který by byl vhodný pro zařazení do výzkumu a se kterým by byl nalezen stejný komunikační prostředek, jak o tom bylo pohovořeno v předchozí kapitole.

Doba sběru dat

Sběr dat byl ukončen v dubnu 2018. V květnu téhož roku byla v PřS učiněna významná koncepční změna střediska. Středisko PřS započalo svoji činnost v duálním režimu, tedy jako přijímací tak i pobytové středisko současně. To vyvolalo u autorky zájem

prozkoumat získaná data a porovnat je „s novou situací“. Z tohoto důvodu i pro navrácení se do problematiky (po dvouměsíční zahraniční stáži v Itálii) autorka práce provedla na přelomu října a listopadu 2018 kontrolní vzorek. Žel toto srovnání není součástí této práce, neodpovídá zaměření práce, ač by stálo za povšimnutí.

Ze získaných dat a celkového množství nasbíraného materiálu, byla po úvaze a roztřídění, do podrobnějšího zpracování zahrnuta data od 13 respondentů. Tato data splňovala stanovená kritéria a většina těchto účastníků i zpracovala zadaný „úkol“ (mentální mapa, časová mapa, časová křivka). Nezahrnuta byla data povětšinou z důvodu již zmíněné saturace. Šlo o data, která se jevila, že se opakují a sdělené informace výzkum žádným směrem nerozšiřovaly a neposouvaly.

Prostředí rozhovorů

Jako **prostředí** sběru dat je možné využít kavárnu, park, či klidnější zákoutí. Všechna zmíněná místa napomáhají navození přátelštějšího charakteru rozhovoru. (Miovský, 2006) To bylo i snahou autorky této práce. Rozhovory se konaly v prostředí volnočasového centra, v útulné kanceláři dětského centra anebo venku (u dřevěného stolu s lavičkami). Cílem bylo nacházet se v takovém prostředí, které je klidné, kde rozhovor nebude rušen přítomností, hovorem a činností dalších osob. Současně bylo snahou být na takovém místě, kde je reálný předpoklad k navození příjemné atmosféry, která napomůže rozptýlit možnou nervozitu či stísněnost. Většina setkání byla příjemně neformální, působila přátelským dojmem a ze strany respondentů byla překvapující ochota se výzkumu zúčastnit. V několika málo rozhovorech byly na začátku jisté rozpaky, které se však podařilo překonat. Někdy k tomu napomohlo odložení bloku (poznámkového sešitu), jindy vyjasnění si role výzkumnice (ne pozice pracovníka, ale studentky provádějící výzkum).

Projektivní metody – mentální mapa/obrázek

Se **zakreslením střediska** autorka „narazila“ na překážku pro sebe nazvanou „školní léta“. Řada respondentů se kreslení bránila. Argumentovali často tím, že už dlouho nekreslili, naposledy ve škole, že jim malování nikdy nešlo, že kreslí jako děti a že ty jejich výtvary vypadají hrozně. Dva respondenti také sdělili, že nejsou „holka“, aby kreslili. Dvě maminky nechaly za sebe nakreslit obrázek/mentální mapu svým dítětem (tyto výtvary nejsou součástí výzkumu skrz stanovená kritéria). Z celkového počtu oslovených osob nakreslilo 15 respondentů obrázek/mentální mapu, z toho čtyři respondenti nakreslili jiný

„svůj“ obrázek. Mezi nimi byly: mapa své země původu v národních barvách dané země; sluníčko; růže a ukřižovaný Kristus; strom. Počet respondentů, od kterých se nepodařilo získat obrázek žádný je sedmnáct.

Projektivní metody – mentální/časová mapa, časová křivka

Mentální/časová mapa je vlastní označení autorky pro odlišení podoby zpracování mentální mapy. Jde o mentální mapu popisnou formou, slovní, zaznamenanou písemně. Viz druhá, třetí a čtvrtá charakteristika respondentů v kapitole 10.9. Sedm respondentů zpracovalo časovou křivku, z toho dva respondenti spadali do kontrolního vzorku, tudíž nebyli zahrnuti mezi výzkumná data. Jiných sedm respondentů ztvárnilo mentální mapu (časovou mapu) střediska. Přičemž jak se ukázalo, zpracování mentální (časové) mapy bylo mnohem snazší, lépe srozumitelné a uchopitelné než **časová křivka**. S ní měla autorka práce nemalé potíže. Metoda narážela jak na jazykovou bariéru, tak uchopení „dne“, kterého se má časový záznam týkat. Na tom bylo poukázáno, že téměř každý den v PřS byl pro daného respondenta jiný. Zadání se tedy v průběhu výzkumu více konkretizovalo. Respondenti byli požádáni o zpracování časové křivky dne, který předcházel výzkumu (aby mohly být zaznamenány i noční hodiny). Nicméně potíže byly s touto metodou značné a v průběhu výzkumu výzkumnice od této metody ustoupila a nahradila ji pouze požadavkem na zpracování obrázku (mentální mapy) a **mapy časové**. Později se k metodě vrátila (viz zmíněné kontrolní rozhovory).

Průběh a záznam rozhovorů

Rozhovory probíhaly individuálně, tedy jen s jednou osobou, ne skupinově. Některé byly příjemné a spontánní, jiné mírně rozpačité, převážně v počátku hovoru. Dva rozhovory byly silně emocionální (respondentky se rozplakaly) a nebyly dokončeny, nejsou tedy součástí zpracovaných dat. Tři rozhovory skončily hned v úplném počátku, neboť klienti byli „odvolání“, ve dvou případech cizineckou policií, v jednom případě stálou službou PřS. K navrácení se k rozhovoru již nedošlo z časových důvodů. Záznam hovoru byl zapisován výzkumnicí do poznámkového sešitu a v případě souhlasu, byl zaznamenán na digitální diktafon. Vždy měl respondent možnost volby a v případě náznaku, že záznamník by byl pro respondenta rušivý či ohrožující, nebyl využit. Vše, jak koncept otázek, čisté bílé papíry, kreslicí potřeby, zápisník i diktafon s vyndanými baterkami, byly respondentům „na očích“ a zřejmě už v samotném počátku setkání. Většinou po rozhovoru, byl respondent požádán o zpracování mapy střediska, „obrázku“,

přičemž volba zpracování a způsob byl ponechán na respondentovi samotném. Dále šlo o zachycení a zobrazení časové křivky na předem přichystaný list s časovou linkou.

11.2 Zpracování a analýza dat

Nezbytným aspektem kvalitativního výzkumu je uspořádání a analýza získaných dat. Data v podobě poznámek, záznamu rozhovoru, pozorování byla přepsána metodou transkripce. Transkripce je označován proces „převodu mluveného projevu z interview“ (s. 211) do písemné podoby. (Hendl, 2016) Nashromážděné množství dat bylo třeba zredukovat, aniž by jim byl ubrán významový kontext. (Hendl, 2016)

Švaříček a Šed'ová (2007) poukazují na čtyři často užívané designy výzkumu v pedagogických vědách, kterými jsou zakotvená teorie, případová studie, etnografie a biografie. Jako metoda analýzy dat byla zvolena **zakotvená teorie** (grounded theory). Jedná se o strategii výzkumu, jak zaznívá u Hendl (2016). Cílem je návrh nové teorie, která „je zakotvená v datech, získaných během studie“ (s. 128). Tato metoda je zvláště vhodná v oblastech výzkumu, které jsou málo teoreticky zpracované. (Hendl, 2016) Pro výše uvedené přednosti autorka práce zvolila zmíněný design výzkumu a rovněž se přidržela základní kódovací fáze dle Strausse a Corbinové, kde je kódování rozděleno do tří fází. Jsou jimi kódování otevřené, axiální a selektivní.

11.2.1 Otevřené kódování

Otevřené kódování je proces segmentace textu na datové úryvky s následným přiřazováním kódů. Jde o činnost, během níž jsou údaje v analyzovaném textu rozloženy, dále konceptualizovány a následně nově složeny. Což v praxi představuje rozdělení textu na významové jednotky (datové úryvky), kterým jsou přiřazena konkrétní označení (kódy). Daný kód vystihuje to, co je pro danou jednotku charakteristické, jak uvádí Staněk (2010). Dále jsou kódy seskupeny dle podobností a uskupeny do kategorií. (Staněk, 2010) Celý proces je zakončen konstruováním teorie, která vychází z „tvrzení o vztazích mezi kategoriemi – proměnnými“ (Švaříček & Šed'ová, 2007, s. 87). Kategorie tvoří základní kameny pro budoucí teorii. (Švaříček & Šed'ová, 2007)

Kódování „pomáhá data popsat“, zaznívá u Hendl (2016, s. 232). Fáze kódování (analýzy), počíná se ve chvíli, kdy výzkumník má k dispozici určité množství dat. Na základě prvních srovnání mezi daty jsou vybrány významné kódy. To je doprovázeno určitým poznámkováním a teoretickým vzorkováním, jak vysvětluje Šed'ová. (Švaříček

& Šed'ová, 2007) Vzorkování slouží k rozšíření základní teorie sběrem dalších dat (snaha o zaplnění mezer v datech). V daném vzorku je snaha odhalit charakteristiky konkrétního problému, který je zkoumán. Tento postup je ukončen v momentě, kdy je vzorek teoreticky nasycen. (Švaříček & Šed'ová, 2007) Kódování je proces, který stojí na začátku procesu zpracování a třídění dat, jak zaznívá u Miovského (2006). Jednotlivá data v jejich autentické podobě byla převedena do datových segmentů (jednotek). Singulárním segmentům byly následně přiřazeny názvy. Tento proces probíhal opakovaně, byl průběžně restrukturalizován a opravován, jak doporučuje stejný autor.

Na základě provedeného výzkumu a jeho zpracování pomocí otevřeného kódování byly vytvořeny následující **kategorie**:

- S čím žadatel přichází
- Dojem a vnímání žitého prostoru
- Lidé – ti ostatní
- Podoba a struktura dne v PřS
- Možnosti a nabídka
- Co jak a lépe
- Žadatelovo „já“ v přítomném TEĎ a jeho otevřená budoucnost

Řazení kategorií odpovídá i postupnému seznamování se žadatele s daným prostředím v průběhu času, tedy od příchodu, skutečnému přebývání v PřS až po jeho očekávání „za horizontem“, tedy mimo prostory PřS. Řazení tak sleduje žadatele v průběhu času a reflektuje žadatelův pohyb tímto časem a prostorem, jeho posun i návraty (myšlenkové i ty fyzické). Postupně je sledován žadatelův přístup k času a prostředí v PřS, v době před i v reálném prožívaném „ted“, jeho dojmy z prostředí PřS, seznamování se s tímto zázemím i lidmi, kteří se v daném prostoru pohybují. Tento jedinec (v kategoriích) vplouvá do řádu dne a jeho harmonogramu, objevuje nabídky volnočasového centra a další možnosti střediska, co do příležitostí k strávení svého vzniklého volného času. Řazení rovněž reflektuje jednotlivá zastavení a okamžiky, kdy žadatel prožívá existenciální otázky, má své naděje a očekávání, které klade do blízké či vzdálenější budoucnosti. Jednotlivé kategorie zakončuje krátké shrnutí. Pokud v těchto shrnutích či v textu

samotném zaznívá závěr obecnějšího rázu, jsou v něm myšlena pouze výsledná data týkající se dotázaných respondentů, nikoli závěr obecně, vztahený na všechny žadatele.

- **S čím žadatel přichází**

Do této kategorie patří kódy informace, očekávání, zkušenost, nastavení člověka, postoj, příprava, plán. Tato kategorie zachycuje, jak žadatelé přemýšleli před vstupem do PřS o čase v něm. Které informace jim byly přístupné, sdělené od kamarádů, známých či se je dozvěděli z internetu nebo až na místě. Také jsou zde zachyceny situace, kdy informace k nim „doputovaly“ až přímo na místě. Rovněž sem spadají situace, kdy s pobytem v PřS dotyčný měl již zkušenost, tedy šlo o jeho opakovanou žádost a jeho opětovný příchod do přijímacího střediska.

Ukázalo se, že informace hrály významnou roli v samotném faktu (prožívání) příchodu do PřS. Někteří lidé dostupné informace již měli, nějak s nimi pracovali a na základě těchto informací se i na pobyt v PřS připravili. Naprostá většina žadatelů však o středisku neměla **žádné informace**. Nikdy v PřS nebyli. Navíc ani netušili jeho existenci (jeden sdělený případ), či že je středisko uzavřené. Na základě toho a vlastní zkušenosti si vytvořili představu o tomto místě a čase v něm. Od prostředí měli určitá **očekávání** doprovázená emočním naladěním, která se po střetu s realitou přetavila do porovnání se zmíněnou dosavadní zkušeností či představou a hodnotící škálou.

SnG1: „Jen mi řekli - to je tábor.“

MhPx2: „Ani o tom nevím, že tady něco takového tady je.“

AvT2: „Nevěděl jsem o tom, že uzavřené.“

De1sM: „Nevěděla,... Tady poprvé.“

KvRp1: „,... jsem byl zvyklej na horší.“

EyZm2: „Byl jsem hotov na něco horšího...“

Informace, které se k člověku dostávají, mají různé prameny. Někdy je to naše okolí, které nám informace poskytuje, jindy jsme to my sami, kteří se pídíme po detailech a kdy se sami chceme dozvědět více či informovat dopředu. Informace, ať už jakéhokoli rázu, jsou pro žadatele důležité, přináší dotyčnému alespoň nějakou jistotu, co do časového

rámce a podoby tohoto času. Navíc, pokud je jedincovo okolí sdílné, může se dotyčný dozvědět i více, než čekal, nebo než se ptal.

EyZm2: „... jsem měl kamaráda, který stejně byl tady a on mi, když mi vysvětloval, jak je tady,... říkal, že...“

B1IPn: „Věděl, že tady budu tejdén nebo 10 dní, dopředu.“

LcVnT: „... našla adresu na internetě, zavolala, řekli, že...“

Avšak to, jaké se člověku dostanou informace, značně ovlivní jeho možnost plánování daného času na konkrétním místě, zvláště pokud se chystá do prostředí, které nezná. Navíc, pokud žadateli chybí některé informace, je ztížena i jeho příprava na události nastávající. Existence informací, její podoba a konkretizace je stěžejní pro možnost přípravy na pobyt v neznámém prostředí. Alespoň částečná znalost, především těch základních charakteristik daného prostoru a vědomí délky pobytu v tomto prostředí je pro člověka zásadní. Tyto informace však z různých důvodů mohou být zkreslené, mylné či nedostačující, jak výzkum ukázal. Plný rozsah správných informací napomáhá člověku v **plánech a přípravě** na pobyt v daném místě. Bezesporu přesnost informací, může předejít mnohým rozčarováním, zklamáním, stresu a napětí.

KvRp1: „Žádný plán jsem neměl, protože nevěděl jsem co, jak, tady, co tady je a jaký možnosti tady sou,...“

LcVnT: „... já myslela, že v ten stejný den mě pustí zpátky, nevěděla, že zůstanu tady.“

De1sM: „Nevěděla, co čekat. Nevěděla, jak to bude vypadat... Neznala, kolik dní tady bude.“

NzVrH: „... právě když od začátku člověk ví, že... tady bude... prostě se budou počítat s tím... budou míň nervózní.“

Žadatelé nemají možnost seznámení se s prostředím, do kterého putují, dříve než do něj opravdu vstoupí. Je to mnohdy až ono místo samotné, **lidé**, kteří v něm pracují či pobývají, od kterých se dovídají další nezbytné **informace**. Tato informovanost měla na většinu žadatelů bezesporu uklidňující upokojující účinek a navíc vzbudila příjemná očekávání.

De1sM: „Nevěděla, tady řekli.“

MhPx2: „... od vás ze sociálky a říkali, že tak osm devět dní, v průměru, zhruba, asi.“

NzVrH: „... protože bála, kde sem,... a co bude, tady čeká. No ale hned jak jsem mluvila s holkama od vás, jako od sociálky, pak ty holky od nonstop, mi ukazovaly všechno, že tady nonstop, a tam je jídelna a tady je Lana, Tomáš a tady děláš hlinu a můžeš něco dělat, tam je dětský centrum a tak dále, a to pro mě už bylo zajímavý.“

HfSy: „Až Lana mi řekla, že dvě neděle.“

Pokud se informace k člověku dostanou, či má s prostředím vlastní zkušenost, může se **aktivně podílet** na podobě času v tomto prostředí stráveném, svojí přípravou. Je to tedy i člověk sám, který vtiskuje svému času podobu jeho běhu a prožívání. Za povšimnutí ve výsledcích výzkumu stojí způsob přípravy žadatelů a následná volba činností v jejich čase. Jak výzkum ukázal, příprava spočívala většinou ve výběru takových prostředků zábavy, které odpovídaly **zájmům** dotyčných respondentů. Navíc, někteří žadatelé uvažovali, jak tento čas zužitkovat, jak z něj i něco mít, když už musí čas v PřS strávit. Stejně tak měli svůj podíl na vnímaném čase i jejich postoje a nastavení, které jak se ukázalo, pomohly se dívat na věci více racionálně, s nadhledem a dokonce s trochou humoru.

EyZm2: „... vzal jsem telefon, určitě sluchátka, počítač, a proto už jsem plánoval, že například budu koukat na seriály... Myslel jsem, že budu číst knihy, ale když máš počítač, to ani nechceš tady.“

B11Pn: „... sem si (vzal) doklady, sem se psychicky připravoval.“

2pSiU: „... vzala s sebou učení, noťas a jelikož ráda učím jazyky, tak vzala s sebou všechno učení,... když už jsem tady zavřená a nemůžu jít venku, tak to jsem měla v plánu strávit ten čas.“

MhPx2: „... No sem to tak bral, že tady budu osm, deset dnů, tak s tím musím počítat,... že prostě tady nebudu půl roku, že jo, vím, že osm, deset dnů,...“

Ze získaných odpovědí lze vyvodit, že informace, které tyto žadatelé dostali před vstupem do PřS hrály zásadní roli v jejich přípravě na tento čas. Zvláště ve chvílích, kdy bylo možné ještě tento budoucí čas nějakým způsobem ovlivnit. Cílem výzkumu nebylo sledování informovanosti žadatelů, ale čas v PřS. Výzkum však ukázal, že tato poučení a instrukce by mohly dotyčnému přebývání v neznámém prostředí a jeho čas podstatně subjektivně zkvalitnit.

● Dojem a vnímání žitého prostoru

Kódy spadající do této kategorie jsou podoba prostoru, dojem z prostoru, reakce na prostor PŘS, podobná zkušenost a preference, vlastní a společný prostor, ohraničení prostoru (plot), akceptace, postoj. Otázky, na které žadatelé odpovídali, zněly, jak prostor PŘS vnímají, jak o něm přemýšlí, jaký byl jejich dojem při příchodu do PŘS a co je napadá (jak by popsali), když vidí plot kolem střediska.

První co může z výsledků zaujmout je **popis** dojmu **prostoru PŘS**. Prostory se žadatelům jevily jako pionýrský/dětský tábor, domov důchodců, vězení aj. Na tomto vnímání prostoru se projevila jejich zkušenost mající základ v minulosti. Některým žadatelům daný prostor něco připomínal, navozoval jim podobné pocity, jaké mívali v dětství na určitém místě. Ty byly vesměs příjemného charakteru. Nicméně byl to žadatel sám, který daný prostor pojmenovával a přiřazoval mu určité atributy.

Jak se ukázalo, k dojmu z prostředí napomohly i jen jednotlivé jeho segmenty, například jeden určitý strom. Avšak, pozoruhodná je u výsledků protichůdnost vnímání daného prostoru. V někom vyvolával pocit vězení, v jiném prostor svobody - zde hrála významnou roli **zkušenost** s „domácím prostředím“, tedy s prostředím vlastní země původu. Nedá se říct, který názor u respondentů převládal. Míchalo se jak vnímání daného prostoru pozitivním směrem, tak negativním. Co lze vysledovat je, že u respondentů pocházejících z Ukrajiny a dalších post sovětských zemí, byl dojem vesměs pozitivní (a přirovnání byla stejná – dětský/pionýrský tábor), nebo minimálně to pro ně byl prostor nestresující.

De1sM: „... když byla malá, každý léto jezdila na tábory,... a všude ty zařízení stejný...“

UmPž1: „Já sem cítila, že jsem někde na výletě, jak školní tak táboře.“

MhPx2: „No tak vidíte stromy... hřiště... To tady vypadá jak domov důchodců.“

EyZm2: „... protože u nás sou vidět často (stejně stromy jako v PŘS), a proto to bylo příjemný a cítil se, že nepřišel do lágera, ale do takového pionýrského, když seš malej, a přijdeš, stejné sem tady cítil.“

2pSiU: „... jak ve vězení.“

NzVrH: „... jako malinká vězení...“

CiAmB: „... že je to můj dům, dobrý... Cítím se svobodný...“

S tím souvisí i další výrazně a opět velmi silně zastoupené hledisko ve vnímání, kterým byl **dojem z prostoru**. Ne jeden žadatel se vyjadřoval o prostoru PŘS jako o něčem, čeho se bál/a, z čeho měl/a strach. Kladli si otázky, jaké to tam bude, co je čeká. Zde se projevila i ona neznámá, nulová zkušenost s daným prostředím, chybějící informace a vlastní zažití daného prostoru. Ne však každý daný prostor tak vnímal. Pro některé bylo místní prostředí příjemné, a to pro některé jeho vlastnosti, kterých si v daném momentě všímali či které si uvědomovali.

NzVrH: „... dojem byl strašný,... bála kde sem, proč je tady tak veliký...“

EyZm2: „Určitě to bylo příjemný, že je tady...“

UmPž1: „Zavřený místo sem necítily, ono je takový otevřený velký, libovolný... Určitě to není vězení, ale otevřený místo.“

LcVnT: „No já bála...“

KvRp1: „První jsem přemýšlel, že to tady asi bude jako uzavřenější, že to bude stejný jako ve výkonu trestu...“

2pSiU: „...strašně špatný...špatným dojmem... zavřenej tábor...všude sledován... ty kamery“

CiAmB: „Cítil jsem se svobodný/volný... jsem vnímal, že je každý šťastný takto. Měl jsem dojem, že stromy jsou víc krásné a lidi víc než předtím v mé zemi. Můžete dát pohov vašim myšlenkám, ohledně budoucnosti.“

Fakt, že je PŘS ohrazeným místem, viditelně vymezeným **plotem**, navíc s ostnatým drátem, je skutečností, která je téměř nepřehlédnutelná. Nicméně, i zde se projevila rozdílnost v uvažování o oplocení samotném a faktu uzavřenosti PŘS. Uzavřený prostor je pro člověka buď sdělením, že je omezený na svobodě, anebo mu tento fakt napomáhá naopak v pocitu bezpečí. Nicméně naprostá většina se vyslovila v neutrálním sdělení, že plot je něco, co jim nevádí, je to normální a musí to tak být (**akceptace**). U lidí, kteří s oplocením mají nějaké zkušenosti, a ty se nikterak negativně nepromítly do jejich života, je existence jakési zábrany brána zcela jako něco běžného. Dokonce se nad tento fakt dovedli někteří žadatelé povznést a najít v něm nečekané výhody. Přesto, svět bez oplocení

a bez hranic a všelijakých zábrán by byl světem vítaným zvláště pro ty žadatele, kteří ve svém životě zakusili právě jeho omezující moc.

LcVnT: „Jako normálně, já taky žila na Ukrajině, tam 50 km od hranice... pro mě normální... nevidím nic špatného.“

AvT2: „já ho (plot) vnímal v pohodě... není elektrický proud.“

HfSy „Plot je plot.“

MhPx2: „... člověk... není trestnej, ale... okolo něj... taková překážka...“

CiAmB: „... si dovedu představit svět bez zdí, zeď=problém...“

U zmíněné **akceptace** ohrazeného prostoru zazníval často postoj, že to tak musí být. Zřídka žadatelé (ale přesto!) hovořili o plotu jako o dobrém úmyslu státu, pro jejich ochranu. Často však jim plot nikterak nevalil.

HfSy: „Nevadí, to tak musí být.“

SnG1: „Jsem jako ve vězení a současně je to ochrana stran vlády.“

UmPž1: „Zavřený je něco normální. To tak musí být. To oni dělají pro naši bezpečí.“

LcVnT: „Tady ministerstvo ochrany to musíš tak.“

Přesto, že většině plot nikterak nevalil, vyslovila se podstatná část žadatelů proti uzavřenosti prostoru PŘS. U naprosté většiny oslovených zaznívaly hlasy pro jeho otevřenost. Nelibost byla namířena i k obehnání prostoru PŘS ostnatým drátem. Navíc, jak zaznělo, do střediska přišli dobrovolně, tudíž nespatořovali důvod, pro uzavření a zadržování jich samotných „za těmito zdmi“.

NzVrH: „Právě když vidíš, ten plot není tak strašný, ale když vidíš ten drát...“

MhPx2: „Je to zbytečný... my sme sem dostali dobrovolně... dobrovolně odcházíme, že jo.“

SnG1: „Jsem jako ve vězení a současně je to ochrana stran vlády.“

Zkoumaným byl i prostor člověku bližší, tedy prostor osobní. Žadatelé oceňovali, že je jejich prostor (pokoj) uzamykatelný, nebo že přístupová chodba (do prostor, kde bydlí) je rovněž zabezpečena.

AvT2: „K pokoji je taky zámek.“

De1sM: „A dobrý, že máme zavřený prostor – tam patro rodiny, odděleno (odděleně), to je dobrý...“

UmPž1: „Každý dveře podle karty, dělají kontroly, bylo bezpečně pro mě.“

Nezanedbatelným aspektem prostoru, kterého si žadatelé všímali a o kterém hovořili, byl i prostor kolem nich. Výzkum ukázal, že na tento sdílený prostor žadatelé mají určité nároky a je pro ně jeho vzezření důležité. I pro jejich vlastní osobní čas. Ne většina, ale někteří žadatelé upozorňovali na hluk (plačící děti zvláště ve večerních hodinách) a dále na čistotu prostředí, úpravu a pachy, které se v něm linuly.

2pSiU: „... kuchyň strašně smrdí... nefunguje... nehygienický... je tam neklid... nemá tam soukromí... necítí se dobře... děti řvou... člověk se nemůže pořádně ani vyspat“

Okolí, ve kterém se člověk pohybuje, má na něj značný vliv. Jde i o prostředí (geograficky vymezené) ve smyslu jeho úpravy. Velká část žadatelů se vyjadřovala, že venkovní areál PŘS má na ně upokojující vliv. PŘS vnímali a popisovali jako klidné místo. Oceňovali čistý vzduch a pěknou přírodu. Dokonce, u některých zaznívalo označení PŘS jako sanatoria.

AvT2: „Tady... vzduch dobrý, pěkná příroda.“

MhPx2: „... a KLID hlavně.“

AvT2: „Tady oddych, sanatorium...“

KvRp1: „... tady takový příjemný...“

UmPž1: „Takový hezký, klidný místo.“

Do reakcí (vnímání prostoru) také vstupovali **lidé**. Ti přinášeli většinou kladné prožitky a utišení „bouře“. Častou postavou, která je u respondentů zmiňována, je pracovnice volnočasového centra, Lana. Ta je dle výpovědí stěžejní postavou a hrála významnou roli v potlačení jak stresu z neznámého prostředí tak co do přínosu informací.

Což mělo za následek, že dané prostředí bylo následně vnímáno jako už pohodové, klidné a neohrožující. Z toho je patrné, že žadatelé vnímají prostor i co do lidí, kteří se v něm pohybují (ostatní žadatelé i zaměstnanci). Není to tedy jen středisko s plotem a ostatním drátem.

De1sM: „Poprvý, to byla tlak a když už několik dní strávili a začly ty aktivity a Lana tak hezky... tak zapomeneš, že my zavření. Zvedla se nám nálada...“

KvRp1: „První jsem přemýšlel, že to tady asi bude jako uzavřenější, že to bude stejný jako ve výkonu trestu, ale pak když jsem viděl tady ty lidi, co tady choděj venku, tak jsem si říkal, že je to tady volnější a že o hodně lepší...“

B1IPn: „Jak jsem to vnímal? Dobře jsem to vnímal. Že s nama chtějí ti lidi pracovat, snaží se vám pomoci.“

HfSy: „dobře k nám cizincům... Dobří lidi tady bydlet.“

CiAmB: „Zpočátku se lidi zde bojí, ale učitelé, jako je Lana, to je pomoc.“

UmPž1: „Sem viděla příjemný lidi, veselý...“

B1IPn: „... lidi byli ochotní, hnedka mě zapojovali do sportovních aktivit, sem si nestihl ani vybalit tašku.“

Ne však každý žadatel je hned otevřený a chce se seznamovat, navazovat **blíží vztahy**. I to zaznívalo (sice zřídka, ale zaznívalo), od některých žadatelů.

LcVnT: „... ne (jak) doma, nemám tady svoje kamarádky, přítele, tady cizí lidi... No já bála, s nikým moc nemluvila, až pak, a to už dobrý.“

Vítaná by pro některé žadatele, byla možnost být na daném místě se svými blízkými. To by si přál ne jeden žadatel. Navíc, přítomnost známé osoby v PřS přinesla jakýsi bonus do žadatelova času a jeho vnímání.

2pSiU: „Kdybych tady neměla tady tu známou holku, tak bych se... cítila taky blbě...“

MhPx2t: „Tak tady člověk, chyběl mu tady rodinu, tak je smutno, samozřejmě, že jo, chybí...“

Odloučení, byť na malou chvíli, ne tak každý těžce prožíval. Někteří čas v PřS vítali jako oddech od svých povinností a starostí (o rodinu). Čas na daném místě se pro ně stal jakousi malou dovolenou.

NzVrH: „Jenom to, že děti nejsou se mnou... já jsem tady odpočívala... protože doma jen práce... když člověk je rozumný, tak si může dělat z toho jako malinkatou dovolenou.“

Co se týká místa žadatelova pobývání (kde býval nejčastěji) byl jednoznačně označován jejich „vlastní“ pokoj. V něm trávili většinu svého času. Přesto, svoji atraktivnost neztratilo ani VČC. Bylo většinou však až na druhém místě.

EyZm2: „Ve své místnosti.“

KvRp1: „Asi na pokoji.“

DeIsM: „Tady ta místnost, kde všichni, tam nejvíc času strávili...“

AvT2 „Pokud jsem nebyl ve svém pokoji, tak byl u Tomáše...“

A z jakého důvodu byli žadatelé převážně a spíše ve svém pokoji?

EyZm2: „Protože, já mám tam počítač, telefon, tam je wifina, může člověk lehnout na postel... chceš, aby tady čas trošku rychleji běžel... shlédneš nějaký seriál... A taky můžeme tam najíst...“

LcVnT: „V pokoji... kukala filmy...“

Této kategorii byla věnována velká pozornost. Je to z důvodu, že jde o jeden z fenoménů, který je v této práci sledován. Z odpovědí je možné konstatovat, že prostředí PřS, jak vypadá, jaké má charakteristiky, jací lidé se v tomto prostoru vyskytují, má pro žadatele zásadní význam. Přesto, že by si lidé přáli, aby daný prostor nebyl uzavřený, jsou to lidé, kteří žítí v tomto prostoru činí snesitelné (navzdory faktu nutnosti v tomto prostoru pobývat), ba co víc, příjemné.

● **Lidé – ti ostatní**

Tento zjednodušující a „podivně“ znějící název kategorie vystihuje kódy, které v sobě nesou přítomnost druhých lidí, kteří vstupují do prostoru a času žadatelů. Odpovídají tomu kódy ostatní lidé, zaměstnanci, „volnočasovkáři“ (Lana, Tom), chování, aktivity, efekt, užitek, uspěchaná doba, přítomnost druhých. Přímá otázka na druhé

žadatele ve výzkumu nezazněla a nebyla pokládána (pouze po korekci výzkumu v jeho druhé fázi, byl respondent vybídnut k popsání, co by řekl, jak lidé (ti druzí) v PřS tráví čas). Nicméně, středem pozornosti byl žadatel, jeho čas a jeho prostor. Přesto, jak výzkum ukázal, lidé – ti ostatní, do tohoto trojúhelníku (čas-prostor-žadatel) také patří.

Prostředí PřS s sebou nese řadu možností ke **kontaktu s druhými lidmi**, seznámení se, navázání nových přátelství nebo nečekaných setkání. Navíc multikulturnost prostředí PřS je přímo hozenou rukavicí k poznání lidí z jiných kultur a národů. Na začátku pobytu někteří lidé museli překonávat ostych a svoji plachost a to, že v prostředí nikoho neznali, bylo pro ně cizí, stejně tak jako lidé, kteří se v něm pohybovali. Nicméně, v běhu několika dnů se „ledy prolomily“ a došlo k navázání kontaktu a vzájemné komunikaci.

LcVnT: „... poznala s lidmi, přišla do Lany, Toma...“

CiAmB: „Nikdy předtím jsem nepotkal lidi z Arábie, Sýrie, Ruska,... ale nyní si myslím, že... každá lidská bytost má stejné prožívání... Jen záleží na lidech, co chtějí dělat, jak vidí život a usilují o jeho zlepšení.“

Nejednou je žadatel vpraven do situací, které musí nějak řešit a s kterými si musí poradit. Zdánlivě negativní **situace a okolnosti**, na které nemá žadatel naprostý vliv, může nečekaně **využít ve svůj prospěch**. Je to tedy i jistý um daného člověka, jak s danou situací naloží a v konkrétním čase se zachová, a získá tak nakonec něco i pro sebe. Nicméně, je faktem, že žadatelé se mohou během pobytu v PřS ocitnout v méně příjemných situacích, skrz chybějící soukromí a nutnost sdílet prostor s dalšími lidmi.

UmPž1: „Já když sem uléhala, děti řvaly nahoře, tak vzala knížka venku číst, bylo příjemný.“

SnG1: „...Potkal jsem hodně lidí, různých lidí a různým charakterem a vzhledem k jejich charakteru, jsem se snažil předcházet potížím s nimi.“

Přítomnost druhých lidí (společně s možnostmi daného prostředí) vybízí k variantám strávení daného (volného) času. Řada žadatelů mezi ostatními našla „spřízněné duše“ a tak jim čas společně rychleji utekl.

AvT2: „... hral s klukami, holkami, Lana, Tomáš, tam hráli... chodil v...“

SnG1: „... společně s ostatníma, jak muži, tak ženami...“

MhPx2: „... tady s klukama zahrajeme ping – pong...“

Ne však každý měl to štěstí. Mezi žadateli zaznělo i postesknutí nad tím, že nebylo s kým čas v PřS sdílet. Dotyčný nenašel toho „svého partáka“ (podobného věku), což je z pozorování a objektivních statistik spíše ojedinělé.

EyZm2: „... není tak moc mladejch lidí, s kterýma bych mohl být...“

Zároveň si žadatelé všímali, jak tráví čas i ti druzí. Pro některé bylo příjemné „zalézt si do svého koutku“ a nic nedělat. Měli pro to své důvody, které však ostatním zůstaly skryté. Mohli se jen domnívat, proč tak činí.

2pSiU: „... většinou, prostě lidé sedí, kouří a nic nedělají.“

2pSiU: „... vaří... ty lidi...“

NzVrH: „sou lidi, kteří nebaví vůbec nic...“

EyZm2: „...já si myslím, že lidi mají rádi, že za celý den, oni musí dělat jenom několik věcí... Že musí přijít na to snídaně, oběd a večere. A kromě toho nic.“

NzVrH: „Jako polovina z těch, kteří jsou momentálně tady, polovina jsou vystresovaní, že musí čekat tak dlouho...“

Nepřehlédnutelnou skupinu lidí, které v PřS žadatel dennodenně potkává, tvoří **zaměstnanci** PřS. Tento kontakt žadatelé v odpovědích popisovali, aniž byli k němu vybídnuti, či na tento fakt dotazováni. Přímá otázka nebyla položena a ani během rozhovoru naznačena. Kontakt žadatelů s pracovníky střediska nebyl ani sledován, přesto se žadatelé k němu v odpovědích často vyjadřovali. Jedním z pravděpodobných důvodů může být skutečnost, že výzkum prováděla pracovnice PřS. Tedy určitou roli mohla hrát tendence „stylizovat se do spokojeného uživatele služeb“, nesdílet negativní hodnocení, neriskovat znelíbení se apod. Nicméně toto jsou jen domněnky (avšak svým způsobem na základě pozorování a dojmů výzkumnice oprávněné). Komentované ze strany žadatelů bylo chování zaměstnanců a také jejich jazyková vybavenost.

De1sM: „... a když už nás přivedli, jak zacházejut, vysvětlili, tak věděla, dopadne dobře... není tady zlí lidi, není, všichni ochotní promluvit, srandičky pořád dělá.“

UmPž1: „Sem byla velice překvapená, i když neumí jazyk, se snaží, by pomáhali.“

2pSiU: „Ale někteří mi přijdou... lidi, kteří pracují... rasisti... nemají rádi cizinci...“

HfSy: „... dobře k nám cizincům se stavít...“

B1IPn: „... lidi byli ochotní, hnedka mě zapojovali do sportovních aktivit...“

Jak bylo také zjištěno, žadatelé svůj čas prožívají i z hlediska **uspokojení** svých základních **potřeb**. Neb se žadatel nachází v prostorách PřS, nad jehož provozem „má moc“ jiná odpovědná osoba/pracovníci/tým (ve smyslu vědomí, že tyto prostory žadatelům nepatří, je v nich „jen hostem“, je žadatel „odkázán“ v případě poruchy či nefunkčnosti těchto prostor/zařízení na tyto pracovníky. Ve výzkumu se projevily i služby střediska a nedostatky daných prostor. Někteří žadatelé je otevřeně komentovali.

NzVrH: „... měli studenou vodu... sme řekli... ten problém vyřešili.“

UmPž1: „... když potřebujete něco najít, vždy najdete někoho, kdo pomáhá.“

Nebyl by to člověk, aby nespěchal a nesnažil se události **uspíšit**. Tento přístup k času se projevil i u žadatelů. Nicméně, určité procento žadatelů si je vědomo potřebnosti času své žádosti o azyl věnovat, což se pak projevuje v jejich větší ochotě/akceptaci daný čas v PřS strávit.

NzVrH: „...sou lidi, kteří chtějí hned dom... ale ti lidi, kteří přišli sem, a chtějí zůstat tady, tak jim je to už jedno jaký čas budou čekat...“

UmPž1: „Jenže lidi spěchají, aby byli hned venku, společnost, prostředí...“

Jako cenné viděli někteří žadatelé i to, že ve středisku díky službám PřS získali **čas pro sebe**. Nebo se v tomto čase něco přiučili, objevili.

NzVrH: „... tam na dětský centrum... paní má ty korálky... tak děti si může hrát a maminka se může učit... zajímavý pro děti i pro ty rodiče, aby neběhaly za děcka, můžou i oni dát si kafičko nebo čaj, a tam Tomáš a Lana... mají zábavu... mohla taky být s lidma...“

B1IPn: „Že paní si je volá, malují, dělají něco z keramiky, a se zabaví, najdou třeba svůj talent.“

Bližší zkoumání této kategorie poukázalo na užitek, který člověku přináší kontakt s druhými lidmi. Ti ostatní mohou člověku (žadateli) zpříjemnit jeho pobyt v PřS Zastávka,

a pokud je žadatel tomu nakloněn a otevřen, může i jemu čas příjemněji plynout, odpočinout si, zahrát nějaké hry, něco se přiučit či jen tak být s druhými lidmi.

- **Podoba a struktura dne v PřS**

Tato kategorie obsahuje kódy řád, režim dne, podoba dne/dnů, vlastní rozvrh dne, mezi, denní a večerní doba, plynutí času, nuda (v kontextu a hodnocení času). V rozhovorech byly žadatelům položeny otázky, jaký je jejich den, jak vypadá od rána do večera, jaký byl jejich včerejší den a jak jim čas v PřS plyne. Někdy byly otázky rozvedeny i do zjištění, která denní či večerní doba jim vyhovuje a proč, která část dne a proč apod.

Je až zarážející, jak moc je den žadatele v PřS členěn. Naprosto všichni a shodně se vyjadřovali o dni, jako „od-do-po“. Není se čemu divit. Den v PřS je vskutku rozdělen na tyto úseky, má jistý **řád**, **režim**, a všichni žadatelé jsou si toho vědomi, jak je patrné z odpovědí, kde uváděli jimi vnímanou **podobu dne**.

B1IPn: „Tady je takový režim nastavený. Jo, člověk má snídani v tolik a tolik, pak...“

UmPž1: „3x jdeme k jídelně...“

AvT2: „Ráno snídáš, do oběda...“

Naprostá většina žadatelů popisovala den následujícím způsobem. Někteří i s humorem a lehkostí jim vlastní.

UmPž1: „...První dva dny po snídani hned zdravotní, šli pryč první 2 dny (utekly rychle).“

NzVrH: „... dneska večer přišli, druhý den doktor, třetí den pohovor... člověk... prostě nemá čas ani doopravdy odpočívat, protože to hned musí běhat na nonstop...“

Dokonce jsou i tací, kterým **strukturovanost dne** vyhovuje, mají ji sami rádi a přináší jim jistý užitek.

EyZm2: „A tady je nějaký grafy, já to mám rád, že v nějakých dvanáct jdeš spát, v osm ráno se už vzbudíš... mezi obědem a večerí... můžeš zaspát...“

Mezi nejoblíbenější část dne u naprosté většiny žadatelů patřil jednoznačně večer. Někdy pro to zazněly i důvody jako je počasí (doba večera v období léta byla příjemnější než doba během dne).

EyZm2: „Ráno nemám rád... musíš vstávat... večer je nejlepší ... od šesti do dvanácti.“

2pSiU: „...po večeri... nic moc, ale pak... od těch devíti...“

KvRp1: „Asi ten večerní... protože není tak teplo.“

Avšak ani doba **mezi** obědem a večerí nebyla „k zahození“. Měla své příznivce a fanoušky, právě pro to, co nabízela. Jednalo se o možnost využití VČC, v době pro žadatele přijatelné. VČC bývá otevřené již od ranních hodin, přesto jeho návštěvnost je více ze strany žadatelů využívána (dle pozorování) převážně až v odpoledních hodinách.

AvT2: „Hodinu dvě do oběda, a hodina do večere, od oběda do večere to super.“ (skrz hry u Tomáše)

Na čem se také žadatelé shodovali, bylo jak jim v PřS plynul čas. Opět, u naprosté většiny zaznívalo, že rychle. Dokonce i během víkendu, což by se zdálo, že je doba, kdy se nic neděje a čas se více vleče. Pro některé měl čas atribut relaxace, tedy opět zde zazněla jeho jistá hodnota navíc.

CiAmB: „Myslím, že rychle.“

NzVrH: „Moc rychle. Pro mě to moc rychle bylo.“

De1sM: „Utíká čas rychle, ty víkendy tak pátek, tak ohlížíš a už neděle večer.“

KvRp1: „Jako dobře. Relaxace.“

Pro některé byl vzniklý volný čas výzvou, jak jej v daném dni strávit anebo svým způsobem jej „zabít“. To proto, aby běžel rychleji. Zde lze uvažovat nad tím, proč žadatelé chtěli, aby jim čas běžel rychleji. Jeden z důvodů byl již naznačen, chyběli jim druzí lidé (blízcí, rodina, pejsek). Dále jejich vlastní domov (vlastní prostředí). Na tomto faktu o to víc vyvstává, že pobyt v PřS je sice dobrovolný, ale stále „nucený“/nutností. Pokud člověk přemýšlí, jak na daném místě upíší čas, pravděpodobně může jít o to, že na daném místě není rád, má jinou představu o čase v daném místě apod. Toto téma (tyto otázky a odpovědi na ně) se odráží a na něj částečně odpovídá kategorie Co jak a lépe. Nicméně, jak výzkum ukázal, jsou žadatelé, kteří se svým časem nakládají s jistým záměrem.

EyZm2: „...chceš, aby tady čas trošku rychleji běžel, že jo, a proto nevím, shlédneš nějaký seriál...“

A co s daným časem v PřS?

AvT2: „Někteří chodili a nevěděli, čím se zabavit.“

HfSy: „Do fitka, jenom po sportě. Na tenise, PlayStation. Na trénink mozku bylo dobře, dělal. Máme lístek na 1. místo.... To dáš si hry, sport, nic nedělaš.“

Oproti nastíněné **nudě** a jakémusi „když už tu musím být“, zaznívaly zřídka promyšlené úvahy, jak s daným dnem (a časem v něm) naložit.

NzVrH: „...to bylo jasné, že dětský centrum je otevřený ten ten den, tak jdeme do dětského centru... U Lany otevřeno každý den, tak to znamená, že tam půjdeme v tady ty dny.“

MhPx2: „... od sedmi do desíti jsem u televize, o sedmi začínají zprávy, končí to osm deset, po osm deseti dávají... A po deseti hodin, tak dám si cigáro a jdu si lehnout.“

Naprosto **ojedinělá** a v celém výzkumu i ve všech rozhovorech, i těch, které nebyly zahrnuty do „finálního výběru“, zazněla nečekaná **odpověď**, že dotyčnému daný čas v PřS nestačil. Tento žadatel měl rozpracovaný dárek (z hlíny) pro svého blízkého člověka a měl zájem jej dokončit. Uvítal by i nějaký ten den navíc.

AvT2: „Ten čas nestačil mně... Chtěl bych zůstat do pondělí.“

Další prvenství bylo zaznamenáno, v tomto případě ale u všech respondentů, v odpovědích týkajících se podoby času v jednotlivých dnech/konkrétním dni. Jen tak mezi řečí, či před/po rozhovoru respondenti sdělovali přesný počet dnů, které jsou v PřS. Dotaz na počet dnů strávených v PřS od výzkumnice nebyl v žádném rozhovoru položen.

EyZm2: „... byl tady přesně týden.“

HfSy: „Sem tady dvě neděle...“

Kategorie poukázala na vnímání podoby dne v PřS samotnými žadateli. Přiblížila jak jim čas v PřS plyne, jak vypadá jejich den, co se v něm odehrává, jak s časem v jednotlivých dnech pracují a jak jej promýšlí. Také lze konstatovat, že pro některé žadatele jsou dny v PřS nudné, jen jakousi nutností, kterou musí projít a přečkat.

● Možnosti a nabídka

Tato kategorie mapovala oblast možností, jak žadatel může naložit (jak nakládá a proč) se svým (volným) časem v PřS, ať už šlo o využití nabídky volnočasového centra nebo jiný způsob. Cílem nebylo zpracovat nabídku střediska PřS co do rozsahu a obsahu. Sledován byl žadatel v daném prostoru PřS a činnosti, aktivity z jeho zorného úhlu, s jeho preferencí a přístupem k jeho času. Kategorie vznikla z kódů zábava, hry, trávení času, nabídka, informace, osobní zájem a preference, nuda (ve vztahu k nabídce a osobní preferenci), mobilní a jiné sítě, VČC, atmosféra. Otázky, které odpovídají dané kategorii, pramení z toho, která nabídka VČC je nejvíce zaujala a proč, co by řekli svým známým o středisku co do jeho prostor a času v něm stráveném. Také, jak druzí lidé v PřS tráví čas.

Čas žadatelů v PřS je svým způsobem velmi specifický. První nejvíce zastoupenou charakteristikou jejich času, jak výzkum ukázal, bylo, že se svým časem disponují dle svých **možností** a zájmů.

MhPx2: „... čtu nějakýj článek... taky na internetu...“ (jak zabít čas)

MhPx2: „... já trávím tady tak za den čtyři, pět hodin...“ (hráním ping-pongu)

KvRp1: „... no spal jsem, jsem byl na internetu, sem si šel zakouřit ven... cvičil...“

Zároveň, ač je v PřS „jen“ určitá nabídka, je to stále **žadatel**, který si z daných možností vybírá.

CiAmB: „Dělám všechno možný, co chci, to dělám.“

V činnostech, nebývá žadatel sám. Mnohdy je obklopen dalšími **lidmi**, s kterými může vplout do jiného světa (světa her). Někteří žadatelé se svým časem nakládali i **cíleně a záměrně**.

CiAmB: „Hraji s kamarády, tancuji... učím se česky“

LcVnT: „Občas ven šla... venku na lavičce... procházela... nemůžu moc sedět...“

S touto možností souvisí i čas, kdy si žadatelé dovolí dát si „pohov“ od všeho, relaxovat aktivně či pasivně. I tyto eventuality žadatelé nejednou zmiňovali. Možnosti, které hojně žadatelé využívali, byly procházky venkovním prostorem, sportovní hry jako je volejbal, posilovna a další.

NzVrH: „... venku na to hřiště a hrát...“

AvT2: „Máte tu boxerský pytel, tak super.“

HfSy: „Tady fitko...“

Ne každého žadatele nabídka VČC **zaujala a oslovila**. Také ne všechny alternativy činností korespondovaly s nastavením žadatelů.

UmPž1: „... jsem takový líný typ.“

LcVnT: „Všechno nebavilo, nevím proč.“

B1IPn: „Já nevím, sem nikam nechodil. Asi ten PlayStation... posilovna tady je...“

Bohatě využívaným prostředkem zábavy a „utrácení času“ byly **mobilní a jiné sítě**. Často žadatelé zmiňovali hraní her, zvláště PlayStationu. Až jakoby v pozadí byly hry stolní a například stolní fotbal, práce s hlínou, výtvarné činnosti. Obzvláště a jmenovitě **výtvarná činnost** v odpovědích byla zastoupena velmi zřídka. Žadatelům připomínala činnosti, když byli malí. To stejné se projevilo výzkumníci i v reakcích na prosbu o zakreslení střediska (jedna z výzkumných projektivních metod). Nicméně, nebýt internetu a dalších výdobytků doby, pravděpodobně by byl větší zájem o činnosti VČC.

EyZm2: „... počítač, telefon, tam je wifina... Ale v případě, že bych neměl počítač a telefon, myslím bych byl v tý budově, kde jsou ty ostatní zajímavý věci.“

SnG1: „... hry, posilovna, počítačová místnost, PlayStation, video hry, výtvarné činnosti...“

LcVnT: „...v internetu, wajfaj... nebaví mě kreslení. Sem kreslila, když byla 11, 12 roků malá.“

Když už žadatelé navštívili či trávili čas ve volnočasovém centru či se zúčastnili společných her a aktivit pro ně pořádaných, většinou tyto možnosti i čas hodnotili kladně.

SnG1: „Mám to rád.“

Dokonce se výzkumnice setkala s pojmenováním VČC jazykem žadatele. Šlo o zkratku slova kulturní dům.

MhPx2: „... tady tomu říkám kurtulka...“

Opět i v této kategorii se projevily informace a celkově informovanost jako stěžejní co do možností a způsobů nakládání s časem a úvahami o něm.

LcVnT: „Neznala, že máte knihy (knihy), bych přišla.“

UmPž1: „Sem ani ten prostor nenavštěvovala.“

NzVrH: „...byla... Tady u Tomáše... tady je ten notebook... tady pohádky...“

Jak výzkum ukázal, žadatelé nehodnotili svůj čas jen prostřednictvím nabídky volnočasového centra, ale celkově, i z hlediska svých vlastních potřeb. Umístěné automaty s různými pochutinami a nápoji jsou (na základě pozorování) mezi žadateli velmi vítané. Ne zřídka jsou využívány jen k mlsání, ale mohou přispět k pocitu zasyčení (bagety), kompenzovat zvyk z domova (dát si po obědě **kafe**). Často zmiňované bylo právě ono kafe, jako něco, co ve svém čase a dni žadatelé vyhledávali, bylo součástí jakéhosi rituálu a navozovalo jim příjemnou chvíli. Mezi žadateli víceméně zaznívala spokojenost s nabídkou VČC a se střediskem obecně.

HfSy: „... kafe si můžeš koupit... problém baget málo... cigár je hodně...“

MhPx2: „že tady sou hodně zábavný věci... posloucháte hudbu... ty sportovní aktivity...“

SnG1: „Máte všechno, co člověka zaměstná.“

Výzkum ukázal, že v PŘS žadatel má k dispozici určité možnosti, jak strávit svůj čas, jak s ním naložit. Ne vždy jsou to však „jeho“ volby. Tedy žadatel jakoby pluje mezi těmito možnostmi a vybírá si, které ho v danou chvíli zaujmou či korespondují s jeho vnitřním momentálním či obecnějším nastavením. Stejně tak se ukázalo, že je to také on sám, žadatel, kdo si dané činnosti volí. Ty mohou být pro něj atraktivní, lákavé, nové, zajímavé, přínosné, dokonce se může po nich sám pít a být tak ve svém čase a způsobu jeho plynutí tvůrcem (záměrné užití a využití času pro vzdělávání se apod.). Přesto jsou a zůstávají tyto možnosti pouze možnostmi. Žadatel má volbu a prostor zůstat svůj a neúčastnit se ničeho (odpočívat, relaxovat, být napojen na sociálních sítích), nebo naopak okusit od každého něco. Druzí lidé jsou žadateli motivátory, informátory či spolutvůrci dané chvíle, okamžiku a přináší mu z toho plynoucí podobu/vnímání času. Existují určité „maličkosti“, které mohou však značně zasáhnout do tohoto času svojí obyčejností (kafe).

● Co jak a lépe

Kategorie související s danou problematikou byly přání, návrhy, praktické rady, podněty, fantazie, názor. Základ této kategorie byl vystaven převážně z otázky, která směřovala k podnícení fantazie, odhalení toho, co by se žadatelé mohli bát sdělit. Otázka vybízela k představě, že dotyční mají kouzelnou hůlku, se kterou by ledasco mohli změnit. Témata se týkala času a prostoru v PřS. Zcela ojediněle (po ukončení rozhovoru) i azylové procedury a to jen u několika málo respondentů (když výzkumnice měla dojem, že si tuto otázku lze dovolit, hovor vykazuje známky přátelskosti a neformálnosti). Později od této otázky zcela upustila (na základě zkušenosti – dvě respondentky se rozplakaly).

Jako nejčastěji navrhovaná změna v prostředí PřS se týkala **ubytovacích prostor**, zvláště těch, kde dotyčný žadatel bydlel a které denně užíval. Vysloveno bylo několik přání v tomto směru. Oproti tomu, ale jen ojediněle, zaznívaly i zcela protikladné odpovědi (spokojenost). Poslední uvedený příklad v kontextu odpovědi nevyznívá jako protiklad k nedostatkům prostor PřS. Zde v odpovědi jde o protiklad k tomu, co dotyčný zažil před příchodem do PřS.

2pSiU: „... já bych změnila všechno... nejsou vůbec vyspatá... pokoje strašně vedle sebe... záchody jsou špinavý. Koupelna... hnusná, ... sprcha... buď nefunguje... a když... strašně studená... kuchyň, nepřijde mi nějak dobře vybavená...“

NzVrH: „... kuchyň je docela fajn... si člověk může udělat něco na večer. Nó pak ty sprchy, sou trošičku takový zzz minulýho pravěku... bych měnila víc... ten prostor, kde bydlej ty lidi.“

EyZm2: „...skříní, ve své místnosti...“

De1sM: „Nic bych neměnila, všechno v pořádku...“

KvRp1: „Jako lepší to (tady) už nemůže být asi.“ (respondent byl ve vazební věznici)

Tématem, ke kterému se žadatelé občas vyjadřovali, byl pořádek a **čistota** právě v souvislosti s prostory, kde byli ubytováni. Návrh na výtah se objevil jako zcela jediný. Vzhledem k věkové kategorii výzkumného vzorku však není divu.

CiAmB: „Odpadky tady, byl bych pro trochu víc čištění záchodů a mít tu výtah.“

Dalším, velmi častým bylo zmiňováno přání na **úpravu jídelníčku**. Zvláště pro malé děti. Bylo i poznat, že někteří svá sdělení vyjadřovali opatrně s tendencí daná slova změkčit, obejít a nevyslovit je jako stížnost.

EyZm2: „... místo jídelny restaurace...“

2pSiU: „... v té jídelně... změnila to jídlo.“

NzVrH: „... jídelna je docela prostorná, všechno je tam dobrý. Jídlo, já bych neřekla, že je špatná, jídlo je docela (hledala slova), když jsem se ptala těch lidí, tak jim, polovina chutná, polovina nechutná, no protože jsou zvyklí na něco jiného... spíš jídlo pro děti. Protože děti moc nemají rádi tu jídlo co dospělí, takže to je taky docela, eh, takový malinkatý problém tady.“

Překvapivě vyšlo najevo, že by si lidé v PřS přáli **více zábavy**, aby to tam více „žilo“ a jako přirovnání byl uveden například cirkus. To zaznívalo od malého procenta lidí, nicméně zaznívalo. Pozoruhodné je, že tento „žádaný druh“ zábavy nevyžaduje aktivní účast žadatele. Druhý uvedený příklad na změnu co do i času, zaznívá od člověka, který byl v PřS bez dětí.

SnG1: „Přeměnil bych tady to místo na cirkus...“

2pSiU: „... větší zábava... různé dílny pro děti...“

V otázkách **času** by si nejvíce žadatelé dovedli představit, že by daná procedura a vše s ní spojené trvala jen několik dní. Znovu i v této kategorii bylo znát, že čas v PřS je spíše nutný. A opět zaznívalo, že žadatelé mají své důvody, proč z PřS spěchají.

NzVrH: „Jako já bych neměnila na ten čas nic. Osobně já bych neměnila nic. Ale to je otázka pro každého člověka, protože sou lidi, kteří nebaví vůbec nic, nebo přišli sem a si myslí, že dostanou razítko do pasu nebo ten průkaz pro migrant a hned zítra půjdou pryč, protože jich tam čeká práce nebo co nevím...“

EyZm2: „... aby jenom tři čtyři dni tady...“

Výzkumnice: „A proč?“

EyZm2: „Aby neztrácel tady čas.“

Pokud popustili žadatelé uzdu své fantazii, objevily se smělé návrhy na zřízení **bazénu**. Ten by si dovedlo představit docela velké procento žadatelů. U něj však fantazie nekončila.

HfSy: „... by se tady dal bazén... marihuána... hodně holek...“

EyZm2: „... přidal bych nějaký bazén... nějaké Miami... moře... slunce... sedmi hvězdičkový hotel...“

Neb výzkumný vzorek tvořili žadatelé o azyl, výzkumníci byl několika (sedmi) lidem položen „jen tak“ dotaz i na přání změny v azylové proceduře. Příjemná a ne překvapivá byla odpověď jedné žadatelky. Nicméně ani uzavřené prostory nezůstaly stran přání a fantazie.

De1sM: „Všichni přijít a dostat azyl.“

SnG1: „Otevřel bych bránu, pro ten pocit, moci jít ven... Rozumím, že je to z důvodu ochrany, ale bylo by to mé přání.“

Zjištění pramenící z této kategorie zavedla pozornost na to, co by si žadatelé přáli změnit. Upozornila na nedostatky střediska a poskytla prostor pro snění a fantazii. Bohatší výzkumná data byla sesbírána k prostoru, více než k času (na základě pozorování a zkušenosti výzkumnice se respondentům „lehčeji“ odpovídalo na otázky týkající se prostoru, pokud byl konkretizován – jejich pokoj; budova, ve které bydlí apod.). Přesto, v otázkách času by si nejvíce žadatelé přáli, aby na daném místě mohli být co nejkratší dobu. K prostorám měli někteří žadatelé opatrné (někdy silné) výhrady. Příjemnou skutečností snad může být, že v současné době v dané budově, kde byli respondenti ubytováni, proběhla a již byla ukončena rekonstrukce jak sociálních zařízení, tak kuchyní, které byly nejvíce pojmenovávány jako nedostačující.

● **Žadatelovo „já“ v přítomném TEĎ a jeho otevřená budoucnost**

Poslední v této práci zmíněnou kategorií je ta část, která se vztahuje k žadatelovu prožívanému bytí „teď a tady“ a zároveň vyhlížející za obzor a bránu PŘS. Tato kategorie lehce splývá s kategorií „dojem a vnímání žitého prostoru“. Kódy, které charakterizují tuto kategorii, jsou myšlenky tady a tam, čas zastavení, čas pro sebe, zpomalení, co bude, šance, vlastní plán, vlastní přičinění. Nedá se přesně říct, kterým otázkám tato kategorie odpovídá. Byly to otázky jak na žadatelův den, čas, jaká místa navštěvovali nejčastěji, až

po otázku týkající se plánů do budoucna, poté co odejdou z PŘS. Otázky na budoucnost byly zahrnuty do výzkumu záměrně, neboť jak je z chování žadatelů patrné, jejich čas nezačíná a nekončí u brány PŘS. Do času v PŘS vstupuje žadatel se svým vztahovým světem, který se váže jak na přítomnost, tak minulost i budoucnost.

Mnohdy je také z žadatelova vnímaného času v PŘS znát, že řeší svoji situaci (ohledně azylu) dnes a denně. Stejně tak žadatelé, jak výzkum ukázal, často přemýšlí o své budoucnosti ve vztahu k výslednému rozhodnutí o udělení či neudělení azylu. Do těchto úvah vstupují jejich naděje a také víra v sebe a úsilí o svůj rozvoj.

CiAmB: „... budu víc studovat jazyky... je to dobré pro mě.“

B1IPn: „Budu se snažit, aby to dopadlo co nejlíp.“

NzVrH: „... půjdeme domů a si budeme řešit ty doklady...“

HfSy: „... chci pokračovat ve studiu...“

EyZm2: „Tak uvidíme, jak teďka půjde to řízení... Já si myslím, že (jsem) takový člověk, který může přinést prospěch, v Českou republiku, nějaký svůj vklad...chci... pracovat tady a mít nějaký rozvoj, takže doufám, že to tak bude.“

Svůj příchod do prostor PŘS, jak ukázal výzkum, vnímají někteří žadatelé také jako svoji poslední šanci.

MhPx2: „Tady je to jakoby slepá ulice... jediný řešení.“

UmPž1: „Tady (na azylu) byla poslední šance, abych zachránila sebe.“

Mezi odpověďmi, které dosud nezazněly a ve výzkumu byly ojedinělé, jsou ty, které vyplývaly z možností časového prostoru (dané pobytem v uzavřeném areálu PŘS). Žadatelé nepřekvapivě řeší i otázky, které se vztahují k jejich existenci, plánům do budoucna, smyslu života, zdraví atd.

De1sM: „Tady aspoň strávili **dni spolu**. A hodně mluvili spolu, doma jen u jídla promluvíš a tady strávili hodně času spolu, protože syn má házenou, tak kamarádi u nás, trénink, něco udělal po škole, my taky přijdem z práce, pojedli a spinkat.“

EyZm2: „Já řeknu Vám jako pravdivě. První, nebo asi druhý den, byl jsem rád, že jsem přijel, opravdu, protože měl jsem zdravotnické ošetření a dostal jsem důležitou informaci

pro sebe. A teďka chci něco změnit ve svém životě, a stejně měl jsem tady nějaký čas, aby rozmýšlet vůbec, co se děje a co mám čekat a co bude v budoucnosti. A taky měl jsem **čas, být sebou**, jenom mluvit sebou. A je to nevím, dobrá možnost. To nemá každý. Jako může každý, ale nemá na to, jak to říct, nemá na to čas, nebo nemyslí na to, ale když seš tady, tak máš na to čas, tak je to dobrý.“

Poslední kategorie přinesla jakousi tečku za zpracovanou jednou částí zakotvené teorie. Poukázala na zjištění, že čas žadatelům v PřS je (může být) přínosem, jakýmsi bonusem. Tento fakt (užitku z pobytu v PřS) nemuseli žadatelé vůbec sdílet/být otevření, právě proto, že výzkumníci byla pracovnice PřS. Přesto, byli natolik otevření, že nechali do sebe nahlídnout a otevřeli se i v tomto pro ně citlivém sdělení či myšlenkovém poznání. Vyplývaly z nich (ze sdělení) zastavení se při úvahách nad svým životem, uspěchaností svých dní a snahy něco změnit.

V průběhu analýzy dat se ukázalo, že daná témata spolu úzce souvisí a je jen na výzkumníkovi, na kterou stranu se přikloní (na základě pozorování, dojmů, kontextu, poznámkování). V otevřeném kódování byla v datech odhalována určitá témata. Ta měla vztah k zadaným výzkumným otázkám, prostudované literatuře a k pojmům, které respondenti používali. Zároveň v této fázi vznikaly i nové úvahy nad získanými daty. Text byl opětovně tematicky roztríděn, jak doporučuje Hendl (2016).

Následná část práce se bude zabývat axiálním kódováním. Ukázka průběhu kódování (sestavená z odpovědí více respondentů, z důvodu ochrany citlivosti jejich sdělení) je v příloze č. 7.

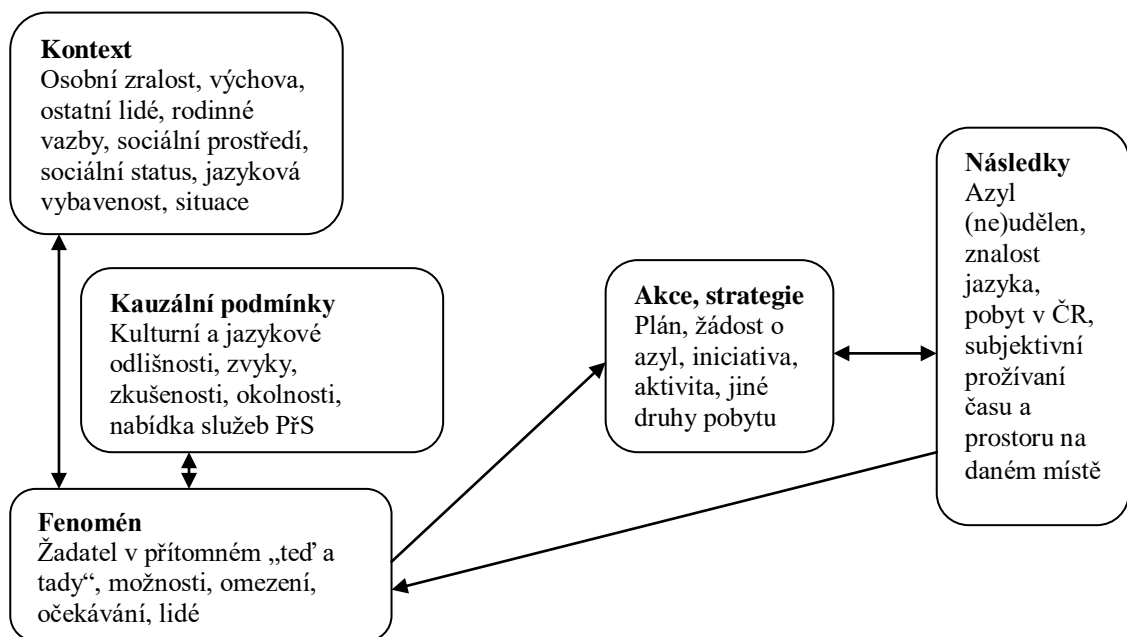
11.2.2 Axiální kódování

V axiálním kódování jde o úvahy nad příčinami a důsledky, podmínkami, interakcemi, strategiemi a procesy. Tím vším vytváří výzkumník spojnicí, která propojuje ostatní kategorie. Tuto osu však nelze nalézt jen na základě získaných dat, ale musí být dodržen teoretický rámec. Ten stanovuje, které fenomény propojit lze a které nikoliv. (Hendl, 2016) Autorka práce se přidržela doporučeného návrhu kódovacího paradigmatu dle Strauss a Corbinové. (Hendl, 2016) Jsou jimi určeny fenomény, kauzální a intervující podmínky, kontextu, akce (strategie) a následku.

- **Fenoménem** je označován někdy jedinec, jindy ústřední myšlenka či událost;

- **Kauzální a intervenující podmínka** je rovněž událost, nebo dění, které poukazuje na daný fenomén;
- **Kontext** tvoří specifické parametry prostředí. Má vliv na akce a strategie;
- **Akcí (strategií)** jsou cílené a záměrné aktivity odpovídající na fenomén nebo intervenující podmínky;
- **Následek** je důsledek akcí a strategií. Může být úmyslný i neúmyslný. (Hendl, 2016 a Miovský, 2006)

Autorka práce se pokusila o schematické vyjádření propojenosti uvedených kategorií. Cílem axiálního kódování je „pojmy novým způsobem skládat dohromady nacházením vazeb mezi kategoriemi a subkategoriemi“ (Miovský, 2006, s. 229).

Obr. č. 3 Axiální kódování
Zdroj: vlastní zdroj

Na základě daného schématu lze nalézt kategorii, která propojuje všechny ostatní. Tou je fenomén, žadatelova momentální situace, v prožívaném „ted' a tady“ s možnostmi, omezeními i očekáváním a zároveň jsou to lidé okolo něj, tedy ostatní žadatelé a pracovníci střediska. Příčinnou podmínkou jsou zde na obou stranách kulturní a jazykové odlišnosti, zvyky, tradice, zkušenosti a okolnosti daných situací. Stejně tak jako nabídka

služeb PŘS (volnočasové aktivity, kurzy českého jazyka a další). Vliv na tento fenomén mají vnitřní i vnější faktory, jako je žadatelova (i ostatních lidí a zaměstnanců) osobní zralost, výchova, vliv rodinného a sociálního prostředí. Samotný žadatel se pak rozhoduje, jakou zvolí strategii, vzhledem ke své situaci, ve které se nachází, zda podá žádost o azyl v PŘS Zastávka nebo nikoli. Následkem je pak příchod žadatele do PŘS, obdržení rozhodnutí o udělení či neudělení azylu, znalost českého jazyka a subjektivní vnímání času a prostoru PŘS.

11.2.3 Selektivní kódování

Při selektivním kódování jsou přezkoumána data i kódy a selektivně zpracována. Jsou identifikována ústřední témata výzkumu. Cílem je nalézt hlavní témata a kategorie, která se stanou ústředním bodem vznikající teorie. Jde o postřehnutí jedné spojující ústřední kategorie, kterou je „centrální fenomén, kolem něhož jsou ostatní kategorie vzniklé v procesu axiálního kódování integrovány“ (Hendl, 2016, s. 254). Nalezená klíčová (centrální) kategorie je dobře datově nasycená, je abstraktní, proměnlivá, obecnějšího charakteru a má ústřední postavení mezi ostatními kategoriemi. K jejímu rozpoznání napomáhá sledování té kategorie, která pod sebe dovede pojmout jiné kategorie. (Švaříček, 2007) Východiskem pro selektivní kódování je výše uvedený přehled o vztazích mezi kategoriemi v axiálním kódování. Data byla opětovně přezkoumána a analyzována. Mezi kategoriemi byly nalezeny konceptuální souvislosti, jak je patrné ze schématu níže. Jako ústřední kategorie v selektivním kódování překvapivě nevzešla subjektivně vnímaná realita žadatele (ve vztahu k času a prostoru PŘS), nicméně kategorie „Lidé – ti ostatní“.

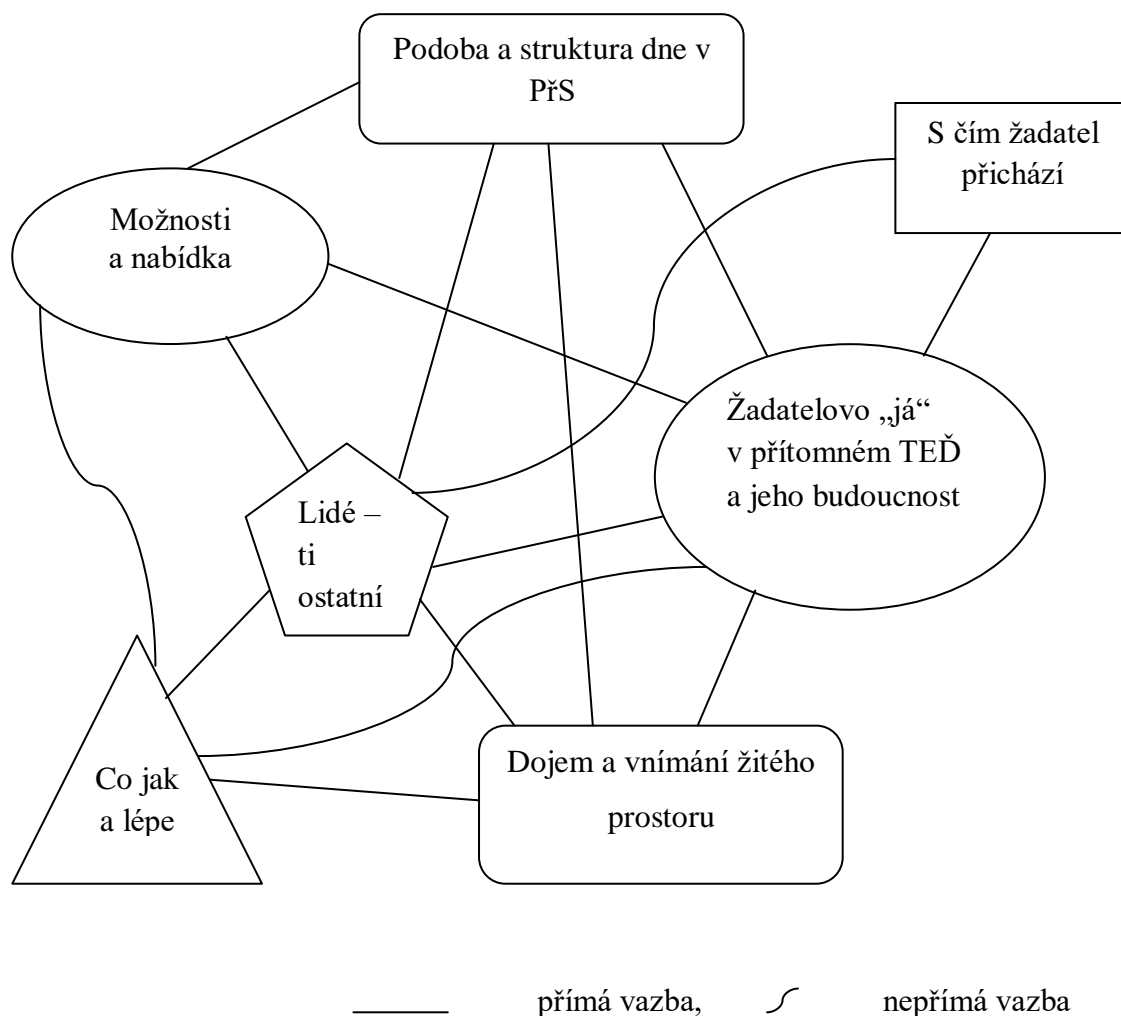
Obě kategorie jsou shodně nasyceny, přesto, na základě pozorování, poznámkování a dojmů z rozhovorů během či po něm následujících, se autorka výzkumu přiklonila k druhé zmíněné kategorii. Na počátku výzkumu autorku zarazelo, že na dotazy týkající se popisu daného místa, či při zjišťování názorů/postojů k oplocení střediska, prvních dojmů z PŘS, častou odpovědí byla právě, než popis prostředí, reakce na lidi, které respondent viděl, potkal nebo s nimi přišel již do kontaktu.

Výzkumnice: „Jaký byl Váš první dojem, když jste přišel/přišla do PŘS?“

AvT2: „Čeho jsem si všímal? Já se díval na všechny a v pohodě...“

UmPž1: „To bylo dobrý, ... Sem viděla příjemný lidi, veselý, ...“

Autorkou vytvořené schéma vztahů a vazeb mezi jednotlivými kategoriemi.

Obr. č. 4 Vztahy a vazby mezi jednotlivými kategoriemi
Zdroj: vlastní zdroj

Ze schématu, jak bylo uvedeno, je evidentní silné nasycení dvou kategorií, které pod sebe mohou pojmout další kategorie. Pro „vítěznou“ kategorii byly důvody již zmíněné. V souvislosti s naznačenými **přímými** vazbami, lze tyto vztahy ke klíčové kategorii popsat následujícím způsobem.

Žadatelovo „já“ v přítomném TEĎ a jeho budoucnost je kategorií, která je úzce spjata s přítomností ostatních lidí, kteří vstupují právě do času i prostoru žadatele. Jejich přítomnost je buď vítaná, nebo „nevítaná“/nepříjemná/nemilá (nedorozumění, konflikty, hluk). Nicméně jsou to právě lidé, se kterými žadatel přichází do kontaktu, hovoří s nimi, sdílí s nimi své rozpoložení, okolnosti svého příchodu, svůj životní příběh, myšlenky, nápady, nebo sny a přání směřovaná do budoucnosti. Skrze lidi také zakouší onen

přítomný okamžik, vnímá dění kolem sebe filtrováno přes ony pomyslné „brýle“ svého vnitřního světa. Lidé a jejich chování mají přímý účinek na to, jak daný žadatel následně uvažuje o svém čase a jeho kvalitě, jak jej popisuje a sdílí. Jsou to také lidé, ostatní žadatelé, spolubydlíci a zaměstnanci, kteří daného žadatele kontaktují, oslovují, něco mu nabízejí, vysvětlují, předávají mu určité informace, zprostředkovávají kontakt s dalšími lidmi, s nabídkou centra, nějak mu pomáhají apod. Člověk zde (v PřS) svůj čas zakouší v sociálních vazbách.

Dojem a vnímání žitého prostoru žadatelem, má přímou souvislost k lidem, kteří se nachází v tomto prostoru. Následně ovlivňují **žadatelovo prožívání přítomného okamžiku, času i dne**. Žadatel se střediskem PřS pohybuje několik dní, tráví v něm svůj veškerý čas, ať už je volný či se vyznačuje tím, že něco musí (podat oficiální žádost o azyl, uspokojit svoje biologické potřeby aj.). Dané prostředí se svými vlastnostmi (a přítomností druhých lidí) má přímý vliv na žadatele a jeho vnímání a zakoušení přítomného času v PřS. Zároveň je nepopíratelné, že toto prostředí je žadatelem subjektivně vnímáno, má na něj buď uklidňující anebo znepokojující efekt, jak výzkum ukázal, přesto jsou to lidé, kteří do vnímání daného prostředí vstupují výrazněji.

Podoba a struktura dne v PřS, daná harmonogramem a řádem, je vytvářena nezávisle na žadatelích. Tvoří ji vedení PřS a realizována je prostřednictvím zaměstnanců. Bezpochyby se dotýká samotného žadatele. Jehož podoba dne je danou strukturou a harmonogramem značně určována. Stejně tak jsou to lidé, kteří tuto strukturu dne uvádí do praxe (pracovní náplň zaměstnanců) dodržují ji, řídí se jí a pohybují se v jejích mantinelech. Jedno souvisí s druhým a je vytvářeno pro snazší orientaci a čitelnost různých povinností a práv, tudíž po získání informací (o chodu střediska) by mělo být pro žadatele srozumitelné dění a provázanost jednotlivých úkonů a událostí. Vždy je to ale člověk (žadatel), který se setkává s druhým člověkem (zaměstnanec, žadatel) v této struktuře dne. V tom všem má žadatel čas i prostor jít v linii a běhu dne svým tempem, seznámit se s oním řádem (písemně i ústně), prodiskutovat možnosti změny, výjimky apod.

Možnosti a nabídka daného střediska má naprosto přímý vliv na plynutí času žadatele. Avšak jen do určité míry. Žadatel má možnost měnit nabídku (vytvářet program pro druhé, nebo si jen sám řídit „svůj vlastní program“). Stále jsou tu ale určité limitující zdroje (materiální vybavení střediska), které prostě neumožní realizaci všech přání a podnětů stran žadatelů. Oprávněnost přímé vazby je tak mezi žadatelovým já

a prožívanou přítomností a možnostmi střediska slabší oproti přímé vazbě mezi lidmi a možnostmi/nabídkou. Neboť jsou to přece a více „ti ostatní“, zvláště zaměstnanci střediska, či vedení, kteří mohou změnit dané možnosti a nabídku PŘS/VČC. A jsou to opět lidé, skrze které je tato nabídka realizována či zprostředkována. Prostřednictvím aktivit volnočasového centra může žadatel svůj čas v PŘS strávit minimálně rychleji (o což také většina žadatelů usiluje, jak výzkum ukázal), nebo se díky jednotlivým činnostem něco přiučit, rozvinout svůj talent, zhodnotit svůj čas. Také má žadatel prostor (tedy nezávisle na zaměstnancích VČC), ale daný vybaveností PŘS, si čas v PŘS užít dle svého. Odpočívat, nic nedělat, relaxovat, spát nebo si s dalšími žadateli zahrát určitou hru apod. (individuální/skupinové trávení volného času).

Co a jak lépe je přímo závislé na daných lidech (žadatelích i zaměstnancích). Změny k lepšímu se mohou realizovat pouze prostřednictvím lidí. Jsou k tomu potřeba bezesporu materiální a finanční prostředky, bez kterých se těžko jakákoli organizace obejde, přesto, i byť jen nápady ke změnám a úpravám, pramení od lidí a k lidem směřují. Zde tedy (a proto) pak nepřímý vliv pro žadatele, kteří z daných oprav budou mít užitek a prospěch.

Při sledování **nepřímých** vazeb mezi kategoriemi, lze vyvodit následující.

S čím žadatel přichází je jedinou nepřímou vazbou ke kategorii „lidé – ti ostatní“. To s čím žadatel do PŘS přichází, ovlivňuje podobu vzájemných interakcí, chování, rozpoložení, komunikace i vnímání času. Jsou to především jeho zkušenosti, informace, kulturní zvyky, dále rodinné a sociální prostředí, ze kterého jedinec přichází/pochází a které si s sebou „přináší“ do PŘS. Během doby pobytu v PŘS může dojít k přehodnocení dosavadních struktur a vzorců jeho náhledu na život, druhých, vlastního života a světa obecně. Může dojít ke konfrontaci, kulturnímu šoku a jiným střetům vyvolaných v reakci na jeho vlastní vnitřní svět a subjektivně vnímanou realitu. Stejně tak, se nevyhnutelně v daném čase projeví jeho naučené chování, zvyklosti pramenící ze zmíněného prostředí, ve kterém dotyčný vyrostl (př. preference být vzhůru do pozdních hodin, ráno déle spát).

Kategorií, která byla shodně datově nasycena s kategorií „lidé - ti ostatní“, je „žadatelovo já v přítomném TEĎ a jeho budoucnost“, tedy jeho subjektivní vnímání. Z provedeného selektivního kódování je evidentní, že toto prožívání a vnímání času, stejně tak jako prostoru aspiruje na to být ústřední kategorií, nicméně, stojí až na druhém místě, byť v těsném závěsu. Jsou to převážně a právě lidé, kteří hrají tuto klíčovou roli.

11.3 Tvorba nové teorie

K tvorbě nové teorie napomáhá v průběhu analýzy dat jejich poznámkování. Jde o „zapisování analytických nápadů a předběžných hypotéz“ (Švaříček & Šedřová, 2007, s. 92). Poznámky tvoří dojmy, asociace, otázky, nápady (Hendl, 2006). **Hlavní výzkumná otázka** zněla, jak charakterizují (popisují, vnímají) žadatelé o azyl prostor a čas v PřS Zastávka. Cílem bylo zjistit a porozumět (dále interpretovat a analyzovat) jak vnímají, popisují žadatelé o azyl prostor a čas v PřS Zastávka a jak mu rozumí. Na tuto otázku a cíl odpověděla analýza provedená pomocí zakotvené teorie popsaná v předchozí kapitole. Centrální postavou v celé problematice je žadatel sám a jeho subjektivní vnímání reality, tedy i času a prostoru. Přesto jsou zde i lidé, kteří tento subjektivní obraz ovlivňují a do něho vstupují.

Klíčovým poznatkem a odpovědí na to, jak žadatelé charakterizují, popisují a vnímají čas v PřS Zastávka a prostor přijímacího střediska, je, že tento čas/prostor vnímají prostřednictvím a v účasti/spolupráci s ostatními lidmi. Zde se promítá sociální rozměr času a prostoru. Člověk v prostoru a čase není sám, vstupují do něj ostatní lidé. Ať už je prostředí příjemné svým vzhledem, úpravou, nese libé vůně, je esteticky sladěné, má ozdravné účinky na své obyvatele, je to vždy člověk, ten druhý, který vtiskuje podobu času a prostoru sám sobě i ostatním. Má zde tedy svůj neoddiskutovatelný podíl a význam. Z odpovědí na dílčí výzkumné otázky zaznívá následující.

● **Jak žadatelé o azyl vnímají čas v prostorách PřS?**

Čas v prostorách PřS žadatelé vnímají zcela rozdílně. Shodnou charakteristikou je, že jim plyne rychle, nicméně je pro ně jakousi přítěží, neboť „není“ zcela jejich, nejsou si toho vědomi. Snaží se daný čas uspíšit, popohnat, „zabít“. Pokud jim plyne pomaleji, je to z důvodu vnímané prázdnoty, co do jeho naplnění. Neví, čím by se zabavili, čemu by se věnovali. V PřS je stálá nabídka volnočasových aktivit. Ta někdy stojí stranou a není využita ze strany žadatelů. Příčinou se zdá vlastní uvážení o svém čase. Žadatelé bývají často „zalezlí“ u sebe na pokoji. Jako důvod uvádí vlastní činnosti, kterým se chtějí věnovat a také možnost prospat se. Spánek jim poskytuje i jakousi službu, jak výzkum ukázal. Popohání čas kupředu.

Čas a pobyt v prostředí PřS nevychází z dobrovolnosti. Ač žadatel vstupuje do PřS dobrovolně, pokud by záleželo na něm, rád by svůj úmysl žádat o azyl vyřešil jiným

způsobem. Minimálně rychlejším. Je tedy patrné, že čas v PřS je jakýmsi „zlem“ v nutnosti. Nicméně, s čím se žadatel musí srovnat v otázce času je jeho plynutí na omezeném prostranství a navíc, tento čas má určitou strukturu a řád. Žadatel si je plně vědom tohoto řádu. Navíc i přesného počtu dní, které v PřS momentálně je. Den, jak jej žadatel vnímá, je rozdělen na čas jídla, odpočinku, zábavy a čas spánku. Tato pevná struktura dne tiká s přesností každý den a vytváří tak jednotlivé úseky (měřitelnost času). V těchto „zastaveních“ žadatel tráví svůj čas v tichu svých myšlenek či hlasitějších přáních, aktivitách a čas dle svého uvážení (či na základě vnější motivace) zhodnocuje.

Vlastní a nevědomou devízou každého osloveného žadatele byl a je jeho přítomný odehrávající se okamžik, ve kterém se každou chvíli rozhoduje on sám o tom, jaká bude podoba jeho právě prožívaného TEĎ. Zde lze uvažovat o nastavení samotného žadatele k samotnému vzniklému (volnému) času v PřS. Daná volnost a svoboda k výběru činností je někdy žadateli ku prospěchu (cílené vzdělávání se), jindy spíše ke škodě (nuda a zahálka). Je to však vždy jedinec sám, který si ve svém čase volí, čemu se bude věnovat. Pro některé, jak výzkum ukázal, je čas v PřS časem možností. Vyjadřují se o něm, že v něm něco získali, přiučili se, vyzkoušeli. K tomu museli bezesporu být v ledasčem aktivní, vykročit ze sebe. Pro některé to znamenalo překonat svoji plachost a ostýchavost (přijít mezi další lidi, do kolektivu). Jistá míra zvědavosti a dravosti v čase žadatelům neškodila, neboť jim pomohla vyjít ze svého pokoje a porozhlédnout se po svém okolí (a tím i něco získat).

To co má jedinec k dispozici a co mu nelze vzít ani oplocením daného území je svět jeho vlastních myšlenek. V nich se může vracet v čase a také vydávat na cestu, o jejíž pravosti nemá ještě ani tušení. Tento kraj nabízí žadatelům zdroj upokojení (těšení se na blízké), ale zároveň bolest (z jejich ztráty či nepřítomnosti). Nicméně, žadatel má tento svůj balík „svého já“ stále s sebou (rodinné a společenské zázemí, výchova, zvyky, kultura aj.) a „v něm se pohybuje“ i časem v PřS. Přes toto sklíčko vnímá události, které se kolem něj dějí, přes ně nahlíží na prostředí, které ho obklopuje (včetně přítomných lidí). Není překvapující, že v PřS může dojít k setkání lidí s nulovou zkušeností s lidmi jiných etnik a národů. Čas v PřS jak se ukázalo, může otevřít prostor k objevení „stejného“ lidství v každém jedinci.

Žadatelé vnímají svůj čas v PřS převážně ve vztahu k druhým lidem. Jsou to zvláště druzí lidé, kteří jim pomáhají daný čas příjemně prožít anebo jim jej můžou znepříjemnit.

Žadatel není většinou ubytován sám na pokoji, zde tedy vzniká možnost rozhovorů, poznávání druhého, sdílení. Přesto, je čas v PřS vnímán i jako možnost být sám a přemýšlet. Vnímanou hodnotou (kladnou i zápornou) času v PřS je jeho rozměr a šíře. Je ho příliš a zároveň málo. Je vyplněn určitou strukturou a řádem. Odehrává se v mezidobí a také v konkrétních hodinách. Převážně je to ale čas spojený s místem, kde se nachází, tedy propojený s vnímáním svého okolí, druhých lidí, situací a okolností. Ve vztahu k lidem jde o čas poznávání jiných kultur, lidí odlišných jazyků a národností, na což i žadatelé poukazovali (v kladném slova smyslu).

● **Jak rozumí a definují žadatelé o azyl čas v PřS?**

Z výzkumu je patrné, že zvláště první dny jsou žadatelé ve vleku nutných zdravotních prohlídek a dalších nezbytností, které jim vyplňují den. Tyto dny mají své tempo a jsou tak definovány. Dalším velmi častým vymezením je již naznačené uspořádání času dle režimu a denního harmonogramu střediska. Jsou určité stálé a opakující se děje (doba výdeje jídla), které se nemění a ty mají zcela zásadní vliv na uchopení času, a jak mu žadatelé rozumí. Je tedy pro ně časem „před, po, mezi“. Jednotlivé úseky dne se pak snaží zaplnit činnostmi, které mají rádi či v tomto čase kompenzují nedostatek spánku z dosavadního uspěchaného životního stylu a jen odpočívají. Tak je i definován čas v PřS, jako oddech, dovolená, relaxace, sanatorium. Tato pojmenování jdou ruku v ruce i s uchopením a popisem prostoru v PřS. Čas v PřS je pro mnohé také časem zastavení a zpomalení, jak bylo uvedeno.

Dále čas v PřS žadatelé definují jako čas zábavy. Zábavy, kterou si užívají a za kterou jsou rádi, stejně tak jako zábavy, které by si přáli víc. Činnosti, které vzbuzovaly touhu po opakování, byly společné hry, kde „to žilo“. A vzpomínali také na čas utvořených skupinek, kde zábava dále pokračovala. To je přitahovalo a mělo pro ně atraktivitu. Je zarážející, že navzdory tomu, že tento typ zábavy je uspokojoval, brali by rovněž, aby jejich čas vyplnil někdo jiný. Někdo, kdo by se jim postaral o zábavu. Navrhovali cirkus a jiné pasivní trávení volného času. K tomuto způsobu „zábavy“ také utíkali v době právě „mezi“. Mezi obědem a večeří a po večeři, tedy ve večerních hodinách, kdy sledovali převážně filmy anebo trávili čas na telefonu (s internetem). Internet a vůbec počítačové sítě zabírají dle všeho podstatnou část času žadatelů v PřS. Žadatelé se ve svém čase v PřS stávají konzumenty a z výzkumu je patrné, že jde o jejich běžný způsob trávení volného času. Nicméně jim tato forma zábavy pomáhá překonat čas v PřS a čas zpříjemnit, jak to

sami vyjadřovali. Avšak s podtextem, že jde o volbu „nejjednodušší“. Co už tedy mají dělat? Nějak zabít čas chtějí a toto se nabízí. Přes všechno zmíněné, nejvíce žadatelům „zářily oči“ když popisovali právě čas, kdy buď hráli s ostatními sportovní hry, anebo získali za ně nějaké ocenění, či jen sami (bez zásahu pracovníků VČC) si zahráli stolní tenis nebo bušili do boxovacího pytle.

Žadatelé svůj čas v PřS definují různým způsobem, v některých bodech je jeho definice shodná, v jiných rozdílná. Přesto lze konstatovat, že jsou rádi, za jeho užitečné, zábavné využití a oceňují, že pro ně někdo připraví nějaké aktivity, soutěž či společenskou hru. Pokud o daných možnostech ví, většinou je rádi využijí. Jde o nabídku VČC, posilovnu, stolní fotbal nebo ping pong. Navíc, pokud jsou více smělí a ochotní, mohou i oni sami připravit pro druhé nějaký zajímavý program (lekce salsy apod.). Více v následující části.

- **Jak ovlivňuje a zasahuje do času žadatelů nabídka aktivit VČC střediska?**

Přítomnost VČC je žadatelům v PřS povětšinou vítaná. Nabízí jim kvalitně strávený čas, možnost zahrát si společně s dalšími hry, zkusit něco nového, vytvořit si z hlíny hrníček, shlédnout film, nebo si jen tak „zalézt“ do koutku se zajímavou knihou. Ve výzkumu několikrát zaznělo, ať už explicitně, nebo jen v kontextu, že se daných aktivit žadatelé rádi účastní. Jsou jim příjemné, oceňují dynamiku a atmosféru společných činností a rádi tato místa navštěvují či na ně vzpomínají. Pokud musí do střediska opakovaně, většinou je to VČC na co se těší. Důležitým aspektem volnočasových činností je člověk sám, tedy jak žadatel, tak na druhé straně pracovník. Obliba obou pracovníků VČC PřS je zcela evidentní. Jsou to také oni, za kterými cíleně žadatelé přicházejí a které vyhledávají, znají je jménem a společný čas s nimi je baví. Vstřícnost a přátelskost Tomáše a Lany si získala nejednoho žadatele. Spontánně ve výzkumu lidé vyjadřovali, že tito dva pracovníci pro ně hodně znamenali či udělali. Ve sděleních byla cítit přátelská vazba k těmto pracovníkům. Pokud se dotyční do střediska vraceli (opakovaná žádost) bylo právě VČC tím, na které se těšili (na jeho pracovníky). Z pozorování i sdělení je patrné, že lidé oceňovali osobní přístup obou pracovníků, jejich naladění a že jsou tu pro ně. Byli si vědomi nabídky centra. Oceňovali aktivity, které pro ně připravili, nebo do jejichž přípravy se sami zapojili. Také vzpomínali na atmosféru, kterou dokázali společně vytvořit, slovy, že to ve VČC „žilo“.

VČC se snaží nabídnout žadatelům smysluplné trávení jejich volného času. Usilují najít každému činnost či aktivitu jemu „šitou na míru“. Samozřejmostí bývá představení nabídky, jejich „ochutnávka“ a provedení prostorami centra volného času. Při tom všem už žadatelé mohou nasávat atmosféru daného prostředí, vybírat si z nabídky, skládat si pro sebe tipy na příště apod. Mohou také vstupovat do interakcí s lidmi, kteří se v daný moment v centru nachází, mají-li náladu a chuť, rovnou se zapojit do probíhající hry, tvoření a nápadů. Nabídku se pracovníci snaží činit pestrou, a jak výzkum ukázal, do žadatelova času zasahuje významným způsobem.

Činnosti jsou jak organizované, společné, tak zcela individuální. Centrum poskytuje možnost osobního přístupu ke každému žadateli, dle jeho potřeb a rozpoložení. Žadatelé ve výtvarné dílně nachází prostor k seberealizaci, možnosti vyzkoušení si dosud neznámých technik tvorby, činností individuálních i společných. Dalšími zmiňovanými oblíbenými činnostmi v odpovědích byly převážně stolní hry, stolní fotbal a hraní ping pongu. VČC občas pro žadatele připravuje turnaje, sportovní utkání či vědomostní soutěže. Ty zvláště měly u respondentů velký ohlas a výzkumnice tento fakt zaznamenávala často v pondělních rozhovorech s respondenty (většina turnajů a vědomostních soutěží probíhala v neděli). Z prostor, které jsou využívány k volnočasovým aktivitám, to jsou převážně venkovní prostory pro sportovní aktivity a vnitřní prostory pro klidnější společenské hry a výtvarné činnosti. Jak je z odpovědí respondentů patrné, volnočasové aktivity se nesoustřeďují jen do vnitřních prostor. Venkovní areál je využíván k míčovým hrám, jako je volejbal a basketbal. Celkově lze konstatovat, že VČC do času žadatelů zasahuje výraznou měrou a to kladně.

● **Jak popisují žadatelé o azyl prostor PŘS?**

Prostor PŘS žadatelé popisují často jako prostor uzavřený, což je pro ně nemilou skutečností. Řada z nich by si přála středisko otevřené. Nicméně, je pro ně nejčastěji „táborem“, místem, které jim připomíná dětský či pionýrský tábor z dětství. V prostorách PŘS nachází mnozí klid a nerušenou pohodu, možnost spočinutí, oddechu. Je jim místem relaxace, klidu, malé dovolené anebo sanatoria (lázní). V této souvislosti zaznělo i přirovnání PŘS k domovu důchodců, to pro zmíněný klid a okolo chodících starých lidí. Přesto všechno, si však nejvíce na prostorách žadatelé uvědomovali právě onu nemožnost z daného prostoru vyjít a prostor opustit, dle své vůle. To někteří považovali za projev

nedůvěry vůči nim. Oproti tomu se ozvaly i hlasy, které naopak v prostorách viděly svobodu a volnost, navzdory jeho oplocení.

Ve venkovním prostoru si žadatelé nejvíce všímali vzrostlých stromů a celkové úpravy areálu, umístění dětského hřiště, volejbalové hřiště, možnosti využití laviček k posezení a hraní her. Ani jednu nebyly zmíněné posilovací stroje, které jsou rovněž zasazeny ve venkovním areálu. Avšak o boxovací pytel byl zájem a ten ocenil ne jeden žadatel. Dojmy z prostoru se mnohým žadatelům kryly s dojmem z lidí, které v tomto prostoru potkávali a kteří do toho prostoru nějakým způsobem vstupovali. Žadatelé reagovali na chování těchto lidí, jejich vstřícnost a snahu napomoci. Dokonce si všímali jazykové vybavenosti zaměstnanců a pracovníků střediska. Také jejich ochoty s nimi „prohodit pár slov“, bez toho aniž by cítili, že dotyční spěchají. Dále jim tento prostor byl prostorem, ve kterém se setkávali a poznávali s ostatními. Pobývali s nimi při hrách, na pokoji anebo při jídle. Prostor PřS, jak jej popisovali žadatelé, by se dal označit jako prostor vztahů s druhými lidmi, prostorem možností společně něco zažít anebo být sám a přemýšlet o tom, co člověka provází. Dále prostorem, ze kterého měli užitek, neb prošli zdravotní kontrolou a prostorem pro ně samotné co do jejich zájmů - k sledování jejich oblíbených filmů a seriálů, či přiučením se něčemu novému (viz VČC a i možnosti učit se českému jazyku).

V souvislosti s prostorem osobním a životním, si žadatelé všímali jeho úpravy, funkčnosti a užitečnosti pro ně samotné. Shledávali jeho nedostatky, které jim čas a pobyt v PřS nikterak nezpříjemňovaly. Všímali si také čistoty a hlučnosti daných prostor. Prostor jejich pokoje byl komentován ne moc pochvalně. Někteří byli konkrétní a sdělovali, že jim chybí pocit útulnosti pokoje. Překvapivě jen zřídka se ozvaly hlasy pro větší soukromí v rámci ubytování na pokojích, tedy přání mít samostatný pokoj, ač tento fakt výzkumnice „běžně“ zaznamenává.

● **Jak vnímají žadatelé o azyl fakt omezeného prostoru?**

Nepřehlédnutelnou součástí prostoru PřS je jeho oplocení, navíc obehnané ostnatým drátem. Toto ohrazení neumožňuje PřS svobodně a libovolně středisko opouštět. Omezenost prostoru je pro některé stresující, pro jiné naprosto normální, spíše akceptovanou záležitostí. Ač jim ohrazení přináší i jakýsi pocit ochrany, nepřál by si ho téměř nikdo. Jeho výhody spatřují jen v kontextu zabránění vstupu lidem spíše z druhé strany. Pak pro ně uzavřený prostor získává hodnotu – chrání je před vniknutím „zlých“

lidí a lidí pod vlivem alkoholu. Omezenost prostoru vzbuzuje v žadatelích pocit něčeho, co se jim nelíbí a čemu se chtějí bránit. Někteří si to vztahují ke své osobě a cítí se jako ti, co něco provedli, a proto musí být zavřeni. V reakcích na tento pocit se v odpovědích vyskytovaly názory, že oni nic trestného neudělali. V tomto se jedná o pozoruhodné zjištění, že oplocení pro některé přináší označení (si vykládají) jako těch, kteří se proti něčemu provinili. Omezenost prostoru v žadatelích také provokuje ulpívání na dobu „až“. Až vyjdu z PřS, až tu nebudu zavřený. Ukázalo se, že fakt uzavřenosti střediska, je pro některé, palčivý problém, pro jiné, není ničím stresujícím. Dokonce to považují za zbytečné. Minimálně ten žiletkový plot.

- **Jaké možnosti změn co do prostoru (prostředí střediska) a času v něm stráveném, navrhují a vidí žadatelé?**

Prostředí, jak bylo nastíněno, zvláště to nejbližší, je pro člověka důležité. Všimá si jeho kvality a ta ovlivňuje jeho prožívání daného okamžiku a bytí v daných prostorách. K danému tématu se žadatelé vyjadřovali opatrně, jindy s větší otevřeností. Nejvíce a nejčastěji zmiňované bylo prostředí jejich „vlastního“ pokoje, sociálního zařízení a kuchyně, kterou mohou využívat k vaření a přípravě pokrmů. Vyjadřovali představu a přání, jak by dané prostory měly vypadat v kontextu s prožívanou realitou – nefunkčností sprch či studené vody, hluku, zápachu z kuchyně při vaření apod. Byli rozladěni z křiku dětí ve večerních hodinách. Ocenili by větší soukromí a také čistotu společných prostor. Jedním z návrhů bylo zřízení výtahu. Co by však předčilo jejich očekávání, kdyby v prostorách byl zřízen bazén. To zaznívalo velmi často.

Ač daný aspekt není prostorovým hlediskem, ani časovým, vyjadřovali se žadatelé ke stravování. V jedné odpovědi zaznělo, že údajně polovině chutná a polovině nechutná připravovaná strava v místní kuchyni PřS. Bezesporu lidem, kteří přichází z jiných zemí, není česká kuchyně tím, co by si sami vybrali. Zvláště pro děti by měla být strava jiná, méně slaná a bez koření. Více přání bylo směřováno však ke způsobu stravování. Žadatelé by byli rádi za stravování formou bufetu či restaurace.

V otázkách času by změna byla převážně co doby pobytu v PřS. Doby by žadatelé zkrátili na čtyři dny, nebo ještě méně. Nejednoho žadatele je nemile překvapilo, že podání žádosti o azyl neproběhne „u okýnka“, ale je k tomu nutný jeho pobyt v uzavřeném areálu. Pokud se takové zjištění dovídá až ve chvíli, kdy na daném místě stojí a nemá s sebou nic, kromě dokladů, je tato situace pro ně velmi nepříjemná. Hygienický balíček žadatelé při

vstupu do PřS dostávají, nicméně to nemění nic na faktu, že žadatelův čas v PřS nezačíná příliš pozitivně. Ojedinělým přáním byl i delší pobyt v PřS. Tato touha byla vyvolaná snahou dotyčného žadatele dokončit svůj rozpracovaný dárek pro člověka jemu blízkému. Čas tedy zde hrál hodnotu a ochotu investice svého času ve prospěch někoho jiného. Výše uvedené návrhy stran žadatelů na podobu času v PřS zaznívaly na základě vybidnutí k představě, že mají kouzelnou hůlku. S ní mohou cokoli změnit, tak jak si přejí.

11.4 Shrnutí

Tato část práce přináší shrnutí obou částí práce, teoretické a praktické. Nahlíží na poznatky vyplývající z predestřeného výkladu (teorie) a propojuje je se závěry empirické části. Snahou této části je, aby jednotlivá fakta a skutečnosti vytvořily ucelený blok poznatků a informací, ke kterým daná práce dospěla.

Práce ve své teoretické části sledovala cizince, který přichází do Příjímacího střediska (PřS) Zastávka a žádá o mezinárodní ochranu (MO). Tento cizinec, který hledá ochranu jiného státu (mezinárodní ochranu), má možnost obrátit se ve své záležitosti na Policii České republiky nebo na Ministerstvo vnitra (MV). Pod MV spadají tři složky státu, které se problematikou mezinárodní ochrany zabývají. Jde o Odbor azylové a migrační politiky (OAMP), zmíněnou Policii ČR a dále Správu uprchlických zařízení (SUZ/Správa). Právě Správa poskytuje cizincům během řízení o jejich žádosti o mezinárodní ochranu ubytování a další služby, kterými jsou volnočasové aktivity, zdravotní péče, psychologické a právní poradenství aj. Práce si všimla konkrétního střediska, Zastávky u Brna, kde jsou žadatelé o azyl (cizinci) ubytováni několik dní. V průměru tento počet nepřesahuje deset dnů. Zařízení plní funkci příjímacího střediska a je uzavřené. Jak dotýčným žadatelům v prostoru PřS plyne čas, jak tento vzniklý čas a prostor vnímají, jak jej definují a rozumí mu, bylo předmětem zkoumání. Šlo o nalezení příčin a souvislostí u zkoumaného jevu a hlubší porozumění chování a interakcím v daném prostředí PřS. Práce si kladla otázky, co stojí za danými jevy a co je jejich podstatou. Jako výzkumná metoda byl zvolen kvalitativní přístup, který právě může napomoci k odhalení výše definovaného jevu, jednotlivých vztahů mezi nimi a získání maxima informací o dané problematice.

Čas, jako jedna ze základních fyzikálních veličin, hraje v životě člověka zcela určující roli. Plynoucí čas člověk vnímá a prožívá jej v přítomném okamžiku, jako součást své minulosti a také v očekáváních kladených do budoucna. Daný čas se mu nějak jeví, určitým způsobem jej posuzuje a nějak se k němu staví. V oné zkušenosti (s tímto časem

odehrávajícím se v souběhu bytí na určitém místě) se vlastně tvoří jedinci jeho vlastní příběh. Existenciální přístup si u člověka a jeho vztahu k času všímá autentičnosti bytí jedince v jeho časovosti (nalézání smyslu bytí) stejně tak jako jeho dávání se druhým v tomto čase (překročení zaměřenosti na sebe sama) a uchopení času jako „prostoru a příležitosti“ rozvrhovat se. Pro člověka důležitou vlastností času je jeho kvalitativní stránka. Co mu čas (na daném místě) přináší a co v něm může získat. Další významnou stránkou času je jeho trvání (*durée*), které je základem lidského života. Jde o jeho plynutí a vědomí času, souvislostí, své konečnosti, Jednoty. V tomto trvání si člověk dobře uvědomuje pozorovatelné (kvantitativní) stránky času, kterými jsou jeho měřitelnost, množství (dostatek času) a jeho plynutí. Čas lze měřit a dělit (na hodiny, dny, týdny, měsíce, roky a letopočty), což člověku umožňuje lepší orientaci. Čas mu pak vytváří jakýsi rámeček, strukturu a perspektivu. Den a jeho podoba, byl pro širokou skupinu žadatelů ve sledu událostí spojených se stravováním. Řád jasně stanovený pro výdej jídla jim dělil den na „do“ a „po“ snídani/obědě/večeři. Ranní hodiny patřily mezi ty méně příjemné a odpoledne či večer byl dobou vítanou a snad i kýženu. V těchto chvílích se žadatelé věnovali většinou činnostem, které pro ně byly příjemné a zábavné. Svůj volný čas tak trávili individuálně či ve skupině dalších žadatelů.

Volný čas, jak o něm hovoří odborná literatura, je dobou, ve které má člověk prostor pro činnosti, které jej nějakým způsobem zajímají, jsou pro něj podnětné, obohacující, pestré, přináší mu naplnění jeho potřeb a regeneraci sil. Aby byla splněna podmínka označení času jako volného, musí jít o čas disponibilní, ve kterém člověk nemusí a není nucen zajišťovat a uspokojovat potřeby své či svých blízkých, pečovat o domácnost a věnovat se dalším povinnostem z toho vyplývajícím, aj. Naopak, na základě svých zájmů a potřeb si volí ty činnosti, které mu přinášejí radost, uspokojení a jsou výsledkem jeho svobodné vůle (vychází z jeho dobrovolnosti). Tato kritéria platí obecně a zároveň je toto posouzení odvislé od člověka samotného, jak uvádí teoretická část, ne od dané činnosti. Z činností, které žadatelé vyhledávali, dle výzkumu, šlo o činnosti jak individuální, tak společné. Ve svém volném čase dávali přednost (hranice není tak jasná a určitá) času ve svém pokoji, kde byli napojeni na různé mobilní a další sociální sítě nebo svůj čas trávili ve volnočasovém centru střediska. Také sami, ze svého zájmu využívali místní posilovnu, stolní tenis a další prostory pro sportovní aktivity. Jak bylo popsáno, v teoretické i empirické části, volný čas žadatelů je velmi specifický. Značný podíl volné složky tohoto času je dán „nuceným“ pobytem v PřS. V této době jsou žadatelé

„odstřížení“ od svých blízkých, svého dosavadního bydliště, práce a způsobu života. Do PřS si s sebou přinášejí jen malé množství věcí (kufř, batoh). V zavazadle si člověk obvykle nese věci na dovolenou. Překvapivě, o čase v PřS někteří respondenti hovořili právě jako o „malé dovolené“ či pobytu v lázních. V této době odpočívali, spali, anebo se učili, hráli hry a čas v PřS si i užili. Často čas v PřS popisovali jako ten, který jim rychle teče, letí. Na druhé straně se jej snažili popohnat, aby už byl ten tam a byla zde jiná realita. Je to dané charakterem přijímacího střediska (uzavřenost), tedy prostředím, ve kterém se nacházeli. Ač tento prostor byl pro ně místem relaxace a oddechu, byl také tím místem, kde dobrovolně sice byli, ale šlo spíše o jistou míru akceptace, jak z rozhovorů vyplynulo. Sami by si tuto možnost nevybrali.

Teorie také poukázala na to, že člověk v čase nejen uvažuje, činí mnohá rozhodnutí, prožívá danou realitu a okolnosti života, ale také zraje a získané zkušenosti jej činí „bohatším“. Času, se kterým jedinec disponuje, má co do množství každý stejně. Ze subjektivního hlediska tomu tak však není. Někomu, jak již bylo řečeno, čas na daném místě běžel a další ho měl nedostatek (v PřS ojedinělý případ mezi respondenty). Někomu čas vytvářel příležitosti k setkání se s lidmi, dalšímu naopak vháněl obavy a úzkost (ve spojitosti s pobýváním v neznámém prostředí). Prostředí hrálo významnou roli ve vnímání, popisu a charakteristice času u oslovených žadatelů.

Prostor, nelze od času oddělit a stejně tak jako čas, má sociální povahu (společenský původ). Člověk prostor chápe empiricky (zkušenostně). Pro prostor společenské a přírodní vědy užívají též označení prostředí a místo. Prostředím jsou míněny předměty a jevy, které existují kolem nás. Ty tvoří pak naši objektivní realitu. Ze znaků, kterých si člověk v prostředí všímá, jsou to jeho rozměr, přítomnost dalších lidí v tomto prostoru, zda je či není prázdný, jakou má dynamiku a co člověku nabízí (perspektiva – zda je vhodným či nevhodným místem k žití). Člověk stejně tak posuzuje i svůj vlastní prostor (prostor k seberealizaci, prostor ve smyslu proxemiky). Zmíněná přítomnost druhých lidí je klíčovým prvkem v prožívání/vnímání tohoto prostoru. Subjektivní vnímání daného prostoru pak tvoří významný faktor chování člověka v daném prostředí. Navíc na toto chování mají vliv další prvky a těmi jsou sociokulturní a rodinné prostředí. Tyto poznatky vyplynuly z teoretické části a shodně je potvrzovala část empirická.

Prostor vytváří člověku místo k bytí. Pro člověka má význam zvláště v momentě, kdy mu tento prostor něco přináší, jak bylo zmíněno. Tedy jde o jeho kvalitativní vlastnost.

Tento obsah prostoru lze vnímat jen smysly a intuicí. Úprava prostředí a jeho vzhled působí na psychiku člověka. Má vliv na jeho rozpoložení, a na to, jak dané prostředí hodnotí. Žadatelé se mnohdy o PŘS vyjadřovali jako o místě, ve kterém nacházeli klid, odpočinek a také prostor pro činnosti, kterým se chtěli či plánovali věnovat. Ne zřídka prostředí kompenzovalo jejich uspěchaný život. PŘS jako „místo zastavení“ reflektovalo jen několik respondentů, nicméně jim ona možnost „jít do hloubky“ přinesla prospěch. Získali představu, jak chtějí se svým časem (životem) dále naložit a jakým směrem se chtějí vydat. Tyto významy a hodnocení času a prostoru nebyly součástí výzkumu, nicméně je výzkum ukázal. **Prostředí** (PŘS) lidé popisovali často ve vztahu k druhým lidem. Byl jim prostorem, kde se s druhými lidmi potkávali, hráli s nimi hry, reagovali na sebe při různých příležitostech, které jim den přinesl a tito lidé měli vliv na to, jak dané prostředí následně vnímali. Tyto psychologické aspekty nejde v prostředí (sociálním) opomenout. Ač rovněž nebyly předmětem zkoumání, ukázalo se, že do vnímání prostoru patří a mají v něm své místo. Teorie hovoří zvláště u volného času o těchto sociálně psychologických aspektech, kdy jedinec bývá ovlivněn lidmi daného prostředí a pedagogika volného času je využívá.

Život člověka odpovídá spíše lineárnímu času, ve kterém se jeho život ubírá sice nepředvídatelným a nepravidelným směrem, nicméně stále kupředu. Cykličnost času dává tomuto „toku“ určitou stálost a pravidelnost (opakující se koloběh dne, rozvrhnutí času dne na úseky aj.). Lidé v takto pojatém čase mohou nacházet jakýsi klid a jistotu v „bouři života“ (i tento aspekt času byl některými žadateli reflektován). Veškeré naše lidské počínání se děje v čase. Naše myšlenky, představy, zkušenosti, setkání s lidmi, probíhají v čase. Do tohoto vnímaného času zasahují vnější okolnosti, vlivy a další podmínky, které nás mohou buď stimulovat, nebo brzdit. Jedním z těchto vlivů je prostředí (prostor), ve kterém se nacházíme, jak o něm bylo pohovořeno. Sledován v této práci byl žadatel v jeho „novém“ prostředí, kterým se stalo na několik dnů přijímací středisko. Jak výzkum ukázal, lidé hrají v životě člověka významnou roli. Jsou součástí prostředí, do kterého jedinec vstupuje. Znalost, či neznalost prostředí se odráží v prožívání člověka. Jak hovoří teorie, není pochyb o tom, že pobyt ve známém prostředí život člověku usnadňuje. To ukázal i výzkum. Žadatelé, kteří do PŘS přicházeli podruhé, se už tak nebáli, věděli, co je čeká. Dokonce si plánovali, co budou v PŘS dělat a jak čas zde strávený využijí (vzdělávání). Míra znalosti prostředí je silně subjektivní. Jak teorie uvedla, objektivní znalost prostředí neexistuje. Na popisu, charakteristice a vnímání prostoru má vliv řada dalších faktorů.

Vždy jde o soubor jevů, vlastností a vztahů. Člověk je zde aktivním tvůrcem těchto vztahů a i svého času. Výzkum mezi žadateli poukázal na silnou subjektivnost vnímání a prožívání daného prostoru přijímacího střediska a času v něm stráveném, stejně tak (shodně) na sociální rozměr tohoto času.

Pedagogický aspekt v přístupu k volnému času vede člověka k zhodnocení, tvořivému a aktivnímu využití svého volného času. Tento přístup zcela respektuje jak individuální potřeby jedince, tak jeho nastavení, zájmy a osobnost. Dle pozorování a rozhovorů, stejný přístup je realizován i skrze volnočasové centrum střediska. Ukázalo se, že snaha nabízet žadatelům sebe a svůj čas, je pro ně něčím cenným, co si „ze Zastávky“ odnáší a na co rádi vzpomínají. Předním úsilím VČC je žadatelům pobyt v PřS zpříjemnit a nabízet jim takové aktivity a činnosti, které by jim byly šité na míru, či „jen“ je někam posunuly, něco je naučily. Cílem mnohých aktivit je rovněž snaha spojovat lidi a napomoci jim vidět svět druhého nově, jinak, nahlédnout do této rozmanitosti a zároveň se na ní podílet. Jak výzkum ukázal, tento prostor žadatelé dostávají a jsou za něj rádi (za možnost setkat se s dalšími lidmi stejné či jiné kultury, stejné či jiné země; přinést něco druhým ze sebe vědomě či nevědomě).

K prozkoumání dané problematiky byla využita zakotvená teorie. Jedná se o kvalitativní metodu sběru dat, jejímž cílem je vytvoření nové teorie. Data byla získána pomocí polostrukturovaného rozhovoru s otevřenými otázkami. Výhodou tohoto přístupu je poskytnutí prostoru dotazovanému pro vyjádření jeho názorů, postojů, pohledů a tím odhalení netušených souvislostí a vztahů. Tuto metodu se rozhodla výzkumnice doplnit o pozorování (které napomáhá odhalit, co se ve skutečnosti děje) a techniku sloužící ke zjištění subjektivních konstruktů - projektivní metodu. Projektivní metody, konkrétně mentální mapy, napomáhají odkrýt jedincův subjektivní obraz skutečnosti. To v praxi znamená možnost odhalení toho, co je pro jedince v daném prostoru a čase důležité, kde jsou jeho preference, čeho si v prostoru všímá a proč. Jako další projektivní metoda byla využita časová křivka. A to z důvodu potřeby zaznamenat jedincem vnímané významné události a prožitky v určitém časovém úseku dne. Šlo o grafický záznam.

Výsledným zjištěním bylo, že žadatel o svém čase v PřS hovoří jako o čase vztahů. Tento čas má pro něj sociální a perceptuální význam. V tomto čase si všímá přítomnosti druhých lidí, vstupuje do interakcí s nimi, události hodnotí, popisuje a prožívá na základě těchto interakcí. Také si v tomto čase všímá svého okolí, procesů a dějů, které se v něm

odehrávají (psychologický čas). Ty mu plynou v určitém tempu, které je závislé na intenzitě jeho prožitků. Určitý podíl tohoto svého (volného) času věnuje také na obnovu svých sil (potřeba spánku anebo jen zaspání něčeho nepříjemného). Navzdory úpravě či neúpravě svého okolí, je to stejně vždy druhý člověk, který se podílí jak na svém (prožívaném) čase, tak čase druhých lidí. Tento aspekt dobře využívá pedagogika volného času. Subjektivní podoba času u žadatelů odráží objektivní příčiny (jevy a skutečnosti). Čas má určité trvání, *durée*, ač v PŘS limitované počtem dnů pobytu, přesto se zásadním způsobem promítá do života jeho obyvatel. Z výsledných rozhovorů, pozorování a analýzy projektivních metod se ukázalo, že určité okolnosti a situace člověk nemůže ovlivnit. Má ale možnost ovlivnit svůj čas, dát mu, byť by se nacházel v uzavřeném prostoru, smysl a může jej prožívat uspokojujícím způsobem. Dokonce si jej může užít, promyšleně jej zhodnotit buď ve svůj prospěch, nebo prospěch ostatních.

11.5 Doporučení pro pedagogickou praxi

Jak předchozí část kapitoly v závěru nastiňuje, cílem pedagogiky volného času je působit na jedince (dítě i dospělého člověka) a jeho volný čas. Toto působení není nikterak náhodné, ale zcela záměrné. Využívány k tomu jsou jak výchovné tak vzdělávací prostředky. Působení zvláště na jedince volnou složku času je důležité především pro něj samotného i společnost jako takovou. Ve chvíli, kdy se jedinec octne uzavřen, byť na relativně „velkém“ prostoru, vyvstává otázka, jak naloží se svým volným časem, o to víc, palčivěji. O svobodném rozhodnutí k užití volného času bylo již pojednáno. **Jak ale ukázat člověku na hodnotu svého času a naučit jej, aby se svým volným časem dobře hospodařil?** Pokud jedinec již do daného prostředí přichází s určitými návyky (čas zhodnocovat) je snaha o působení na takového jedince v daném duchu mnohem snazší. U jedinců, kteří vyrostli v jiném prostředí (i kulturně vzato), jde ruku v ruce s danou otázkou i nutnost **poznání jejich prostředí** pro možné další pedagogické působení.

Bezesporu příklad táhne a jak i výzkum ukázal, přítomnost druhých lidí, kteří byť jen po svém a vlastním způsobu tráví svůj volný čas, aktivně či pasivně, má na jedince (v tu chvíli pozorovatele) vliv. Může mu být pobídkou, motivací, poznatkem k možnosti (jak například dnes strávím svůj den, co vyzkouším, apod.). Prvním, čeho si snad žadatelé v PŘS ve svém volném čase žádali, dle výzkumu a pozorování, byl odpočinek a zábava. Snad právě i v tomto pořadí. K načerpání a obnovení sil jednoznačně napomáhala parková úprava prostor PŘS. Svým jedinečným způsobem v sobě snoubí jak prostory určené ke

sportu, tak k oddechu (posezení na lavičce). V přístupu k jedincům pedagogové VČC se snaží o zprostředkování sportovních či jiných aktivit nenásilným a citlivým způsobem. Jde o jeden z důležitých principů v pedagogice volného času. Je důležité na jedince netlačit, nevnučovat mu nabídku, ale motivovat jej. Motivovat dospělého jedince vyžaduje bezesporu jiný přístup než u dětí a v něčem shodný. Předně by nabídka měla vycházet ze zájmu samotných budoucích účastníků těchto aktivit. Měli by o tyto aktivity stát. Dle rozhovoru s pracovníky VČC se ukázalo, že si tyto otázky kladou téměř denně, pravidelně na svých „poradách“ (sdílení za pochodu a v průběhu dne). O zamýšlených aktivitách spolu rozmlouvají a vedou diskuze. Zvažují různá „pro a proti“. Neustále se (zvláště nově příchozích žadatelů) ptají, jaké aktivity by jim mohli nabídnout, co je samotné, konkrétně, zajímá. Následně hledají možnosti, jak tyto podněty zrealizovat. Zní to až idylicky, ale jak výzkumnice měla možnost zjistit, tento postup je u pracovníků standardní a je příkladem dobré praxe. Přístup obou pracovníků k žadatelům je dle pozorování respektující. Každý má jinou „strategii“ a každého přístup je lehce odlišný. První pracovník nabízí, spíše ukazuje a jakoby více ponechává na uživateli, zda jej nabídka zaujme a k aktivitě se přidá. Druhý pracovník žadatele více „burcuje“, aktivně je vyhledává a zve ke konkrétní plánované akci. Oba přístupy, jak se ukázalo, mají své příznivce a zasáhnou přesně takového člověka, který tento přístup potřebuje. **Šířit povědomí o existenci volnočasového centra** se vyplatí a je důležitým aspektem v chodu PŘS. Neb jak výzkum ukázal, pokud žadatelé nabídku znají, tak ji většinou rádi využijí. Pokud o nabídce nevěděli, bylo jim později líto, že tuto možnost propásli.

V působení na jedince je důležité i vytváření takových podmínek, které jedinci nabídnou prostor pro uspokojení jeho potřeby seberealizace, sociálních vztahů a umožní mu rozvoj jeho schopností atd. I tuto stránku mají pracovníci VČC na zřeteli. O možnosti zapojení se do realizace her či soutěží již bylo pojednáno. Stranou prozatím zůstalo ale pozadí těchto aktivit. Pracovníci, jak výzkumnice z rozhovorů a na základě pozorování zjistila, záměrně vytváří aktivity, kde se lidé mohou potkat, něco si navzájem „sdílet“ (i beze slov a následně po prožitku společné aktivity a „odbourání vlastních zdí“ jsou vnitřně motivováni se sdílet i verbálně, ač každý hovoří jiným jazykem). Tento jednoduchý princip byl uplatněn například při tvorbě „slovníku“, jak je popsáno v kapitole 4.4. Přeložené základní fráze zapsané do sloupce pod sebe napomohly nejednomu návštěvníkovi (v daný moment či později) „navázat nit“ hovoru s dalšími žadateli nebo pracovníky a přispěly k prolomení oněch bariér.

Jak výzkum ukázal, aktivity ve volném čase probíhající v odpoledních hodinách, jsou více žadatelem využívány a vítány. V daném faktu nehrál roli ani tak socio-kulturní původ žadatele, jako spíše jeho fyzické možnosti (únava), návyk (zde aspekt kulturní, ráno déle spát), zaběhlý režim dne a dosavadní pracovní či rodinné vytížení. Pro plánování aktivit VČC stran pracovníků i vedení je bezesporu vhodné **zohlednění individuálních či většinových preferencí** v uspořádání dne či způsobu stravování, což do kompetencí pedagogického působení spadá jen částečně. A to jen v té oblasti, která se týká podpory zdravého, tělesného, duševního a sociálního rozvoje jedince. Tento přístup zahrnuje právě zmíněnou strukturu dne. Prostředí PŘS nabízí možnost navázání „netradičních“ sociálních vztahů, kamarádství či přátelství. Umožňuje to především společná situace (žadatelé o azyl) a podobné zájmy. Nestejné výchozí podmínky (lidé z různých zemí), názory, pohled na svět a jedincův přístup k volnému času může být zdrojem obohacení namísto odsouzení či odmítání. Volnočasové centrum slouží i jako místo **preventivního působení** na žadatele, z důvodu možných konfliktů už jen pro psychickou tenzi, kterou mohou prožívat na základě svého postavení, role, situace a okolností života. Jak výzkumnice zaznamenala, podpora dobrých mezilidských vztahů, vytváření pohodového klimatu a atmosféry stojí mezi prioritami PŘS a hraje podstatnou roli v hodnocení času v PŘS.

Z hlediska přání žadatelů, by se daly odvodit určité **možnosti ke zvážení**. Někteří žadatelé zmiňovali ne příliš vyhovující společné prostory (kuchyň a sociální zařízení, nečistota v nich, či to, že nemají soukromí). V současné chvíli již proběhla rekonstrukce a modernizace jedné z budov, ve které jsou žadatelé ubytováni. U druhé budovy sloužící k stejnému účelu je plánovaná rekonstrukce na podzim letošního roku 2019. V tomto směru se tedy situace „řeší“. Ohledně času se ukázalo, že někteří svůj volný čas tráví mimo volnočasové centrum a jejich nabízené aktivity, což v pohledu na volný čas, který má být odrazem svobodné volby jedince, splňuje daná kritéria. Do činností člověka nelze nutit a je také pravdou, že ne všichni žadatelé jsou v danou chvíli nastaveni k určitým hrám či společným aktivitám. Nabídka VČC je pestrá a umožňuje svobodně ji využívat. Jak výzkum ukázal, pro člověka má význam, to, co se děje v jeho bezprostřední blízkosti, kdo se v daném prostředí pohybuje a jaká je ona vazba mezi dotýčenými. Tento důležitý aspekt prostoru a času, tedy přítomnost druhých lidí, je třeba brát na zřetel i v dalších souvislostech, plánování aktivit, komunikaci i pohledu na obě zúčastněné strany. V duchu pedagogiky volného času je dobré jedince naučit získaný čas využít **tvůrčím způsobem**, aby byl ve svém volném čase jeho **aktivním činitelem**.

Závěr

Diplomová práce řešila problematiku prostoru a času u žadatelů o mezinárodní ochranu v Příjímacím středisku Zastávka. Kladla si otázky, jak žadatelé o azyl čas vnímají, jak mu rozumí a jak jej definují, vztaženo k prostoru PřS Zastávka. Hlavním cílem bylo zjistit tyto skutečnosti, porozumět jim a následně je analyzovat (a vytvořit novou teorii). Prostřednictvím dílčích výzkumných otázek bylo téma sledováno z různých úhlů pohledu, přičemž středem pozornosti bylo žadatelovo vidění a vnímání dané skutečnosti.

Práce byla rozdělena na dvě hlavní části. Základ pro empirickou část vytvořila teoretická část. Ta se opírala o odbornou literaturu, internetové a další zdroje. V první kapitole bylo řešeno postavení cizince a žadatele o azyl, převážně z pohledu právních předpisů. Druhá kapitola přinesla zpracování složek státu, které s azylovou procedurou souvisí. Následná kapitola zachytila podobu a charakteristiku jednotlivých typů azylových zařízení. Pozornost v práci byla (v další kapitole) věnována podrobněji středisku Zastávka, neboť výzkum se týkal právě žadatelů zde ubytovaných. Cílovou skupinu tvořili dospělí jedinci. U dospělosti se zastavila kapitola pátá. Další, šestá, sedmá a osmá kapitola práce přiblížila prostor a čas (a jeho vnímání) ve svých základních vlastnostech, vztahu a významu, který mají pro člověka. Práce poté v deváté kapitole sledovala volný čas, jeho specifika a zhodnocování v duchu pedagogiky volného času. Problematika celé práce byla konkretizována na (volný) čas žadatelů o azyl v prostorách střediska Zastávka.

Empirická část se touto problematikou a odpovědí na ni zabývala ve svých dvou částech. V desáté kapitole byl objasněn základní rámec výzkumu a byly v ní předloženy cíle a metody sběru dat. Samotná realizace výzkumu byla popsána v jedenácté kapitole. Ke sběru dat byl využit rozhovor a jako další metody byly vybrány projektivní metody, mentální mapa a časová křivka. Metodou zakotvené teorie, technikou kódování byla získaná data analyzována a zpracována do nové teorie. Vzešlá teorie odpověděla na výzkumné otázky. Dle mínění autorky této práce, výzkumnice splnila zadaný cíl. Práce poukázala na sociální rozměr času a prostoru, jejich kvalitativní i kvantitativní vlastnosti. Lidé jsou významným činitelem prostoru/prostředí. Žadatelé svůj čas vnímali právě a především skrze „ty druhé“, skrze své okolí a místo, kde se nacházeli a skrze lidi, se kterými tento prostor sdíleli. Tento závěr je platný pouze pro daný výzkumný vzorek. Zhodnocování volného času a vlastní aktivní přístup k němu je příslibem dobrých prožitků v životě každého člověka.

Seznam použitých zdrojů

Tištěné dokumenty

AUGUSTIN. *Vyznání*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2015. Fontes. ISBN 978-80-7195-189-6.

BAUM, Detlef. *Výzkumné metody v sociální práci*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2014. ISBN 978-80-7464-390-3.

BOWL, Marion. *Adult education in changing times: policies, philosophies and professionalism*. Leicester: NIACE, 2014. ISBN 978-1-86201-650-7.

ČAČKA, Otto. *Psychologie imaginativní výchovy a vzdělávání s příklady aplikace*. Brno: Doplněk, c1999. ISBN 80-7239-034-1.

ČENĚK, Jiří, Jitka BREJŠOVÁ a Josef SMOLÍK. *Interkulturní psychologie: současný výzkum a aplikace*. Brno: Mendelova univerzita v Brně 2013. ISBN 978-80-7375-750-2.

ČINČERA, Jan, Michal KAPLÁNEK a Jan SÝKORA. *Tři cesty k pedagogice volného času*. Brno: Tribun EU, 2009. Knihovnicka.cz. ISBN 978-807399-611-6.

Člověk a výchova: časopis pro pedagogiku Rudolfa Steinera. Studánka č. 39. 1-4. 2014. Semily: České sdružení pro waldorfskou pedagogiku & Asociace Waldorfských škol ČR, 1996. ISSN 2464-5680.

Člověk a výchova: časopis pro pedagogiku Rudolfa Steinera. 1/2015. Semily: České sdružení pro waldorfskou pedagogiku & Asociace Waldorfských škol ČR, 1996. ISSN 2464-5680.

DYTRTOVÁ, Kateřina. *Čas, prostor, hudba a výtvarné umění*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2006. Acta Universitatis Purkynianae. ISBN 80-7044-765-6.

Evropská unie a její proměny v období globální nestability: souhrnná publikace z vědeckopopularizačního semináře realizovaného v rámci projektu Podpora šíření poznatků výzkumu evropské integrace... : Brno, 20. listopadu 2015. Praha: Newton College, a.s. ve spolupráci se Vzdělávacím střediskem na podporu demokracie, 2015. ISBN 978-80-87764-05-3.

FAZIK, Alexander. *Čítanka: Sociologie volného času a cestovního ruchu: (výběr statí, textů a klíčových citací z děl pojednávajících o sociologii volného času a cestovním ruchu)*. V Praze: Vysoká škola obchodní, 2011. ISBN 978-8086841-35-9.

FLEKALOVÁ, Markéta. *Rekreační využití území*. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2015. ISBN 978-80-7509-211-3.

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-569-1.

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-686-5.

HARTMANN, Ivan, Světlana MICHAJLOVÁ a Mark DIVO. *Volný čas: utopie na hranicích všednosti = Spare time: utopias on the verge of commonness*. V Praze: Národní galerie v Praze, 2011. ISBN 978-80-7035-480-3.

HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogika volného času*. 2., přeprac. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2010. ISBN 978-80-7290-471-6.

HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: Trendy pedagogiky volného času*. Praha: Portál, 2008, 2011. ISBN 978-80-262-0030-7.

HÖGENOVÁ, Anna. *Čas jako problém*. Chomutov: L. Marek, 2011. Pontes pragenses. ISBN 978-80-87127-43-8.

JUKLOVÁ, Kateřina, Irena LOUDOVÁ, Radka SKORUNKOVÁ, Eva ŠVARCOVÁ a Jindra VONDROUŠOVÁ. *Vybrané kapitoly z pedagogiky a psychologie nejen pro speciální pedagogy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. ISBN 978-80-7435-427-4.

KAPLÁNEK, Michal. *Volný čas a jeho význam ve výchově*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1250-8.

KASSIN, Saul M. *Psychologie*. 2. vyd. Brno: CPress, 2012. ISBN 978-80-264-0074-5.

KELNAROVÁ, Jarmila a Eva MATĚJKOVÁ. *Psychologie a komunikace pro zdravotnické asistenty: 4. ročník*. Praha: Grada, 2009. Sestra. ISBN 978-80-247-2831-5.

KOHOUTEK, Rudolf. *Poznávání a utváření osobnosti*. Brno: CERM, 2001. ISBN 80-7204-200-9.

KOSÍKOVÁ, Věra. *Psychologie ve vzdělávání a její psychodidaktické aspekty*. Praha: Grada, 2011. Pedagogika. ISBN 978-80-247-2433-1.

KOSTROŇ, Lubomír. *Psychologie architektury*. Praha: Grada, 2011. Psyché. ISBN 978-80-247-2926-8.

KÖNIGOVÁ, Marie. *Tvořivost: techniky a cvičení*. Praha: Grada, 2007. Psychologie pro každého. ISBN 978-80-247-1652-7.

KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk – prostředí – výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualit. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché. ISBN 80-247-1284-9.

LEPILOVÁ, Květuše. *Řečová komunikace verbální a neverbální: pro tlumočnický a průvodce ve sféře podnikání a cestovního ruchu*. Vyd. 2. Ostrava: Ostravská univerzita, 2001. ISBN 80-7042-585-7.

LIPOVETSKY, Gilles a Sébastien CHARLES. *Hypermoderní doba: od požitku k úzkosti*. Praha: Prostor, 2013. Střed. ISBN 978-80-7260-283-4.

Listina základních práv a svobod: komentář. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. Kodex. ISBN 978-80-7357-750-6.

NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1679-9.

PAVLÁSEK, Michal a Jana NOSKOVÁ. *Když výzkum, tak kvalitativní: serpentinami bádání v terénu*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. Etnologické studie. ISBN 978-80-210-6480-5.

PIEPER, Josef. *Volný čas – vzdělání – moudrost*. Praha: Křesťanská akademie, 1992. ISBN 80-900615-6-7.

POINCARÉ, Henri a Jiří FIALA. *Číslo – prostor – čas: výběr z prací o filosofii vědy*. Kanina: OPS, 2010. Proudny evropské vzdělanosti. ISBN 978-80-87269-14-5.

POKRIVČÁKOVÁ, Siliva. *Cudzie jazyky a kultúry v modernej škole*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-4974-1.

PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 6., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.

REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda, 2001. ISBN 80-85927-85-3.

ROSS-GORDON, Jovita M., Amy D. ROSE a Carol E. KASWORM. *Foundations of adult and continuing education*. San Francisco: Jossey-Bass, a Wiley Brand, [2017]. ISBN 978-1-118-95509-3.

RÝZNAR, Ladislav. *Etika a estetika*. Kunovice: Evropský polytechnický institut, 2009. Odborné knižní publikace. ISBN 978-80-7314-193-6.

SIWEK, Tadeusz. *Percepce geografického prostoru*. Praha: Česká geografická společnost, 2011. Geographica. ISBN 978-80-904521-7-6.

SKORUNKOVÁ, Radka. *Základy vývojové psychologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. ISBN 978-80-7435-253-9.

SLEPIČKOVÁ, Irena. *Sport a volný čas: vybrané kapitoly*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2005. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze. ISBN 80-246-1039-6.

SOKOL, Jan. *Rytmus a čas*. Praha: Oikoymenh, 1996. Oikúmené. ISBN 80-86005-15-1.

SOUKUP, Václav. *Antropologie: teorie člověka a kultury*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-432-8.

STANĚK, Antonín. *Kvalitativní výzkum profesní identity učitele výchovy k občanství*. Praha: Epocha, 2010. Erudica. ISBN 978-80-7425-086-6.

STERNBERG, Robert J. *Kognitivní psychologie*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-638-4.

STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filosofie*. Vyd 8., V KNA 2. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. Studium. ISBN 978-80-7195-206-0.

SVATOŠ, Tomáš. *Kapitoly ze sociální a pedagogické komunikace: teoretická minima a praktické náměty*. 3. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. ISBN 978-80-7435-002-3.

ŠERÁK, Michal. *Zájemové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-551-6.

ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka. *Pedagogicko-psychologická diagnostika ve vzdělávání*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2012. ISBN 978-80-7435-201-0.

ŠMAJS, Josef a Josef KROB. *Úvod do ontologie: Bytí, prostor, čas, pohyb, evoluce, struktura, systém, řád, informace, vesmír, kultura, člověk: (Skriptum filoz. fak. MU)*. 2. opr. a rozš. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1994. ISBN 80-210-0879-2.

ŠUBRT, Jiří. *Čas a společnost: k otázce temporalizované sociologie*. Praha: ISV, 2002. Sociologie. ISBN 80-86642-06-2.

Tělo jako kulturní fenomén: „já nejsem dřevo, jsem duch a tělo“ : [příspěvky z konference karpatologické komise pro lidové obyčeje MKKK konané v Muzeum [sic] Hodonínska v Hodoníně v roce 2009]. V Uherském Hradišti: Slovákcké muzeum, c2010. Studie Slovákckého muzea. ISBN 978-80-86185-89-7.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007, ISBN 978-80-246-1318-5.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Základy psychologie*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0841-3.

VÁŽANSKÝ, Mojmir a Vladimír SMĚKAL. *Základy pedagogiky volného času*. Brno: Paido. 1995. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-901737-9-9.

ZELENKA, Josef a Martina PÁSKOVÁ. *Výkladový slovník cestovního ruchu*. Kompletně přeprac. a dopl. 2. vyd. Praha: Linde Praha, 2012. ISBN 978-80-7201-880-2.

ZELENKA, Josef. *Kognice prostoru*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-352-9.

Elektronické zdroje

Český statistický úřad. *Věková struktura žadatelů o mezinárodní ochranu v ČR 2017*. [Online]. 2017. Dostupné z:

<https://www.czso.cz/documents/10180/61196236/2900271802g1.jpg/39d4873d-286a-483b-9820-4d375b890364?version=1.0&t=1542203960757>

DUBOVÁ, Martina. *Řízení volnočasových aktivit: Trávení volného času cizinců v České republice*. Olomouc, 2016. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci.

Pedagogická fakulta. [Online]. 2016. Dostupné z:

https://theses.cz/id/41ok5t/Trven_volno__asu_cizinc__v__esk_republice.pdf

FICKO, Matúš. *Centrum integrace cizinců Veleslavín*. Praha, 2016. Diplomová práce.

České vysoké učení technické v Praze, Fakulta architektury. [Online]. 2016. Dostupné z:

<https://www.fa.cvut.cz/galerie/diplomove-prace/2015-1-ficko-centrum-pro-integraci-cizincu-v-praze-57545dc25016530c28027d10/portfolio-web.pdf>

Integrovaný portál MPSV. *Aktuální znění vybraných právních předpisů*. [Online]. 2018.

Dostupné z: https://portal.mpsv.cz/sz/obecne/prav_predpisy/akt_zneni

LINGEA. *Prostor*. [Online]. n.d. Dostupné z: <https://slovniky.lingea.cz/anglicko-cesky/prostor%20A%20https://www.nechybujte.cz/slovník-soucasne-cestiny/prostor?>

Mezinárodní ochrana, MVČR. *Statistické zprávy o mezinárodní ochraně za jednotlivé měsíce v roce 2018*. [Online]. 2018. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/statisticke-zpravy-o-mezinarodni-ochrane-za-jednotlive-mesice-v-roce-2018.aspx>

Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Životní a existenční minimum*. [Online]. 2018.

Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/11852>

Ministerstvo vnitra České republiky, Odbor azylové a migrační politiky. *Žádosti o mezinárodní ochranu v roce 2017*. [Online]. 2017. Dostupné z:

[file:///C:/Users/Lenka/Downloads/CS_stat_2017_02%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Lenka/Downloads/CS_stat_2017_02%20(2).pdf)

Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. *The Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic*. [Online]. 2018. Dostupné z:

https://www.mzv.cz/jnp/cz/informace_pro_cizince/kratkodobe_vizum/seznam_statu_jejich_z_obcane_nepodlehaji/index.html

Slovník spisovného jazyka českého. *SSJC. Čas*. [Online]. 2011a. Dostupné z:

<http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=%C4%8Das&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>

Slovník spisovného jazyka českého. *SSJC. Prostor*. [Online]. 2011b. Dostupné z:

<http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=prostor&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>

SVOBODOVÁ, Kateřina. *Přínos volnočasových aktivit pro integraci u ruských*

vysokoškolských studentů v Olomouci. Olomouc, 2018. Diplomová práce. Univerzita

Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta. [Online]. 2018. Dostupné z: https://theses.cz/id/phnk6p/Svobodov_Kateina_-_Diplomov_prce.pdf

Vích, M. E-LOGOS. *Electronic Journal For Philosophy*/2008. ISSN 1211-0442. [Online]. 2008. Dostupné z: <https://nb.vse.cz/kfil/elogos/mind/vich08.pdf>

Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů. [Online]. 2017. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-325>

Zákona č. 326/1999 Sb., zákona o pobytu cizinců na území ČR. [Online]. 2012. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-326>

Interní zdroje

Správa uprchlických zařízení/SUZ

Vlastní zdroj

Seznam obrázků

Obr. č. 1 Mapa PŘS/PPS

Obr. č. 2 Věková struktura žadatelů o MO v roce 2017

Obr. č. 3 Axiální kódování

Obr. č. 4 Vztahy a vazby mezi jednotlivými kategoriemi

Seznam zkratk

ČR	Česká republika
ČSÚ	Český statistický úřad
OAMP	Odbor azylové a migrační politiky
PČR	Policie České republiky
PoS	Pobytové středisko
PřS	Přijímací středisko
SUZ	Správa uprchlických zařízení
VČC	Volnočasové centrum
ZZC	Zařízení pro zajištění cizinců

Přílohy

Příloha č. 1 - Přehled azylových zařízení v ČR

Přijímací střediska (PřS): /uzavřené

- tranzitní prostor mezinárodního letiště Praha-Ruzyně
- Zastávka

Pobytová střediska (PoS): /volný pohyb

- Kostelec nad Orlicí
- Havířov

Integrační azylová zařízení (IAS): /volný pohyb

- Brno
- Jaroměř
- Havířov
- Předlice

Zařízení pro zajištění cizinců (ZZC): /uzavřené

- Bělá pod Bezdězem
- Vyšší Lhoty
- Balková

Příloha č. 2 – Přehled volnočasových aktivit v azylových zařízeních SUZ

Přijímací střediska (PřS):

Výtvarná a keramická dílna, sportovní vyžití (volejbal, basketbal, šipky, stolní tenis, mini golf, posilovna), průběžné turnaje, koncerty, výuka českého jazyka, šicí dílna, pro děti dětské centrum.

Pobytová střediska (PoS):

Výtvarná a keramická dílna, sportovní vyžití formou účasti na utkání s dalším družstvem v okolí (fotbal), řezbářská a rukodělná dílna (práce se sklem), hudební dílna, posilovna, intenzivní výuka českého jazyka, pro děti dětské centrum a přípravná tzv. vyrovnávací třída (ZŠ), skupinové výlety do okolí (Praha a další města).

Integrační azylová střediska (IAS):

Povinná výuka českého jazyka. Další aktivity dle preferencí držitele MO (azylanta) zajišťované samotným klientem. V IAS jsou služby zaměřené na podporu v získání zaměstnání, orientaci na trhu práce, sociální služby a dopomoc v kontaktu s úřady.

Zařízení pro zajištění cizinců (ZZC):

Volnočasové aktivity, sportovní a společenské hry, knihovna. Oproti ostatním střediskům je zde možnost setkání s duchovním (dle vyznání zajištěného cizince). Každý měsíc zde probíhá kulturní akce formou koncertu, vystoupení. Přizvány jsou začínající kapely i skupiny dobrovolníků.

Příloha č. 3 - Fotografie PŘS/PPS Zastávka

Zdroj: autorkou pořízené fotografie,
červenec 2018

**Pohled na volejbalové hřiště
a budovu 04**

**Vlevo basketbalový koš,
vpravo dětské hřiště**

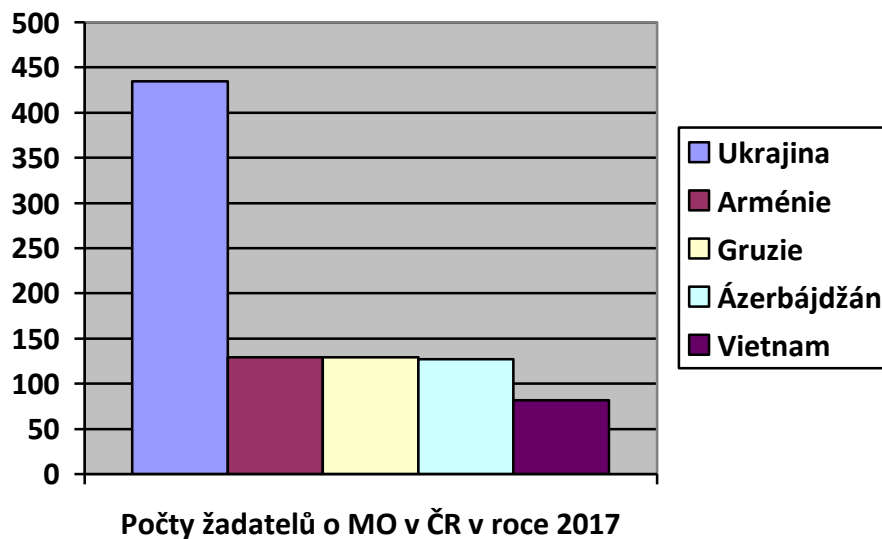

Pohled na budovu 02

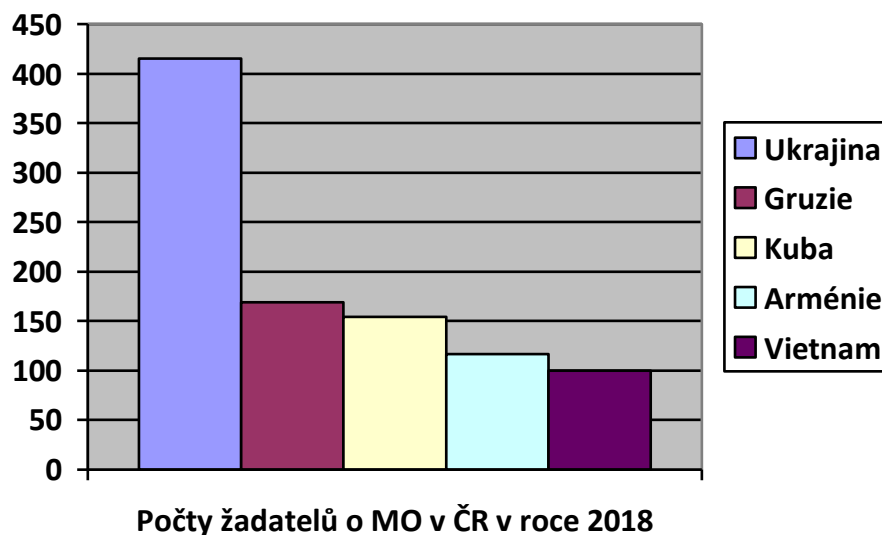

Administrativní budova, pohled z ul. Havířská

Příloha č. 4 - Pět nejčastějších státních občanství žadatelů o MO v ČR v roce 2017 a 2018

Zdroj: MVČR, OAMP (2017)
autorkou vytvořený graf

Zdroj: MO, MVČR (2018)
autorkou vytvořený graf

Příloha č. 5 - Čestné prohlášení a souhlas s účastí ve výzkumu

Информированное добровольное согласие.

Я нижеподписавшаяся, рождённая
..... в г.Брно

В рамках своего исследования к дипломной работе под названием "Понятие пространства и времени..../Пространство и время заявителей на международную охрану в Приёмном центре Заставка" торжественно клянусь, что полученные данные и информация будут использованы исключительно в данной дипломной работе; что будет сохранена анонимность/ все данные останутся анонимными.

Я уведомена, что, если приведенные мной данные были бы использованы в других целях, я понесу ответственность в соответствии со всеми вытекающими правовыми последствиями.

Я соглашаюсь с участием в интервью, связанным с исследованием моего времени пребывания в Приёмном центре Заставка.

Полученные данные будут использованы только в целях моей дипломной работы.

Интервью анонимно, нигде не будут указаны ни имена, ни другие личные данные.

Příloha č. 6 - Základní rámec výzkumných otázek

1. Popište mi prosím Váš (dnešní) den.
2. Popište mi prosím, Váš včerejší den, od rána, kdy jste vstal(a), do večera, než jste šel/šla spát.
3. Jak Vám tady plyne čas?
4. Jak byste popsal(a), jak tady lidé tráví čas?
5. Jaký byl Váš první dojem, když jste přišel/přišla do PřS?
6. Co byste řekl(a) svojí kamarádce/svému kamarádovi, který má přijít do Zastávky o tomto středisku?
- o čase zde?
7. Kde jste trávil(a) čas nejčastěji?
- a proč?
8. Která nabídka volného času Vás zaujala?
- a proč?
9. Jak vnímáte plot kolem střediska?
10. Kdy/od koho, jste se dozvěděl(a), že je středisko uzavřené?
- jak jste následně uvažoval(a) o čase zde?
11. Co budete dělat, až přijedete domů?

13. Představte si, že máte kouzelnou hůlku, se kterou můžete cokoli změnit. Co byste s ní změnil(a):
- v čase zde?

- v prostorách zde?

Příloha č. 7 – Ukázka průběhu kódování (odpovědi více respondentů)

1. Popište mi prosím Váš den. Jaký je, co děláte?

Dělám všechno možný, co chci to dělám. Hraji s kamarády, tancuji, učím se, hraji volejbal, basket, všechno, učím se česky. *lidé, slavní, učitelka*
Cítím se svobodně, jako že je to můj dům, dobrý, jako rodná země. Cítím se svobodný... *rád bych - učím*
(nedopovězeno), všechno je dobrý. *dobru - voboda!*

2. Popište mi prosím, Váš včerejší den, od rána, kdy jste vstal, do večera, než jste šel spát.

Do fitka, jenom po sportě. Na tenise, PlayStation. Na trénink mozku bylo dobře, dělal. Máme lístek na 1.místo. (Předchozí den proběhla vědomostní soutěž). Nějaký lidi nemaj doma takový věci jako tady a ještě (by za to museli) platit. *spol, učitelky (román), peníze, možnost*

3. Prosím, jak Vám tady plynul čas?

Moc rychle. Pro mě to moc rychle bylo. Jenom to, že děti nejsou se mnou, ty starší, od kdy tady máte povolený ten telefon, tak to je, můžu moc mluvit s nima, doma, a sem už klidná, že jako vim co s nima je, co dělají, přišli ze školy, bla bla bla, to všechno, mám jich v kontaktu (smích), tak to už je to lepší, a pro mě to bylo zajímavý tady, rychlý utíkal čas. *rychle, myslím - lidé, rodina, mobil*

4. Jak byste popsal, jak tady lidé tráví čas?

Někteří chodili a nevěděli, čím se zabavit. Mně dobře. *nuda?*

5. Jaký byl Váš dojem, když jste přišla do PRS?

Poprvé to byla tlak, a když už několik dní strávili a začly ty aktivity a Lana tak hezky a když vyjdeš tak zapomeš, že my zavření. Zvedla se nám nálada, seznámili se, začali mluvit druga druga (jeden s druhým), a je tady hezky, není tady zlí lidi, není, všichni ochotní promluvit, srandičky pořád dělá. To tlačit že zavření (to potlačuje dojem, že jsme zavření). *chová mi, nuda, pak...*
Malý taky poprvé nudil, a když několik dní prošlo, tak už běhal, skákal a zná ten režim, tak nenudit, nebrečet. Jen stejskajetsja po pejsku... Tady aspoň strávili dni spolu. A hodně mluvili spolu, doma jen u jídla promluvíš a tady strávíš hodně času spolu... *nenám lidi draví, čas -> pivo!*

6. Co byste řekl svému kamarádovi, který má přijít do Zastávky o tomto středisku? - o čase zde?

Myslím, že tady skvělý. Zpočátku se lidi zde bojí, ale učitelé, jako je Lana, to je pomoc. Lana je jako máma. Bez ní... (nedopovězeno), ona ví, jak lidi vést. *shach!*

7. Kde jste trávila čas nejčastěji?

Venku. Bylo vždycky klid, má takový čerstvý vzduch. *lidé, hodnota, prostředí*

8. Která nabídka volného času Vás zaujala?

Asi volejbal, ten mě zaujal. A basketbal. A ty aktivity, co to tam - ten počítač. Že paní si je volá, malují, dělaj něco z keramiky, a se zabaví, najdou třeba svůj talent. Keramika, to dobrý, že si to člověk vyzkouší, by se k tomu jinak nedostal. *počítač PC, vímají, povážu, říkal...*

9. Jak vnímáte plot kolem střediska?

Malinká vězení. Právě že jako, když vidíš, ten plot není tak strašný, ale když vidíš ten drát, tak už je to jako malinká vězení takový spíš něco. *vězení, drát :(*

Příloha č. 8 - Ukázka zpracování projektivních metod žadatelem v Zastávce

1. UmPžl

socialní
služba

pokoj

jidelna

Prostor

lavice
venku

automat
na kafe

Podívat
se na internetu

jídlo

číst
venku

čas

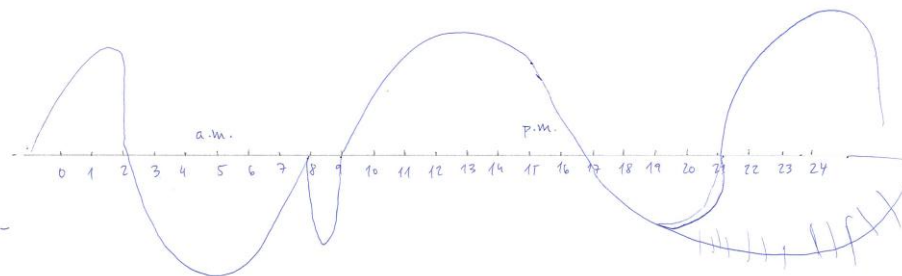
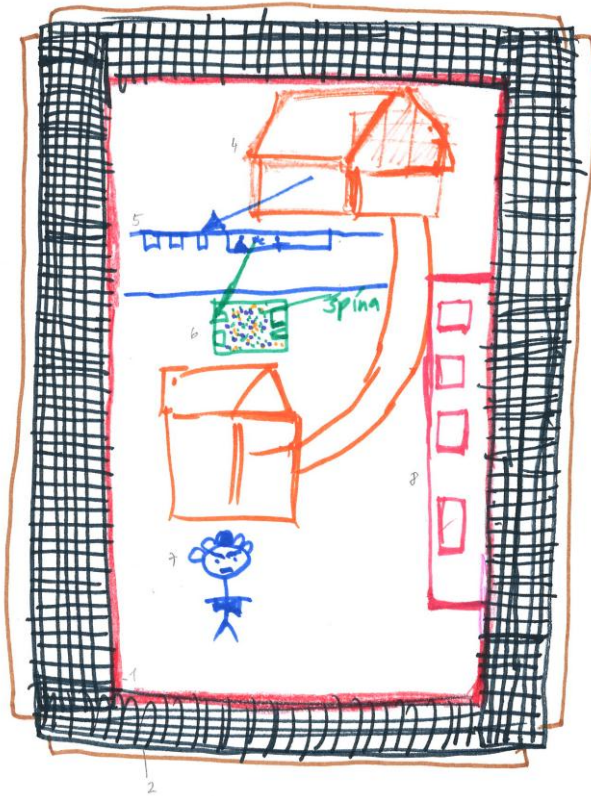
pít cafe'

spát

2. EyZm2

3. 2pSiU

Příloha č. 9 – Zpracování projektivních metod (nezahrnuto do výzkumu)

